

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**DİSTOPYALAR VE ÜTOPYALARDA TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA KADIN VE
OTORİTE İLİŞKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Selçuk Hüseyin DEMİRTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2023

DİSTOPYALAR VE ÜTOPYALARDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ
BAĞLAMINDA KADIN VE OTORİTE İLİŞKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Selçuk Hüseyin DEMİRTAŞ

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2023

ÖZET

DEMİRTAŞ, Selçuk Hüseyin, *Distopyalar ve Ütopyalarda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Kadın ve Otorite İlişkisinin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2023.

Öznesi erkek olan bir düşünce sisteminin oluşturacağı davranış kalıplarının tamamının eril özellikler göstermesi kaçınılmaz bir durumdur. Günümüzde cinsiyet, görünür ya da görünmez bir güçlendirici unsur olarak toplumsal yapının, normların ve tabi iktidarın temel destekleyicileri arasında yer almaktadır. Her ne kadar feminist düşünce, cinsiyetin bu ağırlıklı rolünü kırmaya çalışsa da mevcut durumda ataerkil toplumsal yapının her alanına sirayet eden cinsiyetçi bakış açısı kadın erkek arasındaki eşitsizliğin varlığını korumasına sebep olmaktadır. Bu alandaki akademik çalışmalar ise çoğunlukla mevcut durum analizleri, eşitsizliğin giderilmesine yönelik çözüm önerileri, farklı disiplinlerde cinsiyetçi bakışın sebep olduğu negatif yapının tespiti gibi alanlarla sınırlı kalmaktadır. Ancak cinsiyetin belirleyici olmadığı bir toplum tahayyülü ve böyle bir toplumsal yapının nasıl şekillenebileceği sorusu, kurgusal özellikleri nedeniyle, akademik çalışmalarda sınırlı yer bulmaktadır. Toplumsal hayatın içinden cinsiyet olgusunun çıkarıldığı bir durumda toplum nasıl şekillenmektedir? Topluluk halinde yaşamın başladığı ve hayatın her alanında varlık gösteren iktidar olgusu, böyle bir tahayyülde nereden beslenir? Eril düşüncenin tamamen hakim olduğu, kadın erkek arasında cinsiyet olgusunun belirleyici unsur olmadığı ya da cinsiyetin toplumsal yapının içinde yer almadığı kurgular ve bu kurgulardaki toplumsal yapı ve iktidar ise ütopya ve distopyaların konuları arasında yer bulmuştur. Fakat kurgusal metinler zaman zaman mevcut durumun gediklerini gösteren, daha iyiye ulaşılabileceğini ya da bozuk giden bir yapıda yapılan yanlışlara devam edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek kötü tahayyülleri göstererek bugünü anlamamıza yardımcı olan metinler olarak da okunabilmektedir. Böyle bir düşüncenin kaynaklık ettiği bu çalışmada topluluk halinde yaşamın başladığı ilk andan itibaren insan hayatına giren iktidar ve temel güçlendirici unsuru olan cinsiyet olgularına değinilecek olup, ütopya ve distopyalarda söz konusu iki unsur arasındaki ilişki ele alınacaktır. Bu bağlamda “*Karanlığın Sol Eli*”, “*Damızlık*

Kızın Öyküsü”, “*Ada*” ve “*Kadınlar Ülkesi*” metinleri üzerinde toplumsal cinsiyetin iktidar ve otorite açısından yansıması değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, İktidar, Otorite, Ütopya, Distopya

ABSTRACT

DEMİRTAŞ, Selçuk Hüseyin, *Comparison of the Relationship between Women and Authority in the Context of Gender Equality in Dystopias and Utopias*, Master's Thesis Nevşehir 2023.

It is inevitable that all of the behavior patterns that will be created by a thought system whose subject is male will show masculine characteristics. Today, gender, as a visible or invisible empowering element, is among the main supporters of social structure, norms and subordinate power. Although feminist thought tries to break this predominant role of gender, the gender perspective that permeates every aspect of the patriarchal social structure in the current situation causes the inequality between men and women to persist. Academic studies in this field, on the other hand, are mostly limited to areas such as current situation analysis, solution proposals to eliminate inequality, and the detection of negative structures caused by sexist views in different disciplines. However, the imagination of a society in which gender is not a determinant and the question of how such a social structure can be shaped finds a limited place in academic studies due to its fictional features. How is society shaped in a situation where the gender phenomenon is removed from social life? From where does the phenomenon of power, which begins life as a community and exists in all areas of life, feed in such an imagination? The fictions in which masculine thought is completely dominant, the gender phenomenon between men and women is not the determining factor or gender is not included in the social structure, and the social structure and power in these fictions are among the subjects of utopia and dystopia. However, fictional texts can be read from time to time as texts that show the current situation's flaws, that better things can be achieved, or that help us understand the present by showing the bad imaginations that may arise if the mistakes made in a broken structure are continued. In this study, which is the source of such a thought, the power that enters human life from the first moment of life as a community and gender, which is the main empowering element, will be discussed, and the relationship between these two elements in utopia and dystopias will be discussed. In this context, the reflection of gender in terms of power and authority on

the texts "The Left Hand of Darkness", "The Handmaid's Tale", "The Island" and "The Land of Women" will be evaluated.

Keywords: Gender, Power, Authority, Utopia, Dystopia

ÖNSÖZ

Üniversiteden mezun olduktan 23 yıl sonra yüksek lisansımı tamamlamak için beni cesaretlendiren ve motive eden eşim Aynur ŞENGÜN DEMİRTAŞ’a, yüksek lisans derslerini odasında çalışmama müsaade eden oğlum Ahmet Yahya’ya, uzaktan eğitim yoluyla aldığımız derslerde bana eşlik eden kızım Şevval’e ve ne zaman bilgisayarın başına tezi yazmak için otursam hemen “ben yazacağım” diye kucığıma gelen Ömer Âsaf’a ithafen.

Bir hakkı da teslim etmek gerekirse, tez danışmanım Gamze TURGAYLI ZENGİN’e eğitim hayatımıza kattığı farklı bakış açıları ve yazım sürecindeki desteklerinden dolayı sonsuz teşekkürler.

Selçuk Hüseyin DEMİRTAŞ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. İKTİDAR VE İKTİDARIN CİNSİYETİ	4
1.1. İKTİDAR OLGUSU VE TARİHSEL SÜREÇTEKİ SEYRİ	4
1.1.1. İktidar Kavramı.....	4
1.1.2. İktidar Olgusunun Tarihsel Gelişimi	7
1.1.3. İktidar – Siyasal İktidar Kavramsallaştırmaları.....	12
1.1.4. İktidar ve Kadın İlişkisi: İktidarın Cinsiyeti.....	16
1.2 TOPLUMSAL CİNSİYET	23
1.2.1 Toplumsal Cinsiyetin Tarihsel Gelişimi	25
1.2.2 Toplumsal Cinsiyette Erkeklik Olgusu ve İktidar	28
1.2.3 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Politik Ekonomi ile İlişkisi	30
İKİNCİ BÖLÜM	34
2. FEMİNİZM	34
2.1. KAPİTALİZMİN İÇERİSİNDE FEMİNİZMİN GELİŞİMİ	34
2.1.1. Birinci Dalga Feminizmin Doğuşu ve Sönümlenmesi	35
2.1.2. İkinci Dalga Feminizmin Doğuşu ve Gelişimi	43

2.1.3.	Üçüncü Dalga Feminizm	51
2.1.3.1.	Liberal Feminizm	52
2.1.3.2.	Radikal Feminizm.....	57
2.1.3.3.	Sosyalist Feminizm.....	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		75
3.	ÜTOPYALAR-DİSTOPYALAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET	75
3.1.	ÜTOPYA VE DİSTOPYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	76
3.1.1.	Ütopya ve Distopyanın Tanımı ve Kıyaslaması	79
3.2.	ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDA TOPLUMSAL CİNSİYET	84
3.3.	KADINLAR ÜLKESİ	90
3.3.1.	Toplumun İnşası	94
3.3.2.	Toplumsal Cinsiyet ve Otorite İlişkisi.....	97
3.4.	KARANLIĞIN SOL ELİ.....	98
3.4.1.	Toplumun İnşası	99
3.4.2.	Toplumsal Cinsiyet ve Otorite İlişkisi.....	103
3.5.	ADA.....	105
3.5.1.	Toplumun İnşası	107
3.5.2.	Toplumsal Cinsiyet ve Otorite İlişkisi.....	113
3.6.	DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ	115
3.6.1.	Toplumun İnşası	116
3.6.2.	Toplumsal Cinsiyet ve Otorite İlişkisi.....	119
SONUÇ		123
KAYNAKÇA.....		129
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....		139

GİRİŞ

Toplu yaşamın başladığı ilk andan itibaren ortaya çıkan iktidar ilişkilerinde iktidarın nasıl erilleştiği, kadının konumunun erkeğe göre şekillendirilmesi ve kadının “ötekilik” durumunu tetikleyen olgulara bakıldığında, konunun geniş bir yelpazede ele alındığı ve literatürde epey tartışmanın olduğunu görülmektedir. Toplumsal tarihte kadının “öteki” olma halinin ahlaki kodlarla ilgili olduğunu düşünenler ile dinlerin, kadını ikincil ya da yardımcı olarak gördüğünü ön plana çıkartan görüşler de bulunmaktadır. Diğer taraftan politik ekonominin modernizm ile birlikte ortaya koyduğu yeni modelde kadının yedek iş gücü olarak görülmesi ile başlayan ve kadının statüsünü sistemin ihtiyacına binaen şekillendiren anlayışı eleştiren ya da sorumlu tutan görüşler de mevcuttur. Modernizm ile oluşan modern devlet olgusunda iktidarın erilliği konusu iktidarın tarihsel gelişimi içerisinde irdelendiğinde iktidarın; “erkek mi?”, “kadın mı?” yoksa “cinsiyetsiz mi?” olduğu sorularının cevabı aranırken, kapitalizmin erilliği ile iktidarın erilliğinin aynı yerde buluştuğuna dair birçok görüşün olduğu ifade edilmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, kadının “öteki” olma durumunun, iktidar olgusuyla ilişkisine bakılacaktır. İktidarın cinsiyeti varsa nedir? Cinsiyetinin olması durumu ile cinsiyetçi olması konuları irdelenecek ve iktidar ve kadın ilişkisi üzerine kavramsal bir değerlendirme yapılacaktır. Toplumsal cinsiyetin oluşmasında politik ekonominin olumlu ya da olumsuz etkileri de tartışılarak ataerkilliğin ortaya çıkarttığı ikircikli bakış açısı kıyaslanacaktır. Asıl dikkati çekmek istediğimiz yer iktidarın kahir ekseriyetle erkekler tarafından kullanılması değil iktidarın oluşmasında erkeğin özne olarak kurgulanmasının ortaya çıkarttığı sorunsallık olacaktır. İktidarın erilliği konusuna da aynı mantıkla bakıldığında, iktidarda olan bireyin cinsiyetinin hiçbir öneminin olmayacağı uygulamanın cinsiyetçi bakış açısına sahip olması durumun sorunsallaştığı görülecektir.

Son yüzyılda, kapitalist ekonomik modelin insanlığı tamamen tehdit eder hale geldiği konusu sürekli olarak tartışılmaktadır. Dünyanın bir tarafında bolluk ve israfın, diğer tarafında yokluğun hâkim olması bu tartışmanın derinliğini artırmakla birlikte yeni yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Feminizm akımının oluşması da işte

tam bu sürece denk gelir. Fransız Devrimiyle oluşan “özgürlük”, “eşitlik” ve “kardeşlik” ilkelerinin de esasında erkekler için olduğunu gören kadınların amansız mücadelesi yeni bir ivme kazanarak devam ederken, savaşlar da dâhil dünyada yaşanan bütün olayların olumsuz etkilerini yine kadınlar çekmektedirler. Gelişen bu süreçte oluşan bütün ideolojiler ve modeller hep ekonomik sistemin devamı üzerine kurgulanmaktadır.

Toplumun içerisinde bulunduğu siyasal ve ekonomik koşullara ilişkin duyulan hoşnutsuzluklar yeni bir akım olan ütopya edebiyatını geliştirmiştir. Ütopya, hoşnut olunmayan bir durumu eleştirmek için şimdiden yola çıkarak geleceğe dair kurulan bir kurgu olarak ifade edilebilir. Hayali bir bahçedeki kurbağaların gerçek olmasını isteyen Margaret Atwood gibi Ursula K. Le Guin, Aldous Huxley ve Charlotte Perkins Gilman yazdığı ütopya ve distopyalarda adil, eşit ve yaşanabilir bir dünya oluşturdukları gibi daha kötü ve yaşanılmaz bir dünyayı da tasavvur etmişlerdir. Ütopyalarda her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine bir ideoloji kurgulandığı iddia edilse hatta eşitlik ve adalet ortak temaları da olsa, işin özünde ataerkil bakışı açısı toplumsal cinsiyet eşitliğinde ortaya çıkmaktadır. Kadın “ötekilik” durumu ütopya ve distopyalarda da bazen örtük bazen açık şekilde yaşamaya devam etmektedir.

“*Kadınlar Ülkesi*” ütopyası toplumun inşası ve toplumsal cinsiyet ve otorite arasındaki ilişki açısından değerlendirilecek ve sadece kadınların yaşadığı bir dünya olarak tasarlanan bu kurgunun içerisinde Gilman, erkek cinsiyetini toplumsal yaşamdan ayırarak sadece kadınların olduğu bir dünya tasavvur etmektedir. Gilman’ın ütopyasında erkekler olmadan kadınların toplumu inşa süreci ele alınmış ve toplumun inşasının kadınlar tarafından yapılabileceği hatta daha iyi yapılabileceği tasavvur edilmektedir. Ursula K. Le Guin’in “*Karanlığın Sol Eli*” adlı distopyasında kurgulanan gezegende yaşayan insanlar arasında da buna benzer bir durum dikkat çekmektedir. Ancak burada cinsiyet tamamen toplumun dışına çıkartılmaktadır. Le Guin cinsiyetçi bakış açısından azade kadın ve erkeğin olmadığı sadece insanın olduğu bir toplumun nasıl inşa edileceğine bakmaktadır. Aldous Huxley’in “*Ada*”sı ile Margaret Atwood’un “*Damızlık Kızın Öyküsü*” ise bugünden hareketle yine bugün yaşanmaktadır. Ada özgürlüklerin hat safhada olduğu bir toplumu anlatırken zenginliğin kaynaklardan daha çok mutlu olarak yaşamak olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. “*Damızlık Kızın Öyküsü*” adlı distopyada ise radikal dini bir grubun kendi çıkarları doğrultusunda oluşturduğu distopik dünyada

dini kullanarak kadınlar üzerinde yarattığı baskı ve yasakçı anlayışın erilliği konusu irdelenmektedir. Cinsiyetçilik, özgürlük ve yasakların insan yaşamı üzerindeki etkileri ile iktidarların oluşmasına ve şekillenmesine toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında bakarak ütopya ve distopyalar incelenecek toplumun inşası süreci ortaya çıkartılmaya çalışılmak hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR VE İKTİDARIN CİNSİYETİ

1.1. İKTİDAR OLGUSU VE TARİHSEL SÜREÇTEKİ SEYRİ

İktidar olgusu ve kavramı insanın yerleşik hayata geçmesiyle ortaya çıkmış gibi görünse de, “artık değerlerin” ortaya çıkmasıyla toplumun hayatında yerini aldığı kabul edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde iktidarın kavramsal olarak tanımına, siyasal iktidarın iktidardan ayrılan yönleri ile iktidar olgusunun tarihsel süreçte ki seyri ele alınıp, iktidarın cinsiyetle olan ilişkisi üzerine değerlendirme yapılacaktır. “İktidar eril midir?” yoksa “erkekler mi iktidardır?” sorusuna cevap bulunmaya çalışılacaktır.

1.1.1. İktidar Kavramı

Tarihsel toplumsal sürecin hemen her döneminde karşımıza çıkan, sadece siyasal hayatın değil gündelik hayatın da en merkezi unsuru olarak değerlendirilebilecek olan iktidar olgusu, nitelikleri itibarıyla tanımlaması zor bir kavrama tekabül etmektedir. Bir otoritenin eylemlerinin kaynağını tanımlamada kullanılmasını bir kenara koyarsak, toplumsal ve özel hayatta, ikili ilişkilerde ve grup dinamiklerinde, iş ve aile yaşamında yani karşılıklı etkileşimin bulunduğu hemen her alanda kurulan ilişkilerin en temel unsuru olması, söz konusu kavramı tanımlamanın neden güç olduğunu açıklamaktadır. Öyle ki Cemal Bali Akal, “İktidarın Üç Yüzü” adlı kitabında, iktidar kavramını tanımlamanın zorluğuna atıfla şu ifadeyi kullanmaktadır: “*Kavram, genellikle aynı söylem içinde, hem bir özneyi, hem bir yönetme biçimini, hem o öznenin konumunu, gücünü ve hakkını anlattığında, başka bir deyişle “iktidardaki iktidarın iktidar İktidarı”nı anlatmak için kullanıldığında ortada anlaşılır bir şey kalmamıştır*” (Akal, 2003, s. 343).

Literatüre bakıldığında iktidarın, öncelikle otoritenin kullandığı güce atıfla siyasal iktidar olarak ele alındığı, ancak zamanla bireyler arası kurulan ilişkilerden kurumsal

hayata kadar birçok alandaki dinamikler bağlamında da değerlendirildiği görülmektedir. Genel bir giriş yapılacak olursa iktidar bir işi yapabilme gücü, erk, kudret gibi anlamlara karşılık gelmekte, bununla birlikte çeşitli kaynaklarda yönetme gücünü elinde bulunduran kişi ya da kişiler olarak da tanımlanmaktadır. Kavrama ilişkin başvuru temel isimlerden biri olan Max Weber iktidarı, *“kişilerin ya da gurupların, başkaları karşı çıktıklarında bile kendi istedikleri şeyleri gerçekleştirebilecek olmalarıdır”* (Weber, 1996, s. 268) şeklinde tanımlamaktadır. Her ne kadar Weber konuyu siyasal içeriği bağlamında ele almış olsa da bireylerin toplu olarak yaşamaya başladığı dönemden itibaren, insanın insanla ve toplumla olan bütün ilişkilerinde iktidar olgusuna rastlanmaktadır. Öyle ki iktidar, *“(...) hukuk, siyaset ve sosyoloji ile uğraşanların ilgilerini üzerine topladıkları bir kavram”* (Bulut, 2009, s. 1-9) olarak yaşamın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Belki de en geniş anlamda iktidar, *“arzulanan bir sonuca ulaşma gücüdür ve zaman zaman bir şeyi ‘yapmaya muktedir’ olmaya atıfla kullanılır. Bu anlam, birinin kendisini hayatta (canlı) tutabilmesinden, ekonomik büyümeyi teşvik eden bir yönetim gücüne kadar her şeyi kapsar. Ancak, siyasette iktidar, bir ilişki olarak düşünülür; yani başkalarının davranışlarını, onların tercih etmedikleri yönde etkileme gücü olarak. Bu da toplum ‘üzerinde iktidar’ sahibi olmaya atıfla kullanılır. Daha dar anlamda iktidar, güç veya manipülasyona yakın biçimde ve içinde rasyonel iknayı da barındıran ‘etki’nin aksine cezalandırabilme veya mükâfatlandırabilme gücü olarak kullanılmaktadır”* (Heywood, 2013, s. 27).

Sosyal hayatın her alanında var olan iktidar olgusu, genellikle iki bakış açısıyla tanımlanmaktadır. Bunlardan ilkinde iktidar, tek başına var olan bir enerji olarak değerlendirilmekte ve yaşamadan anlaşılamayan bir “aşka” benzetilmektedir (Koyuncu Güçbilmez, 2005, s. 5). Bu bağlamda Nye’ iktidarı tecrübe etmenin tanımlamaktan daha kolay olduğunu vurgulamaktadır (Bulut, 2009, s. 2). İktidarı öz bir enerji olarak gören bu perspektifte iki farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Birincisi iktidarı kullananların doğasında mevcuttur ve bu kişiler bu güçlerini kullanarak diğerlerine hükmederler. Lider doğulmaz lider olunur sözü de belki de bu bakış açısıyla ilgilidir. İkincisi ise, iktidar kendi başına vardır ve kişiler ona sahip olmak ve onu kullanmak isterler. Bu bakış açısına örnek verecek olursak iktidar sahiplerinin zamanla iktidarlarını kaybetmeleridir ki kendi bünyelerinde olsa kaybedilmez. İkinci tanıma göre ise, iktidar kavramının ilişkisel yönü üzerinde durur. İktidar ilişkisi vardır ve iktidar kavramının

anlamı soyutlama yoluyla bu ilişkiden çıkartılır ki bunun olabilmesi için iki tarafa ihtiyaç vardır (Koyuncu Güçbilmez, 2005, s. 5).

Böyle düşünüldüğünde “iktidarın pozitif ya da negatif olma durumu var mıdır?” şeklinde bir soru da gündeme gelmektedir. Yani iktidar klasik olarak gücü ve şiddeti uyguladığı zamanlarda olumsuz muydu diye düşündüğümüzde iktidar kavramının sınırlarını ve çerçevesini de biraz daraltmış oluruz. İktidar kavramının olumlu yönlerini söylediğimizde de aynı şeyi yapmış oluruz onun için Michel Foucault’ya göre, iktidar bilgiye, bilgi de iktidara sürekli eklemlenir, iktidar ilişkisi sürekli bilgi üretir ve üretilen bilgi de sürekli iktidar etkilerine yol açar. İktidarın bilgi olmaksızın uygulanması imkânsızdır, bilginin de iktidarı yaratmaması imkânsızdır (Çelebi, 2013, s. 512-523).

İktidar kavramını Foucault’un görüşlerini temel alarak özetlemek gerekirse, iktidarın var olabilmesi için öncelikle özgür bireylerin olması gerekmektedir. Bireyin özgür olması için ya da kendini özgür hissetmesi için iktidarın görünür olmaması yani “*iktidarın silinmesi ve kendini iktidar gibi göstermemesi*”ne (Foucault, 2006, s. 296) ihtiyaç vardır (Çevik Tan, 2017, s. 377). “*İktidarı güçlü kılan şey, temel işleyişinin olumsuz düzlemde olmamasıdır. İktidarın olumlu etkileri vardır, bilgi üretir, zevk yaratır. İktidar sevimlidir*” (Foucault, 2007, s. 74). “*İktidar yasaklayıcı, olumsuzlayan, baskıcı negatif bir gerçeklik değil, tersine olumlayan ve kuran pozitif bir gerçekliktir. Yani bir kışkırtma, teşvik ve görünür kılmadır. Örneğin, 19. yüzyılda cinsellik üzerinde iktidar tesisi yasaklama ile değil sistematik davranış, söz ve pratikler zinciri aracılığıyla olmuştur. Bu dönemde cinsellik bastırılmamış tersine kışkırtılmış, söze dökülmüş ve sözle kuşatılmıştır. Cinselliğin iktidara tabii kılınması belli birtakım kurumlar aracılığıyla değil, cinsellik üzerine konuşmaya teşvik eden ve itirafa çağıran bir söylem aracılığıyla gerçekleşmiştir. İktidar davranışları, sözleri dili söylemler içerisinde örerek kendi sınırlarını genişletmiştir*” (Bayram, 2003, s. 41). Bu bağlam çerçevesinde düşündüğümüzde, ikinci dalga feminizmin de sloganı olarak kullanılan “kişisel olan politiktir” anlayışının iktidarı görünmez kılarak bireyi itirafa bilinçsizce zorlaması olarak okunabilecektir. Bu çalışmada ütopya ve distopyalarda ki kadın ve iktidar ilişkileri incelenirken Foucault’un iktidar kavramsallaştırması daha yoğun olarak kullanılacaktır. Distopik metinlerde oluşan toplumun inşası ile ütöpik metinlerde oluşan toplumun inşasının iktidarın sınırlarının genişliği açısından değerlendirildiğinde kadın

ve otorite ilişkisini daha görünür kılacaktır. Ancak öncelikle iktidar kavramını daha derinden incelemek ve tarihsel süreçteki seyrini görmek faydalı olacaktır.

1.1.2. İktidar Olgusun Tarihsel Gelişimi

İktidar kavramı dikkatle incelendiğinde birçok bilim insanının birbirinden farklı çok sayıda görüş ve yaklaşımları olduğu görülmektedir. İktidar kavramının tarihsel gelişiminde ise bu farklı görüşlerin hepsi şu noktada toplanmaktadır ki toplumun var olduğu her dönemde ve her yerde iktidar olgusu vardır. En basitinden en karmaşığına kadar her toplumda iktidar ilişkileri kendine yer bulmuştur, bu iktidar ilişkilerinin niteliğı toplumun tipi değıştikçe onunla birlikte değışmiş olmakla birlikte her toplum siyasi iktidarlı toplumdur ve dönemsel zamansal olarak farklılıklar gösterse de özü itibariyle iktidar olgusu her toplumda vardır. O zaman iktidarın ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı sorusu, toplumsal yaşamın ortaya çıkışıyla eşanlıdır ve evrimseldir. İktidar kavramının klasik ve modern dönem olarak ele alınması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Klasik dönem olarak kastedilen dönem, imparatorlukların olduğu yani sanayi devrimi ile kapitalizmin dünyaya tam olarak hâkim olmadığı dönemlerdir ki bu dönemlerde iktidar “güç” ve “şiddet” üzerinden kendine alan kazanmakta ve “meşruiyetini” sağlamaktadır. Bu iki unsur iktidarın en temel ögesidir. “Güç”, kısaca maddi üstünlükten oluşur, fiziki kuvvet, bilgi, statü, maddi zenginlik gibi, ancak sürekli bir şekilde güce olan ihtiyaç zamanla gücün etkisini azaltacağından dolayı başka bir öge “rıza”ya da ihtiyaç duymaktadır. Güç ve şiddet iktidarın varlığını ispat etmesi gereken durumlarda kullanılmaya müsaittir. Ama herhangi bir tehdit yokken bireylerin iktidara biat etmeleri için rızaya ihtiyaç vardır. Bu “rıza”nın oluşturulması için bireylerin farklı yollarla etkilenmesi gerekmektedir. Bunlar ekonomik veya bürokratik şekilde olabilir. Klasik dönemlerde iktidar ekonomik gücü en yakınlarına dağıtarak iktidarlarını rızaya dayalı olarak canlı tutmuştur. Rütbe, şan, şeref ve makam dağıtmakta bir başka yoldur. Bu tarz iktidarlar baskıcı ve bireyin özgürlüklerini kısıtlayıcı bir hale de çok çabuk dönüşebilirler. Bir de kapitalizmin dünyaya hâkim olması ve imparatorlukların yıkılması ve aklın egemenliğinin başladığı modern devletlerin kurulması ile iktidar kavramının kapsam alanında değışikliklerin olduğudur. O halde insanlık tarihine bakarsak iktidarın gelişimini de görmüş oluruz.

İnsanlık tarihinin gelişimine bakıldığında, avcı/toplayıcı toplum, tarım toplumu ve sanayi toplumu olmak üzere kahir ekseriyetle üç temel dönemde kategorize edildiği görülmektedir. Cemal Bali Akal'ın dediği, her sosyal tipe özgü bir siyasi iktidar tipi vardır çerçevesinde düşündüğümüzde; avcı/toplayıcı toplumların yaşam biçimi aynı zamanda kendine özgü bir düşünce sitemini de oluşturmuştur yargısına varırız. *“Geçim, yaşam ve düşün biçimleri aslında birbirinden ayrılamaz biçimde iç içe iseler de bu durum geçim biçimi, yaşam biçimi ve düşün biçiminin beraberce toplum biçimini oluşturduklarını gösterir. Örneğin üretim öncesi dönemin geçim biçimi toplayıcılık ve avcılık, yaşam biçimi “eşitlikçi” ilkel yaşam biçimidir; düşün biçimi ise “sihirselsel düşünüş”tür. Bu dönemin toplum biçimi “ilkel topluluktur” (Şenel, 1985, s. 3-6). Bu “ilkel topluluk” örneği iktidar olgusunun tüm toplumlardaki varlığı konusunda yanıltıcı olabilir, çünkü belirttiğimiz gibi eşitlikçi ilkel yaşam biçimini içermektedir. Fakat iktidarın toplum içinde bölünmemiş olması, diğer bir deyişle tek bir kişi veya grup tarafından tekelleştirilmemiş olması var olmadığı anlamına gelmez”* (Koyuncu Güçbilmez, 2005, s. 13).

Dünya tarihinin yapısını üretim tarzlarına göre değil de mübadele tarzlarına göre tanımlayan Kojin Karatani'ye göre; dört tip mübadele tarzı vardır karşılıklı armağanlaşmaya dayalı A tipi, yönetim ve himayeyi içeren B tipi, meta mübadelesinden oluşan C tipi ve bu üçünün aşılması anlamına gelen D tipi. Bu dört tip mübadele tarzı tüm toplumsal formasyonlarda bir arada bulunur. A tipi mübadele tarzını ele aldığımızda, Bir kabile toplumunda bu mübadele tarzı hâkimdir. Hiç kimsenin zenginliği veya iktidarı kendi tekeline alınmasına izin verilmez. Devletli toplum-başka bir ifadeyle sınıflı toplum- ortaya çıktı mı, A tipi mübadele tarzı tabi, B tipi mübadele tarzı ise hâkim hale gelir. C tipi mübadele tarzı B tipinin altında gelişmeye başlar, fakat tabi bir rol oynamanın ötesine geçmez. Kapitalist toplumla beraber C tipi mübadele tarzı baskın bir karakter kazanır. A tipi mübadele tarzı bu süreçte baskılanır fakat asla yok edilemez. Sonuçta yeniden tesis edilir; Freud'un tabiriyle “bastırılanın geri dönüşü”dür bu. İşte D tipi mübadele tarzı budur. A tipi mübadele tarzının daha üst bir boyutta geri dönüşü (Karatani, 2019, s. 27-64). Toplumların gelişimini anlatırken günün sonunda ilkel toplumun mübadele tarzının özü korunarak daha üst bir boyutta geri döneceğini söylemektedir ki ilkel olmak geriye dönüş ya da olumsuzluk içermez yaklaşımımıza bir örnek olarak ele alınmıştır. Hatta kimi bilim insanlarına göre bu toplumları “ilk refah

toplumu” olarak ifade etmek mümkündür (Harman, 2010, s. 20).Toplumların gelişimini Lewis Henry Morgan, “Eski Toplum I” (Morgan, 1994, s. 71) isimli kitabında 3 döneme ayırmıştır;

- 1- Yabanıllık
- 2- Barbarlık
- 3- Uygarlık

Karl Marx ve Friedrich Engels’e göre “*bugüne kadarki tüm toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir*” ve “*ezen ile ezilen, birbirleriyle sürekli bir karşıtlık içinde bulunmuş, birbirlerine karşı gizli ya da açık bir mücadele sürdürmüş*”tür (Marx & Engels, 2012, s. 21). Bu sınıflandırmayı üretim biçimlerine göre şu şekilde yapmıştır;

- 1- İlkel komünal toplum (yabanıllık ve barbarlık)
- 2- Uygar toplum (köleci, feodal, kapitalist)
- 3- Gelecekteki komünist toplum.

Alaadin Şenel (Şenel, 2014, s. 137) toplumların gelişimini üçe ayırmıştır;

- 1- İlkel topluluklar,
- 2- Geçiş toplumları
- 3- Uygar toplumlar

Cemal Baki Akal (Akal, 2003, s. 165) toplumları siyasi iktidar biçimlerine göre yeniden adlandırmıştır ve üç kategoriye ayırmıştır;

- 1-Farklılaşmamış ya da asgari düzeyde farklılaşmış siyasi iktidarlı toplumlar.
- 2-Farklılaşmış ve kutsallaşmış siyasi toplumlar.
- 3-Farklılaşmış ve kişiselleşmiş (kral-devlet ya da kurumsallaşmış (ulus-devlet) siyasi iktidarlı toplumlardır.

Jean-jacques Rousseau’nun, “Tabii Hal-İnsanlık Gençlik Dönemi-Sivil Hal” üçlemesi, Sahlins’in “Sürü-Kabile-Devlet” dönemlerine, Gillies Deleuze ve Felix Guattari’nin “Vahşilik-Barbarlık-Uygarlık” üçlemesi ışığında (Akal, 2003, s. 343), toplumsal sınıflandırmalar her ne şekilde yapılırsa yapılsın, (üretim, mübadele ve yaşam) toplumların gelişimleri hemen hepsinde 3 ayrı kategoride değerlendirilmiştir.

İlkel toplumlara baktığımızda bir önderinin ya da yöneticisinin olmadığını görürüz. Toplum bölünmemiş ve biz olarak hayatına devam etmektedir. Toplum yarattığı kutsallık karşısında aracısız bir şekilde yaygın iktidarın sosyal denetimi vardır. Yasanın üstünlüğü karşısında toplumun kendi kendini düzenlemesi şeklinde hareket etmektedir. Yasa koyucu yoktur toplumun genel kabulü ile oluşan kutsallık odağına göre örgütlenilmektedir. “Yasa” koyucu olarak bir önderin ortaya çıkması ikinci tip toplumlarda meydana gelmektedir. Ortaya koyulan yasaya uymayanlara meşru şiddet uygulama hakkını elinde bulunduran önderlerin ortaya çıkışı ise üçüncü tip toplumlarda kendini göstermektedir. Artık toplumun kutsalı ile toplum arasında bir aracı görevi gören bu önder veya liderlerin olduğu toplumlarda şiddet kullanma tekeli, iktidarı kullanan öndere aittir.

Toplumsal dönüşüm, *“tarihsel süreç içinde toplumların evrimi, üretim araçlarının gelişimi, bu gelişime paralel olarak ortaya çıkan üretim biçiminin evrimi ve üretim biçimi neticesinde oluşan üretim ilişkileri ile ele alınmalıdır. Genel çerçevede beslenme kaynaklarına ulaşım amacına yönelik üretim, bu süreci ve değişimi tetikleyen temel olgudur”* (Turgaylı Zengin, 2021, s. 7). Doğal kaynakların azlığı ve insanların bütün zamanı besin kaynaklarına ulaşmada kullandıkları için “artık zaman”, “artık enerji” ve “artık değer”in üretilmemesine sebep olmaktaydı (Turgaylı Zengin, 2021, s. 10). Ateşin bulunmasıyla başlayan süreç, insanlık tarihinde birçok değişimi tetiklemiş, ilkel silahların yapılmasıyla besin kaynaklarının çeşitlenmesi gibi birçok alanda hayatı kolaylaştırmıştır. Bu durum da insanın daha önce üretmekte zorlandığı, “artık zaman”, “artık enerji” ve “artık değer”in üretilmesiyle yeni bir toplumsal süreç başlamıştır. Bu durumu ister iktidarın farklılaşması sonucu “artık değer”in ortaya çıkması ya da “artık değer”in ortaya çıkması ile iktidarı farklılaştırması şeklinde yorumlarsak yorumlayalım sonuçta varacağımız nokta farklı bir yer değildir. Çünkü hayat bir bütün olarak hareket etmektedir. Avcı-toplayıcı toplumlarda da iktidar ilişkileri ortaya çıkmıştır ki doğa olayları karşısında “büyücü”ler eliyle kutsal olan ve kutsal olmayan arasında bir aracı oluşturulmuştur. Büyücüler iktidarı çoğu zaman ellerinde toplamışlardır. Ateşin bulunması ile başlayan süreç tarım için alet ve edevatların yapımını da peşinden getirmiştir. Bu durumun sonucunda üretilen, “artık zaman” “artık enerji” ve “artık değer”in korunması ve üleşilmesi için birtakım kurumlara ihtiyaç duyulması ile toplumun yapısı değişim göstermiştir. Toplumsal yapıda yönetilen ve yöneten ayrımı

iyice belirgin hale gelmiş ve bu durum iktidarın meşru şiddet kullanma hakkına bir zemin oluşturmuştur. Artık değer korunması için asker barındırmak iktidarın görevleri arasına girecektir. Doğa güçleriyle baş etmeye çalışan insanın ikinci bir güç ile karşılaştığı yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır. Alâeddin Şenel bu durumu şöyle özetlemektedir: *“Denetleyemediği doğal ve toplumsal güçler bir yöneticiye benzetildikten sonra karşısında boyun eğmekten, yalvarmaktan, yakarmaktan elinden başka bir şey gelmeyen kişi yaşamı, yazgısı ile ilgili doğal ve toplumsal güçleri temsil eden tanrılara, ya da egemen toplumun tanrılaştırılmış totemlerine de yalvarıp tapınacaktır. Tapınma kavramının da tamamlanmasıyla, doğanın ve insanların yazgısını elinde tutan, yaratıcı, yok edici tanrı ya da tanrılar düşüncesi klasik biçimine ulaştırılacaktır”* (Şenel, 1982, s. 73). Din adamlarının toplum üzerindeki etkinliği de tarım toplumu ile daha da artmış bulunmaktadır. Tarıma dayalı yerleşik hayatın oluşması ile birlikte meydana gelen kentleri korumak için asker ve komutanlara ihtiyaç duyulması ile birlikte dinsel iktidarın karşısına siyasi iktidar kavramsallaşmaya başlamıştır.

Tarım toplumuna geçiş artık kadın ve erkeğin rol paylaşımını da peşinden getirmiş, kap, kaçak, çanak çömlek gibi aletlerin yapılmasında kadınların üstünlüğü ortaya çıkarken aynı zamanda kadınların tabiatla olan ilişkilerinin güçlendiği bir dönemin başladığı görülmektedir. Erkeklerin ise daha ziyade tarla işlerinde çalışmaları ön plana çıkmıştır. İnsanlık uzun bir süre tüketiceği kadar üretmiş, kentlerde kendisini koruyan ya da yöneten iktidarların ve askerlerinin yaşaması için ne gerekiyorsa onu temin ederek yaşamını sürdürmüştür. Batı dünyasında öteden beri devam eden eşitliksiz olan toplum yapılanmasında din adamları ile aristokratlar arasında yaşanan mücadele ile birlikte krala “Kut” verme yetkisini Tanrı’nın elinden alınmış ve halka verilmesi ile oluşan yeni yönetim anlayışı ile iktidar kavramı görünmez hale geçmiştir.

Ulus devletlerin ortaya çıkışına kadar gelen bu sürece kapitalizmin damga vurduğu görülmektedir. Sürekli sermaye birikimini temel alan bu ekonomik yapılanma tüm toplumu etkisi altına almıştır. Kölelik kaldırılmış ve birey kendi rızası ile köleleştirilmiştir. *Modern devletin temel niteliklerinden olan merkezileşme, kurumsal farklılaşma ve bütünleşmeyle beraber potansiyel iktidarın daha geniş gruplara yayılması, bu iktidarın özgür kurum ve roller aracılığıyla kullanılıp herkesi bağlayan siyasaların gündeme gelmesi söz konusu olmuştur. Eski rejimi müteakip ortaya çıkan*

modern devlet tanrısal nitelikler edinmiştir. Panoptikonik (her şeyi gören) ve biopolitik (canlı tutarak yönetme) uygulamaları, modern devlet iktidarının resmi kurumlar ile sınırlı olmadığını ispat eden uygulamalardır...Modern devlet iktidarın ilişkisel niteliğinin farkındadır ve bundan dolayıdır ki aile, eğitim, iktisat, din gibi toplumsal kurumlar aynı zamanda devletin ilgi alanındadır (Bayram, 2003, s. 39). Michel Foucault'un bireyi ussallaştırmak için iktidarın her şeyi kullandığını söylemesi iktidarın artık görünmez olduğudur. Bir ağ gibi hayatın her yerinde olan derinden hissedilen ama görünmeyen iktidarın en büyük argümanı ise "özgürlük"tür. Özgürleşerek köleleşen insanı anlatmaktadır. Modern sistemin taşıyıcısı bireydir, kapitalizmde ana unsurunun malum birey olduğu gibi, bireyin inşa sürecinden itibaren iktidar olgusuna derinlemesine yaklaşan Michel Foucault'ya göre birey, iktidar ve bilgiye tabii tutularak uyruklaştırıcı söylem tarafından inşa edilmektedir (Foucault, 2005). Klasik yaklaşımın aksine, iktidarın her yere uzanan bir ağ olduğunu, çoğul olduğunu, üretken olduğunu, ilişkisel olduğunu yani tek bir iktidar biçiminden bahsetmenin iktidarı sınırlayacağını ve iktidarın tüm toplumsal ilişkilere yayılmış olduğunu söylemektedir. *Ayrıca, iktidar sadece baskıcı değil; kapasiteleri, eylemleri ve özneliği/uyrukluğu kışkırtan ve üreten bir niteliğe sahiptir. İktidar bir öz, bir mülkiyet olmadığı için tek başına bir tarafın sahip olduğu bir potansiyel değildir. İktidar daha ziyade güç dengesi; rekabet ve direnç gösteren taraflar arasında uygulanan stratejilerden doğan karmaşık bir ilişkiler yumağıdır* (Bayram, 2003, s. 41). Bütün siyasi ideolojiler, iktidarlarını meşrulaştırmak ve devamlarını sağlamak için özgürlük kavramına vurgu yapmaktadırlar, ütopya ve distopyalarda da kadın ve erkek arasında sınırlarının ne olduğu bilinmeyen özgürlük alanı tartışması tüm şiddetiyle devan etmektedir. Görünmez iktidar bu durumu kendi lehine kullanmaktadır.

1.1.3. İktidar – Siyasal İktidar Kavramsallaştırmaları

Siyaset biliminin anahtar kavramlarından birisi de hiç şüphesiz iktidardır. Literatürde kavrama ilişkin başvuru en yaygın tanım Weber tarafından yapılmış olup, kısaca iktidarı kişilerin ya da grupların başkaları karşı çıktıklarında bile kendi istedikleri şeyleri gerçekleştirebilecek olmaları şeklinde değerlendirmiştir (Weber, 1996, s. 268).

Bu tanımdan hareket ettiğimizde iktidar her türden toplumsal ilişkide vardır sonucuna ulaşılmaktadır. Bir kişi başkalarını kendi istediği gibi davranmaya zorluyor ya da sevk ediyorsa bu durum o kişinin başkaları üzerinde bir iktidara sahip olduğunu gösterir. İki insan arasında, toplumun çekirdeği olan aile ilişkilerinde, yasal veya layüsel olan tüm örgütlenmelerde örgütün başının iktidarı ile siyasi parti, sendika, kulüp dernek ve sivil toplum kuruluşlarında yani hiyerarşik olan bütün kurumsal örgütlenmelerde iktidar ilişkileri karşımıza çıkar. Bu durum Michel Foucault'un önemle altını çizdiği bir meseledir. İktidarın şebeke, ağ benzeri bir örgüt aracılığıyla işlediğini anlatır. İktidar tüm toplumsal düzlemlerde birtakım stratejiler geliştirir ve bu durum sadece yöneticilerin iktidarıyla sınırlı değil tüm topluma yayılmıştır. İktidar şebekesinin, ağının bir yanında bilgi diğer yanında cinsellik, ekonomi ve din yer alabilir. Dolayısıyla, sosyal ilişkiler ağında tek bir iktidar değil bu ağın farklı kollarında işleyen iktidarlardır.

Bu geniş iktidar ilişkilerini ve şekillerini, (aile içinde babanın ya da annenin, bir mafya örgütlenmesinde bir kişinin, iki kişi arasında birinin diğerine olan üstünlüğünü) siyaset bilimin alanı içerisinde görmek çok mümkün değildir. Bu ilişkiler genellikle “sosyal iktidar” olarak tanımlanır. *Siyasal iktidar, toplumun çeşitli gruplarında görülen özel ya da sosyal iktidarın aksine, toplumun tümünü örgütleyen, koruyan, geliştiren ve başkalarına karşı savunan bir iktidar olarak nitelenir* (Duverger, 1998, s. 211). Toplumu ilgilendirmesi, koruması, geliştirmesi gibi durumlar göz önünde tutulduğunda devletin toplum üzerindeki iktidarı aklımıza gelmektedir. O zaman siyasi iktidar dediğimizde devlete ait özel yetkileri, ülke sınırları içerisinde yaşayan insanlar üzerinde kullanan gücü kastetmiş oluyoruz. Siyasal iktidar en genel anlamda, *“Bir bireyin yahut bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadıklarına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilmesi; toplumu yönetme yönlendirme gücü bu gücü elinde bulunduran otorite veya organdır”* (Demir & Acar, 1992, s. 176). Şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Siyasi iktidar kavramı iki görüş etrafında açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi; siyasi iktidar ile sosyal iktidarı eşitleyen görüştür. Nerede iktidar varsa orada politika vardır sözüyle özetlenebilecek olan bu yaklaşım, iktidarı, salt öznenin sahip olduğu güç, konum ya da yetenek çerçevesinde değerlendiren düşünürler tarafından savunulmaktadır (Bulut, 2009, s. 4). Tüm insan toplulukları içinde, bütün görünümleri ve bütün beliriş

şekilleriyle iktidar olgusu bütünüyle siyasal incelemenin kapsamına girmektedir. Bu nedenle siyasal iktidar ile sosyal iktidar arasında bir ayırımdan söz edilmemektedir.

İkinci yaklaşımda ise, siyasal iktidar ile sosyal iktidarın aynı olmadığı savunulmaktadır. Siyasal iktidarı, yasayla uyum içinde ve onun adına güç kullanan ve onu rızaya bağlayan yaklaşım olarak görülmektedir. Aile içi ilişkiler ya da resmi/gayr-i resmi örgütlerde biri diğerlerinin davranışlarını etkiliyor diye oluşan iktidar yapısı, bu yaklaşımda siyasal iktidar olarak görülmemektedir. “*İktidar kuvvet artı kanundur. Kanuna dayanan kurumsallaşmış bir kuvvettir*” (Çam, 1966, s. 8). İktidar tek yönlü bir güç değildir. Yönetilenlerin de rızasına bağlıdır. Bu durum, gücün kaba güç olmaktan çıkmasına, ilkenin, otoritenin, yasanın üstünlüğünün kabul edilmesi anlamına gelir (Akal, 1999, s. 49).

Siyasi iktidar devletin sahip olduğu yetkileri kullanan ayrıcalıklı ve üstün bir gücü ifade eder. Diğer iktidar türlerinden (sosyal iktidar) farklı olarak bir ülkedeki en üstün iradeyi ve bütün insanlar üzerinde hüküm sahibi olmayı göstermektedir. O zaman, siyasal iktidar devlete ait özel yetkileri, bütün ülke sathında ve bütün insanlar üzerinde kullanan gücü temsil eder. Toplumların olduğu her yerde siyasi iktidar ilişkisi vardır. Cemal Bali Akal’a göre, sosyalliğin ortaya çıktığı her yerde kurallar ve kurallara göre davranma zorunluluğu saptanmıştır. En basitinden en karmaşığına kadar, her sosyal düzenlemede, toplumun üyeleri kurallara itaat eder ve bunlara uymayanlar cezalandırılır. Kuralların varlığı ve bunlara boyun eğme yükümlüğü, boyun eğme aynı zamanda rıza ile donatıldığında, ortada bir siyasal iktidar ilişkisinin bulunduğunu gösterir. Toplum adını hak eden her düzenleme, mutlaka siyasi iktidar ilişkisi içeren bir yapılanmanın ifadesidir. Yani her toplum siyasi iktidarlı ve siyasi toplumdur. Yalnızca söz konusu siyasi iktidar ilişkisinin niteliğı toplum tipi değıştikçe onunla birlikte değışir her sosyal tipe özgü bir siyasi iktidar tipi vardır (Akal, 1999, s. 48).

Siyasal iktidarın niteliklerine baktığımızda dört temel niteliğinden söz edebiliriz, bunlar kapsam, üstünlük, maddi güç kullanma yetkisi, rıza ve itaat unsurudur. Bu unsurları şöyle sırasıyla ve kısaca analiz edecek olursak,

Kapsam: Siyasi iktidar alan bakımından diğer iktidarlardan daha geniştir. Sosyal iktidarlar belirli gruplar arasındaki iktidar ilişkilerini imlerken siyasal iktidar toplumun tümünü kapsamaktadır.

Üstünlük: Siyasal iktidar toplumda geçerli olan diğer tüm iktidarlardan daha üstündür. Kendi iradesini başkalarına kabul ettirme, onların davranışlarını kontrol etme ve son sözü söyleme yetkisini elinde bulundurur. Ancak bu durum her istediğinizi iktidarınız altındakilere yaptırabileceğiniz anlamına gelmez. Bu üstünlük durumu nisbi bir üstünlüktür. Yani *“bir tarafın öteki taraftan daha fazla avantaj sağlayacağı, ama avantajsız durumda olanın da değiş-tokuştan yüzde yüz zararlı çıkmayacağı eşitsiz bir güç ilişkisidir”* (Akal, 2003, s. 343).

Maddi güç kullanma yetkisi: Sosyal düzenin sağlanması, toplum ve devlet düzeninin sürdürülebilmesi için, siyasi iktidara maddi güç kullanma yetkisi yani şiddeti kullanma tekeli verilmektedir. Sosyal iktidarlar, kendi iradelerini uygulamak için birtakım yöntemlere başvurabilirler. Bu yöntemler, ikna etme, manevi olarak etkileme, ödül yöntemi, gruptan dışlama gibi olabilir. Ancak asla maddi güç kullanma yetkisine sahip değildirler. Güç kullanma yetkisinin sınırları belli midir ve iktidar bu hakkı ne zaman kullanabilmektedir. Max Weber’e göre iktidarın elindeki bütün yöntemler denenip sonuç alınmadığı durumlarda son çare olarak başvuru bir yöntemdir. Bir başka ifadeyle meşru güç kullanımının tek meşruluk kaynağı da devlettir. Siyasi iktidarın dışında kalanlar ancak iktidarın verdiği yetki oranında güç kullanabilirler.

Rıza ve İtaat unsuru: *“Toplumda en güçlü olan bile eğer kuvveti hak, itaati de görev haline getirmeyi bilmiyorsa, sürekli üstünlük sağlayabilmek için yeterince güçlü değildir”* (Rousseau, 2012). Yani siyasal iktidar yalnızca kuvvete dayanamaz, yönetilenler çeşitli nedenlerle siyasi iktidara hiçbir zorlama olmaksızın, bilinçli ya da bilinçsiz şekilde itaat ederler. Bu durum aklımıza şu soruyu hemen getirir, o halde iktidara niçin itaat edilir; yararlı olacağına inandığı için, gelenek ve göreneklerden dolayı, alışkanlıktan dolayı, çevrenin etkisiyle, eğitimle şartlandırma, çıkar sağlama umuduyla, cezalandırma korkusuyla ya da sadece çaresizlikten ötürü kişiler siyasal iktidara itaat edebilirler. Bu durumda siyasal iktidarı devletle özdeşleştirebiliriz lakin iktidar anlayışı devleti aşan ve onu kapsayan bir olgudur. Batı’da 16. yüzyılda başlayan ve gelişimini zaman içinde tamamlayarak 17. yüzyılda olgunlaşan kurumsallaşmış bir siyasal iktidar tipidir. Batı’da ortaya çıkan modern devletin taşıdığı en önemli özelliği yasanın kaynağının dünyevileşmesi ve iktidarın kurumsallaşmasıdır ki (Bulut, 2009, s. 6) burada Michel Foucault’un iktidar kavramı, hem feodal dönemin köleci anlayışı, hem de modern iktidarların, sözde özgürlük vaat eden çağdaş yaklaşımlardan izler taşır,

özgürlük yerine illüzyonu kuran, aslında bireyi köleleştiren, bunu sağlamak için de aklın ve bilimin getirilerini kullanarak, ustalıklı hazırlanmış çok çeşitli kontrol mekanizmaları kuran bir doğaya sahiptir (Çevik Tan, 2017, s. 372).

1.1.4. İktidar ve Kadın İlişkisi: İktidarın Cinsiyeti

İktidarın nasıl algılandığı konusu bize bir başka kavramı daha inceleme zorunluluğu getirmektedir ki bu kavram “otorite”dir. Kadın ve otorite arasındaki ilişkiyi inceleyeceğimiz bu çalışma açısından otorite kavramını birey ile iktidar arasındaki bağın kurulmasında yaşanan sürecin otoriterleşmeden mi kaynaklandığı, yoksa bireyin rızasıyla mı gerçekleştiğini anlayabilmek için bu kavramın açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Richard Sennett “Otorite” adlı kitabında, kavramının tanımı için herkesin “*sezgisel bir düşüncesi*” vardır (Sennett, 1992, s. 22) der ve şöyle tanımlar; “*otorite, iktidar koşullarını yorumlama ve bir güç imgesi tanımlayarak denetim ve nüfuz koşullarına bir anlam verme çabasıdır*” (Sennett, 1992, s. 25). Aranan somut, güvenceli ve istikrarlı bir güçtür. Siyasal ve psikolojik yaşamdaki iktidar yorumu zamanın yıkıcı etkisinden ve dürüstlüğünün sorgulanmasından kurtulamaz. Günlük yaşamda otorite somut bir şey değildir. Kendisi için, somut bir nesnenin katılığını arayan bir yorum sürecidir.

Otorite kavramının gelişimine katkı sunmak adına, otoriteden türetilen bazı kavramlara da kısaca değinmek gerekir ki; “otoriter” ve “totaliter” kavramları ütopya ve distopyaların kıyaslanmasında bu çalışma açısından bir kolaylık sağlayacaktır. Otorite ve otoriter kavramları aslında birbirine zıt anlamlıdır. “Otoriter” kelimesi, iradesini zorla başkalarına kabul ettirmeye çalışan kişileri ifade eder. Otoriter rejimler de doğal olarak halkın rızasına dayanmayan daha çok gücü kullanan yönetimler için kullanılır. Otoriter yönetim, bütün toplumsal hayatı kuşatan bir ideoloji ile desteklenirse buna “totaliter” yönetim denir (Sennett, 1992). Distopyalar da oluşan yönetim anlayışı kahir ekseriyetle totaliter yönetimlerdir. Çağrışım yapan diğer bir kelime ise “otokrasi”dir ki; hiçbir kurala bağlı olmayan tek kişi yönetimidir. Otoriteye geri döndüğümüzde, gücü

kullanan merciinin meşru olduğu yasal iktidar anlamına geldiğini de görürüz. “Rıza” durumu ise bireyin bile isteye durumu kabul etmesi halidir. Modern devlet ve toplum yapısında “birey”in rızasının nasıl oluştuğu/oluşturulduğu durumu ise Michel Foucault tarafından, “kendilik” olarak çevrilen nosyonu ile olduğunu görüyoruz. Kendilik tarif edilemese de gözlemlenebilir. Kendilik özellikle delilerde, sanatçılarda, aylaklarda ve sarhoşlarda rahatça, sıradan insanlarda ise biraz daha dikkatli bakarak gözlemlenebilir (Tekelioğlu, 1999, s. 45-46). Ancak sıradan insanlarda var olan kendilik asıl vurgu yapılandır. Yani sıradan olduğunu düşündüğümüz birçok davranış setlerinin aslında davranışı yapan kişilerin kendilerinin yarattıkları davranış barınakları olduğunu görürüz. Çayın nasıl demleneceğinden, bir kadının elinin sıkılıp sıkılmayacağına kadar birçok kişisel yargının arka planından söz ediyoruz. Birey kendi davranışlarında bir kısıtlama ile mi karşı karşıya yoksa özgürce mi bu davranışları yapıyor, yoksa bu alanda birçok pratiğin etkisi altında mı kalmaktadır. Üretim sürecinde kısıtlanırken tüketim sürecinde özgürleşebiliyor mu? Bugün yaşadığımız modernite bize bir dizi “kısıtlama” ve “özgürleştirme” pratiklerini aynı anda sunuyor. Para kazanmak zorundayızdır ve bunun için formel/rasyonel bir akıl kullanabiliriz ama harcarken bambaşka “akıllar” da kullanabiliriz (Ateşoğlu, 2019, s. 220-237). Yani özgürlük illüzyonu ile kısıtlanmış olabiliriz. Bireyin karar süreçlerini iktidar kendi isteği doğrultusunda fark ettirmeden etkiliyor.

Modern toplumsal düşüncede, iktidarın otoritesi ile ilgili olan konuya iki farklı yaklaşan ekol vardır. Max Weber’in öcüsü olduğu ekol öznenin ne göreceğini ve hissedeceğini büyük ölçüde belirleyen şey iktidarın koşulları olduğunu savunan anlayıştır (Sennett, 1992, s. 26-28). Bu görüşe göre, meşru otoritenin üç türü vardır: yasal otorite, geleneksel otorite ve karizmatik otorite. Yasal otorite normatif kuralların meşru kabul edildiği, egemenlik konumuna getirilenlerin yasalara göre emir verme yetkisine sahip olduğu otorite türüdür. Geleneksel otorite, eski zamanlardan beri devam eden geleneklerin kutsallığına dayanan, egemenliğin geleneklere göre meşru kabul edildiği otorite türüdür. Karizmatik otorite ise bireyin kutsallığının, kahramanlığının kabulüne dayalı, dolayısıyla emirlerin de kutsal görüldüğü otorite türüdür (Koyuncu Güçbilmez, 2005, s. 18).

Weber’in otorite anlayışı incelendiğinde ‘rıza’nın, otoritenin var olabilmesi için çok önemli olduğu görülür, otorite imgesinin kabul edilmesi için toplumsal rızaya

ihtiyaç vardır. İnsanlar bu otorite imgesine sosyal sözleşmeye dayanan bazı yasa ve haklar çerçevesinde rıza gösterirler. Her durumda insanların bir kişi veya grubun iktidarını kabullenmeleri bu kişi veya grubun, onların bilinçlerinde ve bilinçaltılarında var olan otorite imgesine uygunluğu ölçüsünde olacaktır. Dolayısıyla bu bilinç veya bilinçaltında var olan otorite imgesi erkekse veya eril özellikler taşıyorsa, toplumun bir kadının veya kadınların toplumsal yaşamın herhangi bir alanında iktidarını kabullenmesi oldukça zor olacaktır (Koyuncu Güçbilmez, 2005, s. 19).

Otorite duygusunun iktidarın koşullarına bağlı olmadığını savunan ekole bağlı araştırmacılara göre ise iktidarı uygulayanın otoritesinin geleneklere, yasalara ya da kendi karizmasına dayanması iktidar ilişkisinin varlığı açısından pek de bir önem taşımaz. Fakat iktidarın ilişkisel boyutu önemlidir, çünkü iktidar karşısındakinin algılama sürecine bağımlı olarak var olabilir. Richard Sennett bu iki görüşün yaklaşımlarında eksiklik görse de otorite ile ilgili kitabında bahsettiği orkestra şefleri için iki farklı otorite imgesini tasvir eder ve bu iki durumda da otorite bağı kurduklarını ve bu sayede iktidar ilişkisini başarıyla yürüttüklerini söyler. Ancak burada önemli olan hususun hangi şefin toplumun düşüncesindeki otorite imgesine yakın olduğudur. Toplumun düşüncesinde var olan kemikleşmiş otorite imgesine kim daha uygun veya yakın davranış sergiliyorsa toplumun o iktidarı daha kolay kabul ettiğidir (Sennett, 1992, s. 30-33).

Düşünce biçimlerimiz, toplumun içerisinde somut bir şekilde biçimlenmektedir. Hiçbir düşünce biçimi toplumdan münezzehtir. Yani toplumca kabul gören otorite imgesi, toplumun içerisinde bulunduğu süreç ile doğrudan ilgilidir. Toplumda erkek görece daha üst bir pozisyonda ise ortaya çıkacak olan iktidar kavramında erilliği de kaçınılmaz olacaktır. 17. ve 18. yüzyılda, aile işletmesi olan çiftliklerde ve işletmelerde patron babadır. Babaya verilen bu ayrıcalıklı durum paternalizm kuramını doğurmuştur. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte aile yapısı değişmiş ve patron baba ifadesi gerçek anlamının dışına çıkmış durumdadır. Kapitalizm, paternalist metafor üreterek patronları sevimli hale getirmeye çalışmış. Ancak bu durum işçilerini destekleyen koruyan ve seven kişiler olmadığı gerçeğini gizlemek üzere yeni ekonominin sık sık ve yaygın olarak başvurduğu bir metafor olarak devam etmektedir. Richard Sennett'e göre (Sennett, 1992) paternalizm, sadece kapitalizmin tarihinde bir geçiş evresi değildir. Bu iktidar

modelinin siyasette de yansımalarını görmek mümkündür. Bürokratik sosyalizme aktarılmasının yanı sıra, Batı'nın sanayi toplumlarında da varlığını sürdürmektedir.

Otorite imgelerinin eril özellik kazanmasında etkili olan düşünce biçimleri kendiliğinden ortaya çıkmamış, somut olan toplumsal ortamlarda biçimlenmiştir. Kapitalizmin ortaya çıktığı dönemde, Batı toplumuna hâkim olan düşünce biçiminde kadın algısının nasıl olduğuna bakıldığında görülecektir ki kadın zaten toplumdan dışlanmış durumdadır. Michel Foucault'ya göre biyo-iktidar, beden ve yaşam üzerinde işleyen bir iktidardır; beden ve yaşam ile ilgili olguları, süreçleri kendine temel alan, bunları düzenleyen, dönüştüren, açık hesaplar alanına yerleştiren mekanizmalardır. Biyo-iktidar *“kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesidir. Çünkü kapitalizm, bedenlerin denetimli bir biçimde üretim altına sokulması ve nüfus ile ilgili olayların ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla sağlanmıştır”* (Foucault, 1993, s. 103). İşte burada otorite ve kadın ilişkisi de kavram içerisinde kadının yeri ile doğrudan orantılı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kadının toplumundaki yeri, toplumun ürettiği kavramlarda da açıkça görülmektedir.

Batı medeniyeti oluşturduğu dünya tasavvurunda, kadının hayat içerisindeki yerini erkeğe göre konumlandırmakta ve kadın kavramını filolojik olarak türetirken, erkek (man) ve kadın (woman) diyerek tanımlamaktadır. Bu ikircikli bakış açısı kapitalizmin taşıyıcısı olan birey içinde böyledir. Özünde yatırımcı, işçi, taşıyıcı/esnaf ve tüketici dörtlüsünden oluşan sistemin ana unsuru bireydir. Yani yatırımcıda, işçide, esnafta, tüketici de aynı zamanda bireydir. Bireyin cinsiyetine baktığımızda, kadını erkeğe göre konumlayan batı dünyası, Fransız Devrimiyle birlikte simgeleşen “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik(birader)¹” ilkelerinde kadının yerini belirtmemiş erkek üzerinden tanımlama yapılmıştır. Hem liberalizmin hem de marksizm'in “birey kategorisi” kadınları kapsamaz. Liberaller için bu “birey” in sınıf, ırk, cins, vb. türden özellikleri yoktur. Marksistler için sınıf vardır ama cinsiyet yoktur (Çakır, 2016, s. 416-475). Locke ve Rousseau bireyleri de erkektir.

Tüm bu bilgiler ışığında; “iktidar erkek mi?”, “erkekler mi iktidar?”, yoksa “iktidar androjen mi?” gibi sorular sorarak konuyu biraz daha açarsak, kadınları iktidar

¹ Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde erkek cinsiyeti üzerinden ifadelerin kullanılmış, “birader” kavramı Türkçeye çevrilirken “kardeş” olarak çevrilmiştir.

alanından uzaklaştıran bir illüzyonla mı karşı karşıyayız? yoksa bu durum kapitalizmin gelişmesiyle bozulan toplumsal yapının ortaya çıkarttığı bir sorun olarak mı algılanmaktadır. Diğer bir bakış açısı ile bu durumu kapitalizm kasten mi tetiklemektedir. Yoksa kapitalizm bir taraftan kadınları iktidardan uzak tutup diğer taraftan da bu durumun çığırkanlığını mı yapmaktadır. Bu soruların cevabının bir kısmı zaten yukarıda anlatmaya çalıştığımız iktidar kavramının içerisinde bulunmaktadır. İktidar, “*Karanlığın Sol Eli*” distopyasında anlatılan, Gethen’li insanlar gibi “kemmer” döneminde hangi hormonları yükseğe yani neye ihtiyacı varsa o cinsiyete mi dönüşüyor soruları tartışılmaya devam etmektedir.

Siyasi iktidarın ilk olarak kadın erkek arasında olduğu görüşünden hareket eden düşünürler, Cemal Bali Akal’ında önemle üzerinde durduğu, “yasa ve uygulama” ile “cinsel hâkimiyet” başlıkları altında iktidarı sınıflandırmışlardır. “Erkek yasası/ yasanın uygulandığı kadınlar ilişkisi” olarak özetlenen iktidarın erilliği konusu, tarihin derinliklerinde dahi kuralları koyan kesimin, elitlerin ya da tarihi süreç içerisinde hangi sıfatla anılırsa anılsın bunların ortak özelliğinin “erkek” olduğunu düşünmüşlerdir. Ataerkil aile yapısında kadın hariç herkesin rollerinde zamanla bir değişme olabileceğini de eklemişlerdir (Akal, 2003, s. 15). Hatta toplumun uyduğu ilk yasalardan birinin haram birleşme yasağı olduğunu savunmaktadırlar. Bu yasağın kadınların özgürlüğünü hedef aldığını ve kadının değiş/tokuş aracına dönüştüğünü söyleyen Cemal Bali Akal, erkeklerin kadınlar üzerinde bir denetiminin söz konusu olduğunu ve bu durumun toplum içi eşitsizliği doğurduğunu iddia etmektedir (Akal, 2003, s. 49-50). Kölelik kurumunda ilk olarak kadının doğurganlığı ve cinselliği üzerinden yapılan değiş-tokuş sisteminden çıktığını söyleyenler de vardır.

Bu durumda erkek egemenliğinden bahsetmenin yanıltıcı olacağını savunan yaklaşımlar da vardır. Buradaki önemli sorular, “Toplumsal cinsiyet normları nasıl ve kim tarafından ifade edilir?” “bu süreç ne tür tartışmalar ve çatışmalar içerir?” “bazı görüşlerin diğerlerine baskın gelmesi nasıl ve hangi koşullarda gerçekleşir?” “toplumsal cinsiyetin, cinsiyet farklılığının sınırlarının bekçiliğini yapmasının bir yolu hâline gelmesi nasıl gerçekleşir?” “bunu kim yapar?” “toplumsal cinsiyet nasıl genel olarak iktidarı işaret etmenin bir yolu hâline gelir?” “hangi iktidarı?” “hangi çıkarlar temelinde?” “toplumsal cinsiyet nasıl ve hangi koşullarda değişmiştir?” (Scott, 2013, s. 14)

İnsanlık için sıralaması zamanın şartlarına göre değişse de korunma, beslenme ve cinsellik vazgeçilemez gereksinimlerdir. Tarihi dikey ve evrimsel olarak okuduğumuzda insanlığın taş devirlerinden, cilalı taş, demir çağından, uzay çağına kadar belirli bir yol izleyerek ve gelişerek bugünkü yaşadığımız zamana kadar birtakım evrimler geçirip geldiğini ve toplumsal olarak yaşanan somut ekonomik hayatın düşünce sistemini de etkilediğini zaten daha önce anlatmıştık. Tarihin bu devirlerinde toplumsal rolleri ve iş bölümlerini değerlendirdiğimizde kadının yaptığı işlerin düşük statülü işler olduğu iddiamız bugünün kapitalist anlayışı çerçevesinde şekillenen düşünce yapımıza ait olabilir. *“Erkekliğe yapılan açık göndermeler (kadın ve çocukların savunulması), oğulların lidere veya krala hizmet etmesinin görevleri olduğuna duyulan örtük inanç ve erillik”* (Scott, 2013, s. 94) yöneten ve yönetilen arasındaki iktidar ilişkisini belirlemektedir. *“Kadın erkek ikiliği üzerinden meşrulaştırılan iktidar ilişkileri (kadının tarihsel süreçte güçsüz olarak kurgulanması ve erkeğin gücünün bu güçsüz kadın figürü üzerinden sembolize edilmesi), kadının toplumsal ve siyasal alanda kötüyü temsil ettiği üzerinden kurgulanan alojilerle (kadının tıpkı cadı efsanesinde olduğu gibi düşman ve tehlikeli öteki olarak tasavvur edilmesi) birleştirilmekte ve böylece hem iktidarın inşası sağlanmakta hem de iktidarın yeri sağlamlaştırılmaktadır”* (Doğan, 2022, s. 47-68). İktidar ilişkileri maskülen-feminen ayrımı üzerinden inşa edildiğinde, ortaya ben ve öteki çıkmaktadır. Tıpkı kadın/erkek ikiliğinde olduğu gibi güçsüzlüğü ve kötülüğü çağrıştıran anlamlar hep ‘öteki’yle yani kadınla ilişkilendirilmektedir. Bu anlamda, siyaset teorisinin temelini oluşturan Antik Yunanlılardan 20. yüzyıla kadar ki temel eserlerde (örneğin Machiavelli’nin Fortuna’sında olduğu gibi), feminenlik, siyasi topluluğun militarize kavramlaştırmalarına karşı sembolik bir tehdit olarak görülmüştür. Benzer şekilde, Morgenthau ve Hobbes gibi realist ekolün önemli temsilcilerinin insan doğasını tanımlarken kullandıkları “insan insanın kurdudur”, “insan doğası gereği kötüdür” gibi ifadeler devletin veya toplumun ‘biz’ini oluşturan erkeğe atıfla anlam kazanmakta, bunun yanı sıra Machiavelli’nin “ülke toprakları dışındaki tehlikeli alanların dişileşmesi” iddiası da yine realizmin öteki’ni kurgularken geliştirdiği eril dili ortaya koymaktadır (Tür & Aydın Koyuncu, 2010, s. 3-24).

“İktidar erkek midir?” “erkekler mi iktidardır?” “İktidara gelenler mi erkekleşir?” “kadınların iktidarı da eril midir?” gibi sorular hali hazırda tartışılmakta ve cevapları çeşitlilik arz etmektedir. Yalnız bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir nokta

bulunmaktadır o da Batı dünyasında iktidarın gelişimi ve cinsiyeti bu şekilde gerçekleşirken diğer medeniyetlerde aynı gelişimi göstermemiş olmasıdır. Bazı dönemlerde batı dünyasında karanlık çağ yaşanırken aynı anda başka toplumlarda kadınların yönetici sınıfında olduğu medeniyetler de hayatlarını sürdürmüştür. Bugünkü sorun dünyanın hemen her yerinde kapitalizmin hâkim ekonomik sistem haline gelmiş olmasıdır. Kapitalizmin dünya sistemine hâkim olması ile başlayan süreci Michel Foucault'un belki de kapitalizm eleştirisi olarak tanımladığı iktidar ve iktidar ilişkilerini, iktidar, güç ve bilgi üçlemesinden hareketle tekrar gözden geçirdiğimizde; yaşadığımız bu çağda iktidarın eril olduğu gerçeği ile yüzleşmiş oluruz. Çünkü bilgiyi üreten iktidardır. Üretilmiş bilgi ile de iktidar varlığını sürdürmektedir. Delegelerin başkanı, başkanında delegeleri seçtiği demokratik kurullarda yaşanan süreçler gibi. Kadınlık ve erkekliğin, toplumsal yapılardan, çıkarlardan, inşalardan bağımsız olarak felsefedeki gerçeklikte olduğu gibi *“hakkındaki düşünce ve inançlarımızdan bağımsız olarak var olan bir gerçeklik”* (Marshall, 1999, s. 266) bildirmesi mümkün müdür? Bu sorunun cevabı toplumlarda çoğunluk için evet olsa da onların bu cevabı verirken büyük bir yanılgı içerisine düştüklerini, Foucault'un dünyaya mevcut şeylerin söylemsel olarak oluşturulmuş, iktidar ilişkileriyle etkileşim halinde olan, keyfe keder içine dâhil etme ve dışlama hakkını elinde tutan bir düzenleme biçimi olarak baktığını (Megill, 2008, s. 344-345) hatırlatmak gerekir. Nitekim kadınlık ve erkeklik olarak kategorileştirilen rollerin gerçekliği, ancak oluşturulduğu söylemin egemen olarak kabul edilmesiyle, benimsenmesiyle ve bu söyleme ayrıcalık atfedilmesiyle mümkündür (Yılmazbilek, 2012, s. 73).

Foucault, kurgusal cinsiyet kategorisinin nedensel ilişkileri tersine çevirdiğini, böylece arzusun yapısına ve anlamına cinsiyetin sebep olduğunu düşünmemize yol açtığını ileri sürüyor. Foucault'a göre beden cinsiyet fikri ile donatılmadan önce dikkate değer herhangi bir şekilde cinsiyetlendirilmiş değildir. Bedenin söylem içinde anlam kazanması ancak iktidar ilişkileri bağlamında gerçekleşir. Cinsellik iktidarın, söylemin, bedenlerin ve duygulanımsallığın tarihsel olarak özgül bir örgütlenmesidir. Bu anlamda Foucault'ya göre cinsellik yapay bir mefhum olan cinsiyeti üretir; cinsiyet mefhumu da kendi yaradılışından sorumlu iktidar ilişkilerini etkili bir biçimde yaygınlaştırır ve gizler (Butler, 2010, s. 166-167).

İktidarın, söylem olarak üreteceği bilgi, ihtiyaç duyduğu hangi alanda ise, maskülen iktidar veya feminen iktidar için kullanabileceği şekilde toplumu yönlendirmek üzere üretildiği gerçeğini göz önünde tuttuğumuzda bugün için kadın erkek çatışması sistemin varlığı için elzem görünmektedir. Dolayısıyla iktidarın erilliği üzerinden “öteki” (buradaki öteki kadındır) oluşturup toplumu domine etmesi daha kolay görünmekte ve bu yönde bilgi üretmektedir. İktidarın ne olduğunu hala bilmiyoruz(...) aynı zamanda hem görünür hem görünmez hem açık hem gizli olan ama her yerde var olan bu anlaşılması zor şeyi, muammayı çözemiyoruz (Foucault, 2005).

1.2 TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet, biyolojik olarak tüm canlıların iki cinsten yaratılmış olması ile başlayıp doğurganlık özelliği olana dişi, kadın diğerine de erkek denilmesiyle tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley’e göre ‘cinsiyet’ biyolojik olarak erkek-kadın ayrımını anlatırken, ‘toplumsal cinsiyet’ erkeklik ve kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır (Palabıyık, 2012-2013, s. 223-255). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş yönlerine dikkat çekmektedir (Marshall, 1999, s. 98). Yani kişinin erkek ya da kadın olma durumunun doğuştan getirdiği özellikleri ile değil de toplumun ona yüklediği kültürel kodlarla belirlendiğini anlatan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın erkek eşitliğini anlatmaya çalışan feminizm akımının son yıllarda kullandığı toplumsal cinsiyet kavramı ile bireylerin fitraten getirdiği kadın ya da erkek olma durumunun kişinin gerçek anlamda cinsiyetini belirlemediğini o kişiyi doğduktan sonra toplumun ona dayattığı kalıplarla meydana gelen düşünce setleri sonucu oluşan cinsiyetinin gerçek cinsiyeti olduğu iddiasıdır. Bu iddiasının zirve noktaya çıktığı mottosuda “kadın doğulmaz olunur” şeklinde okunmaktadır. Bebek kız ise pembe erkek ise mavi elbise alınması, kızların daha çok bebeklerle oynaması, erkeklerin ise araba veya atlarla oynaması, kızların evcilik oynaması erkeklerin savaş oyunları oynaması gibi örnekleri de bu savını güçlendirmek için kullandığı görülmektedir. Burada dikkatimizi çeken bir başka konu ise kapitalizm ile olan ya da olmayan bir bağlantı söz

konusu mudur? Toplumsal konuların veya medeniyetlerin birbirleri üzerindeki üstünlük ölçütleri hep kadınlar üzerinden olmuştur. Medeniyetleri değerlendirirken üstünlük ya da gelişmişlik göstergesi olarak, kadının o toplumdaki yerinin referans noktası olarak alındığı görülmektedir. Kadın ile erkek arasındaki farklılıkların biyolojik olarak açıklanamayacağını, kadın ve erkek rolleri söz konusu olduğunda çeşitli kültürler arasında büyük farklılıklar olduğuna dikkati çeken toplumsal cinsiyet çalışmaları bu farklılıkların toplumsal düzlemde kurulduğunu savunur (Palabıyık, 2012-2013, s. 223-255). Kadınların birey olarak değil de bir toplumsal grup olarak, kitlesel şekilde tarih sahnesine çıkmaları kapitalist üretim ilişkileri dönemine dek düşmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını cinsiyet üzerinden değil de hakların adalet temelli dağıtımını üzerinden okumamak, toplumlarda bir kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Toplumda oluşan değer yargıları yaşanan gündelik hayatın içerisinde ve o hayatla doğru orantılı olarak geliştiğini daha önce açıklamıştık. Hayatımızı şekillendiren olgunun ise politik ekonomiden bağımsız olmadığı gerçeği önümüzde durmaktadır. Çalışma hayatımız, iş gücü ve çalışma şartlarının zorluğu, sürekli kazanmak zorunda olduğumuz bir ön kabul insanın düşünce dünyasında merhametin ve dinginliğin yerine sürekli kazanmak için insani tüm duygularının yitirilmesine sebep olmaktadır. Kapitalizmin insana dayattığı bu “sürekli kazanma” içgüdüğü ve kapitalizmin tarihsel süreçte hangi medeniyetin ortaya çıkarttığı bilgilerini birlikte değerlendirdiğimizde İngiliz bir kadının Times editörüne 1872 yılında yazdığı “kadınlar hayvan mıdır?” başlıklı mektubu buraya almak toplumsal cinsiyet meselesinin tarihini anlamak açısından zorunlu olmuştur.

“Bayım,

Kadınların erkeklerle eşit olup olmadığı tartışması hiç dinmemiştir. Kadınların ruhunun olup olmadığı belirsizliğini koruyor, ama en azından hayvan olduklarının kesin olarak kabul edilmesini beklemek çok mu fazla olur? ... Birçok saygıdeğer üye oy hakkına ilişkin yasalarda “erkek cinsinin kastedildiği kelimelerin geçtiği her yerde kadınların da kastedildiği unutulmamalıdır” diyen yasa teklifine itiraz edebilir, ama başka bir yasada “‘hayvan’ kelimesinin geçtiği her yerde kadınların da kastedildiği unutulmamalıdır” ibaresinin yer almasına itiraz eden olabilir mi? Gazeteniz aracılığıyla, affınıza sığınarak, [parlamentodaki] 650 temsilciye seslenmek istiyorum: Aranıza bu tür bir yasa teklifinde bulunacak tek bir kişi yok mu? O zaman en azından kedilere, köpeklerle ve kadınlara yönelik barbarlığa eşit bir ceza gelmiş olurdu...”

Saygılarımla,

Samimi Bir İngiliz Kadını” (Aydar, 2018)

1.2.1 Toplumsal Cinsiyetin Tarihsel Gelişimi

İlk defa 1972 yılında kullanılan kavram kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik unsurların yanında toplumsal ve kültürel olarak oluşturulduğunu ve inşa edildiğini ifade eder (Kirman, 2004). Adem Palabıyık’ın “*Doğu Batı*” dergisinde yayınlanan makalesinde bu konu özetle şöyle anlatılmaktadır: “Toplumsal cinsiyete dair toplum bilimsel teoriler batı kökenlidir ve modern buluşlar olarak isimlendirilebilir. Biyolojik ve toplumsal cinsiyet, orta çağ ve reformasyon aydınlarının yazılarında genellikle erkekler, kadınlar ve Tanrı arasındaki ahlaki ilişkilerle ilgili bir tartışmanın konuları halinde sunuluyordu. Bu çerçevedeki ilk büyük değişiklik, Tanrı’nın kadınlara ve erkeklere izlemeleri için bir yol öngördüğü yönündeki inanışın çürütülmesi ile yaşandı. Aynı temaya Aydınlanma Çağı entelektüellerinde dünyevileşmiş şekli ile rastlarız. Hâkim konumdaki toplumsal cinsiyet düzenlemelerinin ahlaki açıdan onaylanışı ve kuralları çiğneyen insanların yaşamlarına ilişkin dram hakkında bir tartışma söz konusudur. Daha önce Tanrının işgal ettiği yere toplumu koyan dünyevi bir ahlakçılık çerçevesi aralarında feminizm ve liberterliğin ilk biçimlerinin de yer aldığı oldukça geniş bir toplumsal tavırlar silsilesini onaylayabilirdi. Fransız Devriminin şoku bu tartışmayı ansızın radikal bir yöne çevirdi. 1791-1792 yılları arasında hem Fransa’da hem İngiltere’de “erkek hakları”nın (İngilizce de “erkek” ve “insan” için aynı kelime kullanılır) hemen arkasından “kadın hakları”na ilişkin kesin bildiriler yayımlandı. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüştürülmesine ilişkin iki temel amaç için, iki mantıksal aday vardır. Bunlardan biri, toplumsal cinsiyetin ortadan kaldırılması, öteki ise toplumsal cinsiyetin yeni temellerle yeniden kurulmasıdır” (Palabıyık, 2012-2013, s. 226). Bu bilgiler ışığında tarihsel olarak baktığımızda kavramın çok yeni olduğu anlaşılmaktadır ve patriyarka kavramı kullanılırken feminist literatürde, son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliği şekline dönüşmüştür. 1970’lerde feminist bir kavram olarak patriyarka, erkek egemenliği ve kadınların ezilmesi şeklinde kullanılmıştır.

Fatmagül Berktaş’a göre, insan hakları söyleminin temel aldığı insan soyutlamasının ardında, aslında, iktidar ilişkileri içinde egemen olanı temsil eden somut

bir insan vardır. Bu “insan”, herhangi bir insan varlığı değil, beyaz, burjuva ve aynı zamanda da erkek olan bir insandır! (Berktaş, 2004, s. 2). Batı toplumunda kadınlar iyice geri bir noktadan, kadının da insan olduğunun kabul edilmesi ve “lanetli Havva” imgesinin reddedilmesinden hareket etmek zorunda kaldılar. Tarihsel gelişimini en geri noktadan başaltınca, aşılması gerek çok büyük problemlerle yüzleştiler. Gene de kadınlar, bu 1500 yıllık gelenek içinde, kendi durumlarının doğal değil, toplumsal olarak belirlenmiş olduğu kavrayışına ulaşabildiler. Bilinçlenmenin ikinci aşaması, yani uğradıkları haksızlıkların düzeltilmesi için başka kadınlarla dayanışmaya girilerek mücadele edilmesi ise, daha zor gerçekleşecek bir şeydi. Kadınların siyasal ve toplumsal mücadelesi, esas olarak, 18. yüzyılda başladı, feminizmin doğuşu da bu döneme rastlar (Berktaş, 2004, s. 4).

Feminizmin doğuşu ile “modernleşme”, “burjuva devrimi”, ve “rasyonel insan”ı temel alan doğal ve evrensel insan hakları teorisinin gelişimi arasında yakın bir ilişki olduğu açıktır. Ne var ki, “eşitlik, özgürlük, kardeşlik (biraderlik)” bayrağını yükselten burjuvazinin “insan” soyutlaması da yüzlerce yıllık geleneği sürdürerek kadınları dışlayan bir nitelik taşıyordu ve yeni oluşmakta olan ulus-devletin kardeşliği, kadınları oy hakkının dışında bırakmasının açıkça ortaya koyduğu gibi, “erkek kardeşlik”ti” (Berktaş, 2004, s. 4). Fransız Devriminin bu sonucuna itiraz eden ve karşı görüşler bildiren Fransız devrimci ve feminist Olympe de Gouges 1791 yılında “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”ni yayınladı. Muhalif fikirleri nedeniyle 1793’te bedelini canıyla ödeyerek giyotine gönderildi. Daha 17. yüzyılda Mary Astell, liberal burjuva düşüncesinin öncüsü John Locke ile tartışmaya giriyor ve kadın haklarının tarihsel gelişimine temeller oluşturuyordu. Aydınlanma ideallerinin güçlü bir savunucusu olan ve ilk sistemli feminist meydan okumayı gerçekleştiren Mary Wollstonecraft, eşit eğitim hakkı talebini güçlü bir biçimde yinelemekle kalmadı, kadınların hem toplum hem de erkekler tarafından ezildiklerini dile getiriyordu. Mary Wollstonecraft’a göre, “Eğer çocuklar gerçek anlamda yurtseverliğin ne olduğunu anlayacak biçimde eğitileceklerse, annelerin birer yurtsever olması gerekir. Varmak istediğim sonuç açıktır: Kadınları rasyonel varlıklara ve özgür yurttaşlara dönüştürün; bunu gerçekleştirdiğinizde onlar kısa zamanda iyi zevceler ve anneler olacaklardır” (Berktaş, 2004, s. 5)

Örneğin, liberal geleneğin en önemli temsilcilerinden biri olan John Stuart Mill’e göre doğal olmayanın yalnızca alışılmış olmayan anlamına geldiği, alışılmış olan her şeyin de doğal gözüktüğü bir ortamda. Kadınların erkeklere bağımlı olması evrensel bir gelenek olunca da bu gelenekten herhangi bir uzaklaşmanın doğaya aykırı gibi gözükmemesinden daha doğal bir şey olamaz. Aydınlanmanın büyük yazarlarından Condorcet, daha çok uzun bir süre kabul edilmeyecek gerçeği berrak bir biçimde ifade etmişti: Ya insan ırkının hiçbir üyesinin hiçbir gerçek hakkı yoktur, ya da hepsi aynı haklara sahiptirler; dini, rengi, ya da cinsiyeti ne olursa olsun bir başkasının haklarına karşı oy kullanan kişi, böylelikle kendi haklarını tehlikeye atar. Condorcet’nin mantığı da dili de son derece açık ve güçlüydü, ama yankısını ancak 20. yüzyılda bulabildi ve aradan geçen iki yüzyıla rağmen, eşitlerden oluşan toplum vaadi tam olarak gerçekleşmedi (Berktaş, 2004, s. 6).

Kadınların, eşit eğitim, hukuksal ve toplumsal eşitlik ve siyasal oy hakkı talepleri ancak 19. yüzyılın ortalarında güçlü bir ifadeye kavuştu ve yeni oluşan örgütlü kadın hareketinin kurucu ilkelerinden biri olarak Seneca Falls² bildirisinde yerini aldı. Amerikalı kadınların önünde de siyasal oy hakkı ve eşit yurttaşlık yönünde daha epey uzun bir yol vardı. ABD’deki duruma benzer biçimde İngiltere’de de kadınlar 1832’de kendileri için oy hakkı talep ettiler ama verdikleri dilekçeleri dikkate alan olmadı. Fransa’da, 1848’de “genel oy” hakkı yalnızca erkeklere tanındı. Almanya’da 1850’de birçok yerde kadınların siyasal toplantılara katılımını yasaklayan yasalar kabul edildi. Kadınların mücadelesi 20. yüzyıla kadar devam etti ve bu yüzyılda kadınlar, Birleşmiş Milletlere üye ülkelerin çoğunda eşit siyasal haklar elde ettiler. Bu hakların I. Dünya Savaşı’ndan sonra elde edilmesi ile bu savaşın “topyekûn” niteliği dolayısıyla cephe gerisini de çok etkilemesi ve böylece kadınların rolünü artırarak kendilerini “kanıtlamaları”nı sağlaması arasında yakın bir ilişki vardır (Berktaş, 2004, s. 8).

² Seneca Falls Bildirgesi, 1848’de yayımlanan ilk kadın hakları bildirgesi. Bildirge ‘kadının sosyal, sivil, dini alanlardaki koşulları ve hakları’ olarak tanımlanır. 19-20 Temmuz 1848’de iki gün süreyle Seneca Falls’da düzenlenen toplantı sonrasında kaleme alınmıştır.

1.2.2 Toplumsal Cinsiyette Erkeklik Olgusu ve İktidar

Toplumsal cinsiyet içerisinde erkeklik olgusunun görülmesi, kadın üzerinden okunduğu için bağımsız olarak dikkatle bakılamayan bir konudur. Ataerkilliğin kadına karşı olumsuz bir eylem içerisinde olduğu iddiası erkeğe karşı olumlu bir eylem içerisinde olduğunu hissettirmektedir. Oysaki ataerkillik, sadece “sistem” kavramıyla açıklanabilecek bir gerçek değildir. Sistem kavramı, işleyen bir süreci ve düzeni imler. Ataerkillik sistem-üstü bir olgudur, daha çok bir yapı veya yapılanmadır (Kandiyoti, 1997, s. 114). Kandiyoti’nin antropoloji ve sosyal bilimler literatürüne kazandırdığı ‘ataerkil pazarlıklar’ kavramı ile ataerkillik olgusu daha fazla açıklık kazanmaktadır. Kandiyoti, bu terimle iki cinsiyet arasında geçen, her ikisinin de rıza gösterdiği ama bunun yanında zaman içerisinde değişebilen, karşı koyulabilen ve yeniden tanımlanabilen bir ilişki ağına dikkat çeker. Bu pazarlıkların niteliği toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte kadınların aktif veya pasif direnişlerinin hem niteliğini hem de biçimini etkiler (Demren, 2001, s. 2). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, özünde ataerkillik de sistem üstü bir yapıdır ve her an ve her şarta göre kendini sürekli yenilemektedir. Bu durum aklımıza Michael Foucault’un iktidar tanımını getirir ki iktidar ve kapitalizmin kendi kurduğu kavramlarla toplumu nasıl yönlendirdiğine bir kez daha şahit oluruz

Ataerkil sistem erkekler etrafında kurulmuştur; çoğunluğu erkek olmakla birlikte her iki cinsiyetin de yer alabileceği bir alandır. Ataerkil ağ, erkeklerin değerlerini belirlediği bir alan olsa da kadınların da bu alan içerisindeki yaşamda büyük rolleri vardır. Kadınlar anne olarak kültürleme sürecinin baş aktörleridir. Kimi kilit noktalarda en güçlü ve geçerli ataerksel niteliklerle donanarak erkekler üzerinde baskı kurabilirler; verilen kararları etkileme gücüne sahip olabilirler. Fakat bu, ataerkilliğin esas sahiplerinin hegemonik erkekler olduğu gerçeğini değiştirmez. Ataerkil ağ, içerisinde çeşitli çatışmaların, pazarlıkların olduğu bir alandır. Kadın ve erkekler arasında kimi zaman uzlaşılan, kimi zaman da karşı koyulan, zamanla yeniden gözden geçirilip değiştirilebilen bir pazarlık süreci söz konusudur (Kandiyoti, 1997, s. 114). Ataerkil sistem içerisinde kadının, erkeğe göre zaman zaman öne çıktığı yerler olsa da erkeğin sistem içerisindeki otorite olduğu gerçeğini asla değiştirmeyecektir.

Erkeklik, kavramı kullanılırken her iki cinsiyet içinde kullanılır. “erkek gibi kadın”, veya “erkek gibi erkek” öyleyse ‘erkeklik’, erkeklerin kültürel ve teknolojik gelişim içerisinde kurdukları hiyerarşik düzenin ve buna bağlı kültürel, ideolojik, dilsel ve siyasal olguların devamını sağlamak için oluşturdukları bir biçimlenmedir (Demren, 2001, s. 6). Erkeklik kimlikleri “dölleyici, koruyucu, geçindirici” özellikleri üzerine kurulur. Tüm toplumlarda bu üç zorunluluk birçok mücadeleye ve tehlikeye yol açar. Erkekliğin sosyal bağlamda anlamlı olabilmesi için duygusal ve fiziksel acılara katlanabilme ve “şeref” olgusuyla pekiştirilmesi gerekir. Bir erkek tüm yaşamı süresince içinde bulunduğu alan içerisinde belli bir otoriteyi kurmak zorundadır. Otoritesini başta kadın ve çocuklar olmak üzere, kendisinden yaşça ve statüce düşük olanları kapsayacak şekilde kurar. Ataerkil ağ, onun tüm yaşamını bir otorite olgusu içine yerleştirir. Davranışlarını bu ataerkil ağca belirlenmiş otoriteye göre belirler. Ataerkil ağ bireyde yaratmak istediği otoriteyi onda otorite kurarak sağlar. Bu yukarıda sayılan üç süreci de içerir. Ataerkillik, erkek üzerinde öyle bir baskı kurar ki, erkek tüm o sürece uymak zorunda kalır. İçinde hissettiği ama toplumca onaylanmadığı için dışarı vuramadığı duygularından toplumun istediği şekilde davranarak kurtulur (Demren, 2001, s. 7).

Sonuç olarak toplumsal cinsiyette erkeklik olgusu ve iktidar ilişkisi, erkeğin ve kadının dışında ilerleyen bir süreçtir. Buna mahalle baskısı demek ya da erkeklerin kendi iktidarlarını sağlamak için ürettikleri döngüsel bir yol demek iktidar kavramını tam olarak anlayamadığımızı gösteren sığılğa götürebilir. Onun içindir ki iktidarın bilgiyi kullanarak ürettiği bu kavramlar yoluyla da iktidarını meşrulaştırdığı döngünün içerisinde olan kadın ve erkeğin mücadelesinde simgeleşen ataerkilliğin sadece erkek olamadığı gerçeğini görerek bu durumu analiz etmenin sistem-üstü olan bu yapıdan kaynaklanan sorunları çözmede insanlığa yeni yollar açacağı bilincine kavuşmak gerekir. Ataerkil ağ küresel bir yapıya benzetilebilir. Bu küresel yapının içerisinde güçlünün, güçsüzün, hükmedenin, boyun eğenin ve rekabetin var olacağı bir sistem olacaktır. Ataerkil sistem kendisini öyle bir kurar ki, bu sistem içerisinde yer alan erkek hiçbir zaman tam anlamıyla o idealize edilmiş hegemonik erkekliğe ulaşamaz. Hegemonik erkekliğe en yakın duranlar veya onu en çok içselleştirdiği düşünülenler toplumda hükmedenlerdir. Hiyerarşik bir sistem içerisinde erkekler bir yaşamsal rekabetin içerisine sürüklenirler. Bu rekabetin içerisinde var olmak zorundadırlar; çünkü

ancak bu yolla erkekliklerini ve buna bağı olan iktidarlarını sürdürebilirler (Demren, 2001, s. 10).

1.2.3 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Politik Ekonomi ile İlişkisi

İnsanların özgür olabilmelerinin günümüzdeki en temel unsurlarından biri de ekonomik olarak bir gücünün olmasıdır. Bu durum dile ve edebiyata da yansımış, “*İşim gücüm var*” diye bir söz dizisi haline gelmiştir. Bu tamlamadan işi olanın gücü de olur anlamı çıkartılabilir. Gücün olabilmesi için bir işin ekonomik bir gelirin olması gerekecektir ki politik ekonomi esasında bu durumu göstermektedir. Bir diğer açıdan bakıldığında ise iş, insanın yaşam şeklini de belirleyen ana faktörlerin başında gelir. Birey, tarıma dayalı bir iş yapıyorsa o toplumun yaşamı ve toplumsal rolleri ona göre şekillenirken, sanayi toplumunun içerisinde ise günlük hayat ve yaşam şekli vardiyasına göre oluşmaktadır. İnsanların düşünce dünyası, içerisinde yaşadığı zamanın ve toplumun koşullarına göre şekillendiği bilimsel çalışmaların konusu durumundadır.

Tarım toplumundan kalma ataerkil sistemin ürünü arkaik bir düşünce olan erkeğin doğal üstünlüğü fikri modernleşmeyle birlikte pik noktasına çıkmış ve artık insanların eşitliği ilkesi ile çatışmalı hale gelmiştir. Fabrikalarda çalışan insanlar arasında en çok mağdur edilen kadınlar ve çocuklar olmuştur. İngiltere’de ruhu olup olmadığı tartışılan kadın, dünya savaşları sonrası fabrikada işçiye ihtiyaç duyulduğunda güçlü kadın imgesine dönüşüvermiştir. “Perçinci Rosie”³ afişi bu durumu anlatmak için başlı başına yeten bir görseldir. Çalışma hayatı hem erkekler için hem de kadınlar için eşitsiz ve haksızlıklar barındıran bir yapıdır. Kadınların işgücü piyasasındaki ikincil konumu, farklı görüşler olsa da tamamen içinde yaşanılan ideolojik sistem olan kapitalizmin ürünüdür.

Kapitalizmin tarihi incelendiğine, üretim için yeni getirdiği anlayış, iş bölümü ile emeğin değerlendirilmesi arasındaki bağıttır. Genellikle erkekler kadınlardan farklı (erişkinler, çocuklarla yaşlılardan farklı) işler yapmış olabilirse de tarihsel kapitalizmde erişkin ücretli erkek “ekmek parası kazanan” olarak, erişkin ev işçisi kadın ise “ev kadını” olarak sınıflandırılmıştır (Wallerstein, 2016, s. 26). Yani toplumsal cinsiyet belirlenirken tarihin derinliklerinde bu ayrımın oluştuğu iddiasını izaha muhtaç gören Pelizzon’a göre; *“Bu ayrımın feodalizmin yıkılarak yerine burjuva kapitalizmin geçmesi ile başladığını ileri sürmüş, “kadının çalışmasını ev işleri ile sınırlamak... kadim bir düzen değildi. Tersine, kadının çalışmasının aşırı ölçüde ev içine kısıtlanması Orta Çağın son dönemlerinden bugüne miras kalan bir özelliğidir”* (Pelizzon, 2009, s. 29).

Tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüş ile rollerin birbirine karıştığı gibi daha önce ev ile iş yeri ayrımı yaşanmazken şimdi mekânsal ayrımların da ortaya çıkması ile kadın için mekânın ev olduğu anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Giddens, kapitalizmin ve sanayi devriminin öncesinde ortak bir aile üretimi söz konusu olduğunu ve işyeri ile ev ayrımının keskinleşmesinin kadın ile ev arasındaki birlik anlayışının ortaya çıkmasına neden olduğunu ileri sürmektedir (Giddens, 2005, s. 116). German da bugünkü durumun anlaşılabilmesi için kapitalist üretim ilişkilerinin esaslı bir biçimde değiştiği sanayi devriminin ilk dönemlerine bakılması gerektiğini ileri sürmektedir (German, 2006, s. 25-26). Gerçekten, *“güçlenen burjuvazi “ev kadınlığı”nı yüceltmesine rağmen kadınları yeni ulus devletin birey-yurttaş tanımlamasının dışında tutmuştur”* (Omay, 2011, s. 142).

Kapitalizmin ataerkillik ile ilişkisi çok da masum değildir, ataerkilliği beslemek kapitalizm için son yüzyılda bulunmaz bir pazar alanı olmuştur. *“...hem kadının ezilmişliğini hem de kapitalizmin işleyiş mekanizmalarını bütün boyutları ile kavrayabilmek açısından toplumdaki iki dinamiği birlikte ele almak yani kapitalizmin ve ata-erkilliğin karşılıklı etkileşimini göz önünde bulundurmak şarttır”* (Ansal, 1989, s. 10). Bütün bunları bir arada düşündüğümüzde mutlaka toplumsal nedenler vardır ama kapitalist ekonomik sisteminde kadın üzerinde etkili olduğunu unutmamak gerekir. Başlangıcı ne olursa olsun, bugün geline nokta, toplumsal cinsiyet nedeniyle kadınların bütün bir yaşamlarının etkilendiğidir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyeti etkin bir biçimde kullanan kapitalizmden kaynaklanan cinsiyete bağlı işgücü eşitsizliği de çalışma yaşamında kadınların dezavantajlı bir durumda bulunmalarına neden

olmaktadır. Kadınlar, çalışma yaşamında gerek nitelik gerekse de nicelik açısından daha az fırsata sahip olduklarından, toplum içindeki rolleri de bundan olumsuz yönde etkilenmektedir. *“Bunun sonucunda bir kısır döngü gibi kadının toplum içindeki rolü giderek erkek egemen bir toplumda eşitsizliği en fazla yaşayanlar olarak tescillenmiş olmaktadır”* (Omay, 2011, s. 144).

“Çalışma” kavramı son zamanlarda sadece dışarda hatta bir sistemin içine dâhil olarak yapılan iş anlamına doğru evrilmiş durumdadır. Yani bir iş yerinde bir kapitale bağlı olarak bir iş yapıyorsanız çalışıyorsunuzdur. “Ev hanımlığı” konusu değersizdir çünkü çalışmaktan sayılmaz. Kadının ev için de yaptığı işlerin hiçbirinin piyasada maddi bir karşılığı olmadığı için sistem açısından değersizdir ve hiçbir anlam ifade etmez. Bu değersizlik durumuna, kadının toplumdaki yeri açısından bakıldığında çok da şaşırtıcı değildir ki, zaten sistemin çalıştığı veri tabanında da kadın ikincil durumdadır. Bu nedenle kadın, geçimini erkeğe bağlı olarak yaşadığından ve yaptığı işin ücretli bir karşılığı olmadığından kapitalist piyasaya göre çalışmış sayılmadığından dolayı sömürülmeye müsait bir halde bırakılmıştır.

Kadınların ev dışı işlerde çalışması kadınların iş yükünü iki katına çıkartmaktadır. Çünkü kadın evine döndüğünde, yemeği, çocuğu, evin işi, temizliği, ütüsü gibi bütün işleri de yapmaktadır. *“...erkek işçiler genellikle sadece bir işte çalışırken ve her gün eve dönüp dinlenmeyi ve ev yemeğini düşünürken, çalışan kadınlar eve döndüklerinde çalışmaya devam etmektedirler, çünkü ev işlerinde (yemek yapmak, temizlik yapmak, yemeği planlamak) ve çocuk bakımında asli sorumlu olmaya devam etmektedirler. 1960'ların sonlarında yayımlanan meşhur bir makalenin işaret ettiği gibi “kadınların işi hiç bitmez”* (Berberoğlu, 2009, s. 205).

Kadınların işi hiç bitmez gerçeğten son zamanlarda kadın hakları konusunda çok büyük mesafeler alınmış olması bu konunun önümüzdeki yıllarda ortadan kalkacağı varsayımına ve problemlerin çözüleceğine olan inancı azaltmaktadır, çünkü kapitalizm, yeri geldiğinde ve ihtiyaç duyduğunda, toplumsal cinsiyet gibi kavramları alt-üst ederek kadınlardan, tıpkı erkekler gibi yararlanabilmektedir ve erkeklerden beklenen işgücü verimini kadınların da göstermesi talep edilebilmektedir. Diğer bir deyişle, mesleklerin ve işlerin değerini ve saygınlığını belirleyen kapitalizm, kendi ihtiyaçları doğrultusunda bu mesleklerin ve işlerin değerini ve saygınlığını düşürerek, bunları kadın işi haline

dönüştürmektedir (Omay, 2011, s. 148). Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ya da eşitsizliği konusu kapitalizmden bağımsız düşünülmemesi gereken bir konudur ve çözümsüzlüğü de besleyen kapitalizmdir.

İKİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZM

2.1.KAPİTALİZMİN İÇERİSİNDE FEMİNİZMİN GELİŞİMİ

Toplumsal cinsiyet anlayışı içerisinde kadının konumunu kapitalist devletlerin ihtiyacına binaen dönemsel olarak inşa edildiği konusu literatürde epeyce tartışılmıştır. Kapitalist devletlerin kadının işgücüne en çok ihtiyaç duyduğu dünyayı etkisi altına alan savaşlarının olduğu dönemlerde, erkeklerin savaşa katılıp işgücü piyasasından çıktıkları zamanlardır. Genellikle kadın ve erkek işgücünün eşitliğinin savunulduğu bu dönemlerdir. Grint'e göre, burada yaşanan zorluk ise kadınların her işi kabul etmiş olmalarına rağmen erkeklerin bazı mesleklerde direnç göstermeleri olmuştur (Grint, 1998, s. 45). Sovyetler Birliğinde, ABD ve İngiltere'de bu konuyla ilgili birçok örnek mevcuttur. Omay'a göre, savaşa katılan erkeklerin oluşturduğu boşluğu doldurmak üzere kadınları göreve çağırmışlar ve kadınların ev dışında çalışmaları “vatanseverlik” vurgusuyla desteklenmiştir. Bu nedenle kadınların geleneksel rolleri olan “ücretsiz ev işçisi” rollerini, bir süreliğine de olsa, bırakıp işgücü piyasasına girmeleri için çok yoğun bir kampanya başlatılmış ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet baştan kurgulanmıştır. Diğer bir deyişle bu kampanyanın amacının, kadınların o döneme kadar sahip oldukları toplumsal rollerini gösteren imajın, deyim yerindeyse ters yüz edilip yerine, ihtiyaç duyulan yeni role uygun yeni bir imaj ortaya koymak olduğu açık bir biçimde görülmektedir (Omay, 2011, s. 150). Hatta bu konu için en iyi örnek “Perçinci Rosie” poster tiptemesi verilebilir. Feminizmin birinci dalgasının başlaması da tam bu süreçle denk gelir ki kadının iş gücü piyasasına girmesi beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Marx tarafından “yedek iş gücü ordusu” olarak tanımlanan (Marx, 2003, s. 549) alana kadınlar da dâhil olmuş ve bu seferde ücretlerin adil dağıtılmadığı sorunu en yakıcı problem alanı olarak ortaya çıkmıştır ve feminist hareketin temel motivasyonu olmuştur.

2.1.1. Birinci Dalga Feminizmin Doğuşu ve Sönümlenmesi

Tarihsel sürecine baktığımızda kadınların eşit hak mücadelesinin bulunduğunu gördüğümüz bir akım olarak feminizm, ortaya çıktığı andan itibaren tüm dünyayı etkilemeyi ve kendinden söz ettirmeyi başarmıştır. En geniş anlamı ile bakıldığında feminizm; kadınların sırf kadın oldukları için maruz kaldıkları ayrımcılığı engelleme ve cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçmek için verilen çabaların genel adıdır. Feminizm; ideolojik olarak bakıldığında özgül, politik anlamda incelendiğinde ise daha çok özerk bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisinden önceki diğer ideolojilerden ve hareketlerden farklı olarak toplumsal cinsiyet hiyerarşisi kavramını ortaya çıkarttığı görülmektedir. Bu kapsamda, 19. yüzyılda ilk başkaldırıları olarak değerlendirebileceğimiz feminizmin birinci dalgasıdır.

Feminizmin doğuşunu tarihsel olarak incelediğimizde tüm zamanlarda kadınların ikinci plana atıldığını görmekteyiz. Orta Çağ'da Avrupa'nın ilk kadın yazarı sayılan Christine de Pisan (1364-1430), kadınların ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesine karşı mücadele etmiştir. Bu şekilde de kadınların ezilmesini ilk kez dile getiren kişi olmuştur. 18. yüzyılda kadınlar ve filozoflar tarafından meydana getirilen bu bakış açısı ilerleyen zamanlarda da kendisine destekçi bulmuştur (Enginyurt, 2018, s. 36-59). Kadınların bu mevcut bakış açısına karşı ilk tepkileri ve başkaldırıları 17. ve 18. yüzyıl dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, kapitalizmin ortaya çıktığı, geliştiği ve üretim anlayışının kamusal alanlara doğru yöneldiği bir ortamın oluştuğu bir dönemdir. Bu dönemde erkekler değişen şartlara uyum sağlamış ancak kadınlar ekonomik sistemin dışında tutularak 'ev' ile özdeşleştirilmek istenmiştir. Geçen zaman 'eşitlik, özgürlük, adalet, insan hakları' gibi kavramları ön plana çıkarırken, kadınlar bu kavramlardan hep uzak tutulmuştur. Kadınların bu durumu fark etmeleri ve tepki göstermeleri 19. yüzyılda gerçekleşirken feminizm toplumsal bir harekete dönüştürmüştür (Örs, 2018).

Feminizmin doğuşunu sağlayan ilk ve önemli adım olarak, kadınların ezilen bir gruba ait olduklarını fark etmeleri olduğu görülmektedir. Bu fark edişin ardından kadınlar, gündemde olan 'eşitlik' kavramının aslında kendilerini kapsamadığını görmüşlerdir. Bu farkındalık sayesinde de ekonomik bağımsızlıklarını kazanarak

toplumda değişikliklerin meydana gelmesine sebep olacaklardır. Feminizmin tek bir tanımının yapılması mümkün değildir. Konu ile ilgili birçok bakış açısı ve tanımlama bulunmaktadır. Literatürde bazı yazarlar ve araştırmacılar feminizm hareketinin birinci ve ikinci dalga olarak var olduğunu kabul ederken, bazıları da üçüncü ve dördüncü dalganın da bulunduğunu kabul etmektedir (Taş, 2016, s. 163-175). 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın çeşitli coğrafyalarında kadınlar bir araya gelerek ve çeşitli dernekler kurarak erkeklerle eşit haklara sahip olmak istediklerini ve ikinci planda olmak istemediklerini dile getirmektedirler (Örs, 2018). Birinci Dünya Savaşı'nın son bulmasının ardından siyasal haklar kazanılarak sonuçlanacak ve bu hareket, feminizmin birinci dalgası olarak sonuçlanacaktır.

Birinci dalga feminizm Wollstonecraft'ın "*Kadın Haklarının Savunusu*" (Wollstonecraft, 2012) adlı eserinde bahsetmiş olduğu istekler çerçevesi etrafında şekillenmiştir. Bahsi geçen bu taleplere baktığımızda, kadınların oy hakkı, kadınlara mülkiyet hakkı ve eğitimde yaşanan eşitsizliklerin giderilmesi. Bu talepler, o dönem şartlarına göre incelendiğinde temel haklar niteliğindeydi. "*Amerikan Bağımsızlık Bildirisi*", "*Fransa İnsan Hakları Bildirgesi*" ve "*Doğal Haklar Doktrinini*" geliştirenlerin yapıtlarında, kadınlara yeterince değeri verilmediğini düşünen söz konusu gruplar taleplerde bulunmaktaydılar (Taş, 2016, s. 163-175). Birinci dalga feminizm kavramı ülkelere göre farklı yorumlanmış ve etkileri de farklı olmuştur.

ABD feminizm hareketlerin anavatanlarından kabul edilebilir. ABD'li kadınların haklarını kazanmak için verdiği mücadeleler, köleliğe karşı çıkılan mücadelelere kadar gitmektedir ve azımsanmayacak bir süre de beraber yürütülmüştür. Yapılan araştırmalarda kölelik karşıtı derneklerin 1837 yılında kurulduğu görülmektedir. Bununla beraber de toplantılar yapılır ve mitingler düzenlenir (Örs, 2018). Daha önce 1776 yılında düzenlenen New Jersey Anayasası ile vergi ödemesi yapan kadınlara seçme ve oy kullanma hakkı verilmişti. Ancak geçen zamanla beraber daha sonraları bu hak geri alınmıştır. 1807 yılında ise kadınların doğru adaya oy vermediği sebep gösterilerek, oy kullanma hakları ellerinden alınmıştır. 1837 yılında gerçekleştirilen hareketlerin öncüsü olarak Sarah Grimke (1792-1873) ve Angelina Grimke gösterilir. Sarah Grimke'nin, erkek kardeşlerimizden tek isteğimiz, ayaklarını boğazımızdan çekmeleridir sözü konu ile ilgisini açık bir şekilde göstermektedir.

Kadınların eşit haklar mücadelesi için ABD’de gerçekleştirilen hareketlerden en eskisi, New York’ta toplanan Seneca Falls toplantısıdır (Örnek, 2015, s. 105-129). 19-20 Temmuz 1848’ de yapılan toplantının sonunda, “*Duygular Bildirgesi*” yayımlanır. Bu bildirge, 68 kadın ve 32 erkek tarafından imzalanmıştır ve “*Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi*” ile uyumlu bir şekilde hazırlanmıştır. Taslak halini hazırlayanlar Elisabeth Cady Stanton ve Susan Anthony’dır. Bu bildirgede kadın hakları ile ilgili olarak gündem maddeleri belirlenmiştir ve kadın-erkek haklarında eşitlik sağlanması, bu sağlanan eşit hakların yasalar ile güvence altına alınması ve kadınlara oy kullanma hakkının verilmesi gibi 12 başlıktan oluşan talepler vardır. Bu belgede kadınların, ‘despot’ kelimesi ile bahsettikleri, Büyük Britanya Kralının şahsında şekillenen ataerkil yapıya karşı kullanılmış özünde yüzeysel olarak “erkek” kastedilmiş olsa bile ruhunda ‘despot’ kelimesi ile bahsedilen ataerkil yapıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz bu tarihi ve önemli toplantı, kadınların ilk kez karşılıklı destek ve dayanışma için bir araya gelip, ortak bir amaçta hareket etmeleri anlamına geliyordu. Bildiride bahsedilen talepler, ilerleyen süreçlerde Amerika’da gerçekleştirilen kadın hareketinin başlıca konuları haline gelecekti. Bahsi geçen dönemde eğitim kurumlarının kapıları kadınlara kapalıdır ve kadınlar, kız çocuklarına ve kadınlara özel eğitim veren kurumlara yönelirler. Bu durumda ortaya çıkan bütçe sorununu da uzun yıllar boyunca bağışlarla çözmeye çalışmışlardır. Kadınların bu çabaları engellenmeye çalışılmış, açılan okullar kundaklanmıştır.

Siyasi alandaki gelişmelere baktığımızda ise, ortaya koydukları mücadeleyi destekler dernekleri 1866 anayasa değişikliğinden sonra, 1869 yılında ancak kurabildiler. Kurulan derneklerden “Kadınlara Oy Hakkı Ulusal Birliği” başında Elisabeth Cady Stanton; “Amerikan Kadın Oy Hakkı Derneğinin” başında ise Lucy Stone kurucu liderler olarak bulunmaktaydılar. Söz konusu dernekler ve gerçekleştirilen faaliyetler kadın hareketleri açısından çok önemlidir. Derneklerin üyeleri eyaletleri gezerek kadınların oy kullanma haklarının insan hakkı olduğunu savunarak konuya dikkat çekmeye çalışmışlardır (Örnek, 2015, s. 105-129). Elisabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony ABD’yi bir baştan bir başa gezmişler ve çeşitli konferanslarla görüşlerini dile getirmişlerdir. 1869 yılında anayasada olmasını istedikleri değişiklik önerileri kamuoyuyla paylaştılar. Anthony, 1866’da erkeklere oy kullanma hakkı

verilmesinden sonra 1872 yılında gerçekleştirilen seçimlerde, kadın olmasına rağmen oy kullanırken yakalanmış ve bu şekilde yasaları çiğnemekle suçlanmıştır.

Fikirleri birçok feministe kaynaklık edecek olan Charlotte Perkins Gilman (1880-1935), 1898 yılında yazmış olduğu “*Kadın ve Ekonomi*” adlı eseri ile oy kullanma talebini tekrar dile getirmiştir (Örs, 2018). Yine aynı yazarın 1911 yılında yazmış olduğu “*Erkek Yapımı Dünya: Bizim Androsentrik Kültürümüz*” ve 1915 yılında yayınladığı “*Kadınlar Ülkesi*” isimli kitaplarıyla kadın merkezli bir dünyayı savunmuştur.

Kadınlara oy kullanma hakkı veren eyaletlere baktığımızda; 1893 yılında Colorado, 1940 yılında Washington, 1911 yılında California, 1912 yılında Oregon, Kansas, Arizona, 1913 yılında Alaska ve Illinois, 1914 yılında Montano ve Nevada, 1917 yılında New York, 1918 yılında ise Michigan, South Dakoto ve Oklahoma’da tanındığını görmekteyiz (Örnek, 2015, s. 105-129). 1919 yılında Susan Brownell Anthony tarafından 1878 yılında hazırlanan anayasanın değişikliği ile ilgili taslağı sunmuşlar ve kabul edilmesinin ardından 26 Ağustos 1920 tarihinde gerçekleşen anayasanın 19. değişikliği ile kadınlara oy kullanma hakkı verilerek, Amerikan vatandaşlarının oy kullanabilmelerinin cinsiyete bağlı olarak sınırlandırılmayacağı kabul edilmiştir. Betty Friedan’ın 1963 yılında yayınlamış olduğu “*Kadınlığın Gizemi*” kitabı feminizm birinci dalgadan koparak ikinci dalganın habercisi olma özelliğini taşımaktadır. WASP, ABD’de yaşayan beyaz ırktan olan Anglo-saksonların Hristiyanlığın Protestan mezhebine mensup olanlarına verilen isimdir. ABD’de yaşayan tüm Anglosaksonlar beyaz ırka mensup oldukları için, baştaki White (Beyaz) kelimesi anlamı güçlendirmemektedir. Terim daha çok çalışan sınıftan gelmeyen, toplumun geneline göre refah ve kültür seviyesi standartların üzerinde olan bir kesime hitap etmekte kullanılır. ABD’de Barrack Obama ve John F. Kennedy dışında bütün ABD başkanları WASP’tır. Dolayısıyla “kadın” ile ilgili yaşanan olumsuzlukların hegemonik bir güç olan ABD’de çözülmeişinin altında yatan motivasyon hala kadınların insan olup olmadıkları mevzusunun çözülmemiş olmasıdır.

İngiltere’de kadınların mücadelesi, İngiltere’de feminizm 17. ve 18. yüzyıllarda, o dönemin özel koşullarında doğdu. İngiliz kadınlar bu dönemde meslek edinme, oy kullanma, eğitim alabilme gibi temel haklar için mücadele ettiler (Yamaner, 2014, s.

145-150). Bu dönemin kadın düşünürlerinden olan Mary Astell, “*Mutlak hükümdarlık toplumunda ve devlette zararlı olarak görüliyyorken aile içinde nasıl gereklidir?*” Sorusunu sormuş ve buna cevap aramıştır. Yine dönemin önemli isimlerinden olan Mary Wollstonecraft “*Kadınlık toplumsal bir kurgudur*” (Wollstonecraft, 2012). Teması üzerinde durmuştur. İngiltere’deki mücadelenin temelini evli kadınların velayet ve mülkiyet hakkı oluşturmıştır.

1867 yılında, kadınlar oy haklarını elde edebilmek için imza kampanyası başlattılar ve John Stuart Mill yasa önerisini sunmasıyla süreç başlamış oldu. 1903 yılında Emmeline Pankhurst (1858-1928), kızları ile “Kadınların Sosyal ve Politik Birliği” adı ile bir dernek kurdu. Bununla beraber, “Kadınlar İçin Oy” isimli bir dergi de çıkarmış olmalarına rağmen kamuoyunda istedikleri desteği göremediler ve bu durum ‘Süfraj’leri (Kadınlara Oy Hakkı Taraftarlarını) ortaya çıkardı. Bu grup, yasal ya da yasadışı her türlü yola başvurdu. Açlık grevleri yaparak yeni bir protesto yöntemi de geliştirdiler. 51 yıl kadar süren bu dönem içerisinde birçok kadın örgütü kuruldu. 1918 yılına gelindiğinde ise, 30 yaş ve üzeri her kadın oy kullanabilme hakkına sahip oldu. Nancy Langhorne Astor, Avam Kamarası’na girebilen ilk kadın milletvekili unvanını 1919 yılında kazandı (Yamaner, 2014, s. 145-150). Siyasi partilerin kendi aralarında yaşadıkları rekabet ve çıkar mücadelesi kadınların faydasına oldu ve İngiliz kadınların oy kullanabilmek için verdikleri mücadele 1928 yılında elde ettikleri eşit oy kullanma hakkı ile son bulmuştur.

Fransa’da Kadın Hakları Bildirgesi ile kadınlar, erkeklerle eşit sayılabilmelerini ancak 1944 yılında gerçekleştirebildi. Kadın hakları ile ilgili Fransa’da öne çıkan isimler olarak 1790 yılında tartışmaları başlatan Marquis de Condorcet ve bunun devamında Olympe de Gouge’ndir. Kral ve kraliçeye gönderdiği “*Kadın Hakları Bildirisi*” ile iktidarın dikkatini çekmeyi başarmıştır (Gönenç Yapar, 2006, s. 63-84). Bildiride özetle: Ulusu temsil eden anneler, kızlar ve kız kardeşler olarak Ulusal Meclis’e katılmak istemektedirler. Halkın mutsuzluklarına ve hükümetlerin yozlaşmasına tek neden olarak, kadının haklarının unutulmasını ya da çiğnenmesini gördüklerinden, kadının doğal, vazgeçilmez ve kutsal haklarını resmi bir bildirge ile açıklamaya karar verdiler; ta ki bu bildirge, bütün toplum üyelerinin zihninde yer ederek onlara her an görevlerini ve haklarını hatırlatsın. Bu bildiri girişimi başarısızlıkla sonuçlandı ve Fransız kadınlar artık bir araya gelmeleri gerektiğinin farkına vardılar.

De Gouge, insan haklarının kadınlara da tanınması gerektiğini söylüyordu ve kadınlar için de oy istiyordu. Kadının idam sehпасına çıkma hakkı varsa, oy kullanma hakkı da olmalı diyordu. 1793 yılında kabul edilen anayasada, genel oy hakkı kadınlar hariç tutulmak üzere herkese tanındı. Yine aynı yıl kadın kulüplerinin faaliyetleri ve siyasetle uğraşmaları yasaklandı. Fransa'daki kadın hakları mücadeleleri İngiltere'ye kıyasla daha hareketli geçti. Saint Simon ve Fourier gibi siyasetçiler kadınların hakları ile proletaryanın haklarının aynı ölçüde önemli olduğuna vurgu yapıyorlar ve bu durumu aynı ilkesellikle ele alıyorlardı. Ancak işçi sınıfının mücadelesinde oldukça etkili bir isim olan Proudhon ise bu isimlerden farklı düşünmekteydi. Ona göre kadının herhangi bir seçim kürsüsünde kocasından farklı oy kullanması demek, aile içinde sorunların olduğu anlamına gelmekteydi.

1870 yılında Paris Komünü iktidarı deneyimi ile kadınlar ilk defa mücadelelerinde olumlu bir karşılık almışlardır. Seçme ve seçilme hakkı da dâhil olmak üzere birçok hak elde edilen bu dönemin ardından komünün yenilgisi de aynı oranda olumsuz şekilde kadınları etkiledi. Fransa'daki feminist hareketten bahsedilirken kadınları yazan bir kadının etkisinden de bahsedilmelidir. Bu isim Flora Tristan'dır. Flora Tristan, feminizm ve devrimci sosyalizm arasındaki bağlantıyı kurmuştur ve kadınların ülkelere göre sınıflara ayrılması yerine 'kardeşlik' kavramı ışığında bir araya gelmelerini önerdi.

Fransa'da kadın hareketlerinin başarısız olmasının nedeni, diğer ülkelerde de olduğu gibi 'din' kavramıdır. Fransız kadınlar ezilen taraf olmuştur. Kadınların sosyal yaşamda kendilerine yer bulabildikleri dönem aslında savaş zamanları olmuştur. Özellikle dünya savaşlarının olduğu dönemlerde erkeklerin savaşmak zorunda olması kadınları iş hayatında ön plana çıkartmış, aslında olumsuz bir kavram olan savaş, kadınların kendilerini ön plana çıkarabilmelerine zemin hazırlamıştır. Bu ön plana çıkarma durumu aynı oranda da bir sorumluluk yüklemekteydi. Bunun sonucunda da birçok meslek kapılarını kadınlar için açtı. Kadınların hak elde edebilme konusunda önemli kazanımlar sağladığı dönem İkinci Dünya Savaşı dönemi olmuştur. 19. ve 20. yüzyıllarda kadınlar Fransa ve diğer ülkelerde de artık bazı hakları elde edebilmişlerdir. Ancak seçme ve seçilme hakkına geç sayılabilecek bir tarih olan 1947 yılında sahip olmuşlardır (Gönenç Yapar, 2006, s. 63-84). Fransız Devrimi ile oluşan üçlü sloganın özgürlük-eşitlik- biraderlik kavramları içerisinde dilimize "Birader" kardeş olarak

çevrilmiş olsa da “Birader” kavramı erkek kardeşi imlediği için kadınları içerisine almamaktadır.

Almanya’da kadın hakları diğer ülkelerden farklı olarak sosyalist bir çizgide gelişme göstermiştir. Alman Sosyalist Demokrat Parti liderlerinden Bebel (1840-918), kadınlara eşit haklar tanınmasını savundu ve bunu için işçi sınıfı ile kurtuluş mücadelesi verilmesi gerektiğini belirtti. Fransız Devrimi ile başlayan kadın hakları çalışmaları Almanya’da bir etki yaratmamıştır. Alman kadınların erkek egemen bir topluma ve kadınların toplumda ezilmesine ve hatta yok sayılmasına karşı başkaldırışı geç sayılabilecek bir zamanda olmuştur. İlk kez 1843 yılında Louise Otto isimli bir kadın, kadın hakları ile ilgili sorunları Alman kamuoyu ile paylaştı ve böylece mücadele başlamış oldu (Salihoğlu, 1988, s. 33-47).

Sosyalist kadın önderlerden Clara Zetkin (1857-1933), sadece proleter kadınlarla sosyalizmin başarıya ve zafere ulaşacağını öne sürdü ve işçi kadınlara bu mücadelede önemli roller verdi. Zetkin, ilerleyen zamanlarda Moskova’ya gitti ve 1921 yılında kurulması Lenin tarafından gerçekleştirilen Komintern’in denetimi altında çalışan kadın enternasyonalini örgütledi. 1910 yılında, Kopenhag’da yapılan toplantıda, 1857 yılında New York’lu kadın işçilerin greve gittikleri gün olan 8 Mart, “Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü” olarak kabul edildi (Örs, 2018, s. 430-457).

Birinci Dünya Savaşı dönemine kadar geçen zamanda, sanayileşmenin de hızlanması ile emek çatışmaları şiddetlendi ve iş hayatında yer edinmeye başlayan kadınların güncel sorunları olarak erkeklerle eşit ücret alamama sorunu gündemin birinci maddesi haline geldi. Bu durum da kadın hareketinde bir ilkin meydana gelmesine sebep oldu. İşçi kadınlar ayrılarak, kendilerini işçi sınıfı hareketi içinde tanımlamaya başladılar.

Bu bölümde Nazi dönemine parantez açmak gerekir ki, politikaları açık bir biçimde kadınların ev kadını ve anne kimliklerini ön plana çıkarmaktadır. Kadınların çalışma hayatından uzak tutulmaları için çalışmayan kadınların ailelerine sağlanan kolaylıklar ve çalışmak isteyen kadınlara getirilen zorluklar Nazi ideolojisinin kadına bakışının anne ve ev kadını sınırları içerisinde olduğunu göstermektedir (Omay, 2011, s. 157).

Sovyetler Birliği'nde kadınların yeri her zaman tartışılan bir konu olmuştur. 1917-Bolşevik Devrimi ile kadın sorunları incelenmeye başlamıştır. Sosyalist liderlere göre, toplumsal ilerleme ya da bunun tersi olarak toplumsal gerilemenin ölçütü kadınların toplum içerisindeki konumlarıdır. Lenin'in de bir ifadesi buna örnek olabilir: İnsancıl bir topluma değer biçmek kadınlara, anneye ve çocuğa karşı tutumlar göz önüne alınarak yapılabilir (Karakuş, 2019, s. 1580-1598).

1917 Sovyet Devrimi'nde kadınlar mücadelenin en ön saflarında yerlerini almışlardı. Devrimin sonrasında da kadın hakları ile ilgili atılan adımlar oldu. Ev işlerinin toplumsallaşması' gündem oldu ve bu konu ile alakalı da ilk girişimler kolektif mutfakların ve yuva-kreşlerin açılması oldu. Sovyet kadınlar için, onların toplumdaki yerinin düzenlenmesi için bir yasanın çıkmasında önemli rol oynayan bir isim vardı: Aleksandra Kollantai (1873-1952). Kadın erkek eşitliği için yeni bir ahlak anlayışının benimsenmesi gerektiğini savundu, evlilik kurumunu sorguladı ve kadınların özerk bir kimlik edinmesi konusuna önem verdi. Kadınlar lehine olan bu uygulamalar Stalin döneminde yine darbe aldı ve 'kutsal aile anlayışı'na geri döndü. 1926 yılındaki evlilik yasası ile de boşanma hakkı kısıtlandı ve kürtaj hakkı kaldırıldı. Bu değişimlerde sadece eğitim, siyasal ve ekonomik haklara dokunulmadı (Örs, 2018, s. 413-476).

Kadın hareketlerinin Türkiye'deki geçmişine baktığımızda 19. yüzyılın sonuna, Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Dünyada meydana gelen değişimlere paralel, benzer başkaldırıların olduğu görülmektedir. Toplum değişime ayak uydururken kadınlar da bununla birlikte hak talebinde bulunmuşlardır. 1869'da Terakki Muhaderatı ile kadın dergi ve gazeteleri başlamış ve cumhuriyet dönemine kadar 40'a yakın gazete ve dergi takip etmiştir. Bu yayımlar kadınlara kendilerini ifade etme imkânı sağlamış. 1911 yılında İstanbul'da düzenlenen Beyaz Konferanslar isimli bir dizi konferans yapılmış yaklaşık 300 katılımcı ile bu konferanslar ses getirmişti. Osmanlı kadınları da başka ülkelerdeki hemcinsleri gibi sorgulamalar yapmışlardır. Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı, Cumhuriyetin kurulmasının ardından geçen 11 yıl sonra, 5 Aralık 1934 tarihinde verilmiştir (Örs, 2018, s. 431). 1959 yılında Ankara merkezli olan "*Kadınlar Dayanışma Birliği*" Muazzez Arıoba tarafından kurulmuştur (Aydın, 2016, s. 50-67).

Tarihsel gelişimi ve farklı ülkelerde farklı bakış açılarıyla kendine destekçi bulan feminizm, erkek egemen iktidara çeşitli eleştiriler getirmiştir. Feminizmin ataerkil iktidar eleştirisi, eylem ve teori olmak üzer iki adımdan oluşur ve bu iki adımdan biri olmadan diğeri anlamsızlaşır, ikisi birbirini beslemektedir. Feminizm, kadınların özgürleşmesi için kullanılmalıdır. Bu bağlamda ortaya çıkan çalışmaların kendine has bir yapısı bulunmaktadır. Feminizm bilimlerdeki erkek egemenliği ve cinsiyetçiliğini de sorgulamaktadır. Kadınların ezilmesini incelemenin yanında, bu ezilmenin sebepleri ve tarihi incelerken kapitalizmin buradaki rolünü görmezden gelmemek gerekir. Her kadın bulunduğu ülkeye, ırka ve diğere nedenlere bağlı olarak farklı bakış açıları geliştirir. Feminizm, daha eşit ve daha yaşanılabilir bir dünyayı kadınlara da sağlamak için çaba gösterirken politik ekonominin tüm kavramları ihtiyacına binaen yeniden inşa ettiği bir düzlemde mücadele etmenin zorluğu ortadadır. Birinci dalga feminizmin sönümlenmesi de işte bu bakış açısından okunmalıdır. Savaş ortamının bitmesi ile yeni hegemonyanın (ABD) kurduğu dünyada kadın için işgücünde ihtiyaç azalmış ve toplumun ve ailenin sürekliliği için evine dönmesi çağrısı yapılmaya başlamıştır.

2.1.2. İkinci Dalga Feminizmin Doğuşu ve Gelişimi

Modernleşme ve kapitalizmin uygulanması ile insanların hayatlarına giren ideolojilerden biri de feminizmdir. Bu bağlamdan baktığımızda kapitalizmin uygulanması için belki de birinci kural “kut” verme görevini Tanrı’nın elinden alıp halkın eline vermektir. Bu sayede halkları da yönetimin içine sokmayı hedefleyerek dünyada oluşturduğu küresel sermayeyi daha iyi yönetmek için ulus devletler kurmaktır. Sanayileşmeyle birlikte sanayi şehirleri oluşmuş köyden kente göç dalgaları başlamıştır. Yeni kurulan ve insanlığın ilk defa tecrübe ettiği bu sistemin içerisinde kadın unutulmuştur. Kadını erkeğe göre konumlayan batı dünyası, Fransız Devrimiyle birlikte simgeleşen “özgürlük, eşitlik ve (biraderlik) kardeşlik” ilkelerinde kadının yerini belirtmemiş erkek üzerinden tanımlama yapmıştır. Hem liberalizmin hem de marksizmin “birey kategorisi” kadınları kapsamaz. Liberaller için bu “birey”in sınıf, ırk, cins, vb. türden özellikleri yoktur. Marksistler için sınıf vardır ama cinsiyet yoktur (Çakır, 2016, s. 416-475). Locke ve Rousseau bireyleri de erkektir. Bütün olarak ele

alındığın da kapitalizmin bireyden kastının WASP olduğu anlaşılmaktadır. Catharine MacKinnon’a göre, “Feminizm bir iktidar kuramıdır. Kadınlar zaman içinde ekonomik bakımdan sömürülmüş, evde köleliğe mahkûm edilmiş, anneliğe zorlanmış, cinsel olarak nesneleştirilmiş, fiziksel açıdan taciz edilmiş, aşağılayıcı eğlencelerde kullanılmış, susturulmuş, kendi kültüründen yoksun bırakılmış, oy hakkı verilmemiş, toplum hayatından uzaklaştırılmıştır. Kendileriyle aynı durumdaki erkeklerin tersine kadınlar sistematik olarak fiziksel güvensizlik içinde bırakılmış, cinsel aşağılama ve şiddetin hedefi olmuş, aşağılanmış ve kişilikleri çiğnenmiş; saygı güvenilirlik ve çareden mahrum bırakılmış, susturulmuş, sorunlarını dile getirmeleri, çıkarlarını temsil etmeleri engellenmiştir. Genelde erkeklere, erkek oldukları için bunların hiçbirini yapılmamıştır” (MacKinnon, 2020). Kadınların ezilmesine ilk başkaldırıyı Orta Çağ Avrupa’ında Christine de Pizan başlatmıştır. “Kadınlar Kentinin Kitabı” (1405) isimli kitabıyla kadına karşı ikircikli bakış açısına bir eleştiri getirmiştir. Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle kadınlar birtakım haklarını elde etmeleriyle birlikte birinci dalga feminizmi son bulmuştur. Lakin sosyal olaylarda dalgaları kesin çizgilerle ayırmak çok da mümkün değildir dünyada yaşayan toplumlarda aynı evrimsel düzlemi takip etmemiştir.

“Feminizm ilk aşaması olan birinci dalga feminizm, Birinci Dünya Savaşı sonrasında çeşitli ülkelerde kadınlara oy hakkının tanınması ile sonuçlandı” (Çakır, 2016, s. 416-475). Kadınlara seçme ve seçilme hakkını veren devletlerden kronolojik sırayla bahsederek,

ÜLKE	YIL
Yeni Zelanda	1893
Avustralya	1902
Finlandiya	1906
Norveç	1913
Danimarka	1915
İzlanda	1915
Kanada	1917
Litvanya	1919
Azerbaycan	1918
Estonya	1918
Macaristan	1918
Kırgızistan	1918
Letonya	1918
Polonya	1918
Rusya	1918
Avusturya	1918
Almanya	1918
Gürcistan	1918
İrlanda	1918
Birleşik	1918
Bevaz Rusya	1919
Ukrayna	1919

ÜLKE	YIL
Lüksemburg	1919
Hollanda	1919
İsveç	1919
Belçika	1919
Zimbabve	1919
Kenya	1919
Arnavutluk	1920
ABD	1920
Cek	1920
Slovakya	1920
Ermenistan	1921
Tacikistan	1924
Moğolistan	1924
Kazakistan	1924
Türkmenista	1927
Romanya	1929
Ekvator	1929
Türkiye	1930-1934
Fransa	1944
İsviçre	1971
Suudi	2011

(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Her ülkede aynı seyri izlemediğini de bu şekilde görmüş oluruz. Seçme ve seçilme hakkının tanınması ile kadınların özgürlüğüne kavuştuğu zannedilmişti. Buradan hareketle hızı yavaşlayan ve yönünü tam olarak kestiremeyen feminist hareketin bitmeye ya da kaybolmaya yüz tuttuğu sanılırken “1970’ler boyunca süren ikinci feminist dalga ile patriyarkaya (mutlak erkek hâkimiyeti) karşı bir başkaldırıya dönüşebilmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri de klasik tarih anlayışının, kendini “objektif” olarak tanımlayıp, kurgulayan bilimin öncüllerinin, yapılarının ve kavramlarının cinsiyet bakış açısı ile sorgulanmasıdır” (Heywood, 2011, s. 135). İşte bu arada geçen sürede feminist harekete yeni bir soluk kazandıran yazarlar çıkmıştır. “Kadınların hukuki ve siyasal haklarını kazanmayı hedefledikleri ilk dönemden sonra, bir süre, hareket ve tartışmalar Simon de Beauvoir’ın yapıtları ortaya çıkana kadar hızını kesti. De Beauvoir(1908-1986) yapıtlarında ileri sürdüğü fikirlerle 19. yüzyılın birinci dalgası ile 20. yüzyılın, 1970’lerdeki ikinci dalga feminizmi arasındaki köprüyü kurdu. Kadının kültürel ve politik konumunu açıklamak için varoluşçu felsefenin kavramlarını feminizmin amaçlarına uygun olarak dönüştürdü. Feministlere “öteki” olmanın tam olarak ne anlama geldiğini öğretti: “Kadın üzerindeki baskı ırk ve sınıf baskısı gibi değildir. Rastlantısal olarak tersine dönüştürülen bir olgu hiç değil. Kadın ezilmesi benzersizdir. Kadın her zaman erkeğe bağımlı olan bütün zamanların ötekisidir (Beauvoir, 1993, s. 17-21). Margaret Walters’e göre de erkeğin esas, kendilerinin ikincil olduğu görüşü içselleştirmişlerdir (Walters, 2009, s. 48). Susan Müller Okin’e göre, ikinci dalga feminizmin en temel sorunu erkeğin kadın üzerindeki sistematik baskısıyla mücadele etmektir. Feminist teori, bu yolda, baskıyı anlamayı, açıklamayı ve ona başkaldırmayı hedefler (Durğun, 2019).

Kadınların siyasi ve yasal haklarını alması kısa süreliğine de olsa olumlu bir hava getirmiş ancak hedeflenen başarı bir türlü sağlanamamıştır. Kapitalizmin ağır şartları ve özünde kadına olan ikircikli bakış açısı “kadın sorunu”nu çözemedi. Bu durum karşısında Bety Fridan’ın “Kadınlığın Gizemi” adlı eseri feminist düşüncenin yeniden hareketlenmesini sağlarken, “adı olmayan sorun” adını verdiği şeyi araştırmaya başladı (Heywood, 2011, s. 92). Birinci Dünya Savaşından sonra yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin de etkisiyle kadınlar geleneksel yerlerine geri dönmeye başladılar. Ekonomik krizlerin ilk yansıması işçi kadınların aleyhine oldu ve birçoğu işten çıkarıldı. İkinci Dünya Savaşı öncesi bazı ülkelerde kadınların eğitim haklarına ve iş hayatına girişlerine

sınırlamalar getirildi. “*Bu problem ise ev hanımı ve anne rolü ile sınırlı kalmanın sonucunda yaşanan mutsuzluk ve hayal kırıklığıydı*” (Heywood, 2011, s. 92). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında erkeklerin çoğunun savaşta olması ya da ölmesi sonucu fabrikalar da kadın işçi sayısı arttı. Ancak kısa bir süre sonra ev hanımı ve anne olma rollerine geri dönmek zorunda kaldılar. “*İkinci dalga*” feminizmi, siyasi ve yasal hakların elde edilmesiyle “*kadın sorunu*”nun çözülemediğini kabul etti. Gerçekten de feminist fikir ve argümanlar gittikçe daha radikal bir hâl aldı ve bazen devrimci nitelik kazandı” (Heywood, 2011, s. 93). Daha önceleri geleneksel dönemlerde mahrem olan konuların hepsi artık tartışmaya açıldı, annelik, cinsellik, mahremiyet, özel olanın gizliliği, toplumsal cinsiyet, ataerkillik, eşitlik, cinsel özgürlük, toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılması, “*kadın doğulmaz, kadın olunur*” (Beauvoir, 1993, s. 231) beden özgürlüğü, kürtaj, doğum kontrolü, doğurganlık, siyah kadın, geleneksel kadın, Müslüman kadın... vb. konuları da içerisine alan ve kadın sorununun sadece siyasi kazanımlarla giderilemeyeceği bu sorunun kadının özgürleştirilmesiyle aşılabileceği amacını taşıyan hale gelmiştir.

Feminizm, akademik bilim dalları içinde toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyetle ilgili bakış açılarının önemli konular olarak yerleşmesinde ve genelde kamusal hayatta toplumsal cinsiyet meselesi hakkındaki bilimin yükselmesinde başarılı olmuştur. 1990'lara geldiğimizde feminist örgütler bütün batılı ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda var oldu. Ancak iki süreç gelişmelere eşlik etti. İlki radikalleşmeden uzaklaşma sürecidir; burada 1970'lerin başında feminizmi nitelendiren uzlaşmama konumundan geri adım atılmıştı. Bunun sonucunda “post feminizm” fikrinin yaygınlaşması görülmüştür; yani feminist hedeflere büyük ölçüde ulaşıldıkça kadın hareketi “feminizm ötesine” kaymıştır. İkinci süreç parçalanma sürecidir. Radikal veya eleştirel sınırları gevşetmek yerine feminist düşünce, radikal farklılaşma sürecinden geçmiştir; böylece feminizmin içinde “ortak bir zemin” bulmak zorlaşmış, belki de imkânsız hale gelmiştir. “Çekirdek” feminist geleneğe, yani liberal, sosyalist/marksist ve radikal feminizme ilaveten post-modern feminizm, psikoanalitik feminizm, siyahi feminizm, lezbiyen feminizm, anarşist feminizm, varoluşçu feminizm kültürel feminizm (Çakır, 2016, s. 416-475), eklenmelidir. Feminizmin bu kadar çeşitlenmesinin ana nedeni, dünyanın Batı Avrupa'dan ibaret olmadığı gerçeğidir. Kadınların yaşadığı medeniyetlerin içerisinde geleneksel yapılarının farklılık göstermesidir. Yani Türkiye,

Rusya, Çin Hindistan, Arabistan, Amerika, Afrika gibi ülkelerde kadınların farklı şekillerde yaşadığı sorunları tek tipleştirici eşitlik ve özgürlük bağlamın da çözülemeyeceği gerçeğidir. “*Dolayısıyla geleneksel ideolojiler, kadının sosyal rolünü geliştirmek için uygun araçlar olarak görülmedi*” (Heywood, 2011, s. 93). Bu durum feminizmin uzlaşmama özelliğinin bir ürünü olarak ideolojiyi çok parçalı bir hale getirdi. Bireyselleştikçe feminizm, ortak zemin bulma noktasından uzaklaştı. Sosyal bilimler, olayları pedagojik olarak ve daha anlaşılabilir olması için dalgalara ve ortak alanlara ayırarak konulara yaklaşmaktadır. Burada geçişkenlikler göz ardı edilmeden dört ana başlık altın da ikinci dalga feminizm incelenecektir.

- Kamusal/özel ayırım
- Ataerkillik
- Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet
- Eşitlik ve farklılık

Kamusal-özel ayırım, kamusal alan, ‘kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer.’ (TDK, 2011) olarak tanımlanmaktadır. Özel alan ise, devlete değil, kişiye ait olan, hususi, resmî karşısı (TDK, 2011) olarak tanımlanmıştır. Feminizme göre ise, sosyal yaşam ve toplumsal ilişkilerin dışında kalan ev içi alan veya mahrem alandır. Kamusal-özel alan kavramlarının kökeni kadim Yunan medeniyetine kadar gider, polis/oikos polis erkeğin, oikos ise kadının ve çocukların yerini belirten kavramlar olarak kullanılmıştır ancak bu çalışmada özellikle kapitalizm sonrası yaşanan gelişmelerle ve değişimlerle birlikte aile yapısı ve kadının durumu göz önünde bulundurulmaktadır. Feminizm siyasi bir ideoloji olduğuna göre, konunun siyasi olarak ne anlama geldiği kamusal-özel alan bağlamında ele alınmaktadır.

Feminizmin daha önce belirttiğimiz parçalı yapısı burada da kendisini göstermektedir. İkinci dalga hareketi “kişisel olan politiktir” görüşü etrafında geleneksel anlayışta kamusal alanın genelde devlet kurumlarında, özel sektörde, sivil toplum örgütlerinde, siyasi partilerde yaşanan hayatın kamusal alan olduğu, aile hayatının da özel alan olduğu ve bunun doğal bir sonuç olarak kabul edilmekteyken, buradaki durumun doğal bir süreç değil siyasi olduğunu ve toplumda var olan cinsiyet eşitsizliğinin buradan kaynaklandığının ileri sürerler. “*Geleneksel olarak siyaset, iş, sanat ve edebiyatı içeren kamusal hayat alanı, erkeklerin hâkimiyet alanı olmuştur;*

kadınlar ise aile ve ev sorumlulukları etrafında dönen özel hayat ile sınırlı kalmıştır. Siyaset sadece kamusal alanda gerçekleşiyorsa kadının rolü ve cinsiyet eşitliği sorusu pek fazla bir siyasi önem taşımayan bir meseledir. Ev hanımı ve anne özel rolü ile sınırlandırılmış olan kadınlar, böylece siyasetin dışında tutulmaktadır” (Heywood, 2011, s. 258). Kişisel olanın politik olması durumu, aile içi ve kamusal alandaki bütün rolleri tartışmaya açmıştır. Bu bağlamda cinsel davranışlar, annelik, kadın bedeni, cinsiyet ayrımcılığı, cinsel yönelim, cinsel şiddet, ev içi sorumluluklar gibi çok geniş bir alanın siyasetin konusu olduğu kadını ötekileştiren bu durumun aile içinden kaynaklandığını düşünülmektedir. Özel hayatta kadınların yapmak zorunda kaldığı mesela çocuk bakmak gibi durumlara çözüm bulunmasını ve bu durumun kamunun bir sorunu olduğunu dolayısıyla kamusal-özel alanın sınırlarının ortadan kalkmasını istemektedirler. Betty Friedan’a göre, kadın boşluğa düşmüştür. Kadının bireysel çabasıyla güçlü erkeklerin sınıfına dâhil olacağını düşünür çözüm olarak da kadının ev dışında çalışması gerektiğini söyler. Bu arada annelikten ve evden de vazgeçmez, iş hayatına giren kadının iki patronu olduğunu ve bunun kadının hayatında daha çok zorluklar getirdiğini, zengin ve kariyer sahibi olan kadına bu durumun mutluluk getirmediğini, cinsiyet rollerinin değişmesi gerektiği savunur. Toplumsal cinsiyet farklılığı, kota, pozitif ayrımcılık gibi yapısal kurumsal dönüşümlerle kamusal-özel ayrımı ortadan kalkabilir (Friedan, 1983).

Ataerkillik kavramı, Fransızca partiyarkanın karşılığı olarak kullanılmaktadır. Erkek otoritesine dayanan toplumsal bir örgütlenmeyi işaret eder. Toplumsal cinsiyetin oluşmasında da en etkili rolü ataerkillik üstlenir. Dünya sadece batı medeniyetinden ibaret değildir. Türk, Çin, Hindistan, Arap, Maya, Afrika vs. gibi tüm medeniyetlerde sosyal hayatın işleyişi içerisinde kadın ve erkeğin rolleri belirlenmiştir. Bu kadim bir kural olarak tüm dünyada şu şekilde uygulanırsa başarılı ya da kadın kendini mutlu hisseder gibi tek tipleştirici bir yaklaşımla çözülememiştir. Feministler tam bu çözümsüzlüğün üzerine dünyada 19. yüzyıldan itibaren baskıya dayalı bir sistem olduğunu ve bu sistemin kadına yönelik tutumundan kaynaklanan sorunun temelinde cinsiyet eşitsizliğinin yattığını söylerler. Bu eşitsizliğin özünün de kadın-erkek arasındaki güç ilişkisinden kaynaklandığını ve bunun da ataerkillik olduğunu söylerler. *“Bu kelimenin gerçek anlamı “babanın yönetimi”dir ve dar anlamda aile içindeki koca-baba üstünlüğüyle ve dolayısıyla eş ve çocukların ast durumda olmasıyla ilgilidir”*

(Heywood, 2011, s. 135). Bazen bu şekilde dar anlamıyla kullanılsa da genellikle “erkek egemenliği” veya “erkek üstünlüğü” gibi daha geniş manalarda kullanılmaktadır. En geniş şekliyse “erkeğin yönetimidir.” Kate Millett’a göre, ataerkilliğin iki ilkesi vardır. Birincisi “*Erkekler kadınları yönetir*” ikincisi ise “*yaşlı erkekler genç erkekleri yönetir*” (Millett, 1987, s. 33). Yani sadece cinsiyet meselesi değil aynı zamanda hiyerarşik bir durumdur.

Ataerkillik kavramını, liberaller kamusal alanda kadın sayısının yeterli oranda olmadığı şeklinde yorumlarken, sosyalistler ekonomik boyutunu öne çıkarır ve bazılarına göre asıl sorun ataerkillik değil kapitalizmdir. Radikallere göre ise asıl sorunun kaynağı ev hayatıdır ki bu durumu olumsuz manada beslemektedir. Ataerki, özerk bir sömürü ve egemenlik sistemidir. Ataerkinin maddi temelinde kadınların görünmeyen ve karşılıksız ev emeğinin sömürülmesi yatar. Kadınların emeği esas olarak kapitalizmin çıkarı için değil, erkekler için yapılan bir şeydir” (Çakır, 2016, s. 416-475).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramının biyolojik yönden ve toplumsal yönden feminizme göre nasıl tanımlandığına bakılacak olursa cinsiyet, bir canlı varlığın üremede oynadığı role göre erkek veya dişi oluşunu belirleyen ve yaratılıştan gelen özellik, erkek veya dişi oluş, eşey (Kubbealtı Lugatı) şeklinde tanımlanmıştır. İnsanın doğuştan getirdiği biyolojik özelliklerine göre kadın/erkek olma durumudur. “*Kadın doğulmaz kadın olunur*” (Beauvoir, 1993, s. 231) anlayışı biyolojik olarak gelen farklılıklara itiraz eder. Cinsiyetin toplumun içerisindeki yönlendirmelerden oluştuğunu söyler. Kendi içerisinde birçok sorunu ve çözümü barındıran bu yaklaşım feminizmin ikinci dalgasında çok önemli bir paya sahiptir. Feministler, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında keskin bir çizgi çizerek biyolojinin bir kader olduğu fikrine meydan okumuşlardır. Bu anlamda “cinsiyet” erkek ve kadın arasındaki biyolojik farklara atıfta bulunur; bu farklılıklar doğaldır ve dolayısıyla değiştirilemez. En önemli cinsiyet ayrımları, üretkenlikle ilgili olan farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet ise kültürel bir kavramdır; bu kavram toplum tarafından erkek ve kadına biçilen rolleri çağrıştırır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları “erkeklik” ve “kadınlık” anlayışını karşı karşıya getirerek empoze edilir” (Heywood, 2011, s. 258). Eşcinsellik, lutilik, lezbiyenlik ve cinsiyetsizlik gibi birçok yaklaşımın da meşrulaştırılması ya da özendirilmesi toplumsal cinsiyet eşitliğinin içerisinde hayat bulmaktadır. Ailenin korunmasını ve neslin

devamını korumakla görevli olan devlet anlayışları kapitalizmin ortalama 200 yıldır uyguladığı ve küresel sermayenin acımasız anlayışı içerisinde çok zorlandığı da gözden kaçmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine liberalizm, muhafazakârlık, sosyalizm, faşizmi gibi siyasi ideolojiler çok farklı yerlerinden yaklaşmışlar ortak bir noktada buluşamamışlardır. “Toplumsal cinsiyet, cins olarak dişiyi tanımlayan ve kadınların yaşamıyla adeta eşanlamlı hale gelmiş bir kavramdır” (MacKinnon, 2020, s. 248). Dolayısıyla benim feministim senin feministinden üstün anlayışına doğru bir yaklaşımda söz konusudur.

Eşitlik ve farklılık hususu feminizmin yine kendi içinde anlaşımadığı iki kavrama tekabül eder. Eşitlik mi yoksa farklılık mı sorularının cevabı aslında her bireyin kendi tercihidir. Feminist ideoloji dünyada yaşayan kadınları homojen veya soyut bireyler olarak düşünmüş olmasının çıkmazlarını yaşamaktadır. Bireyselliği öncelerken diğer taraftan da genelleme yapmaktadır. Şu soruların cevabı, “kadın hakları mı?” “insan hakları mı?” “cinsiyet eşitliği mi?” “cinsiyet özgürlüğü mü?” “cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı mı?” “cinsiyet eşittir toplumsal cinsiyet mi?” her kadında ayrı ayrı karşılık bulmaktadır. Feminizmin amacı ataerkilliği yıkmak ve cinsiyet baskısına son vermek olmasına rağmen feministler, pratikte bunun ne anlama geldiği ve nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda bazen emin olamamışlardır. Geleneksel olarak kadınlar erkeklerle eşitlik istemişlerdir; hatta feminizm çoğu kere cinsiyet eşitliği elde etmek için yapılan bir hareket olarak nitelendirilir. Ancak eşitlik konusu feminizm içinde temel çatlaklar da meydana getirmiştir. Bazı feministler, zıt eşitlik fikirlerini kabul etmişler; bazıları ise farklılık fikrini desteklemek amacıyla eşitliği tamamen reddetmişlerdir. Liberal feministler, erkeklerle yasal ve siyasi eşitliği savunurlar. Bunlar, cinsiyete bakmaksızın kadınların kamusal hayatta erkeklerle eşit ölçülerde rekabet etmesine imkân veren eşit haklar gündemini desteklemişlerdir. Böylece eşitlik, kamusal alana eşit giriş anlamına gelir. Sosyalist feministler bunun aksine, kadınlar da sosyal eşitlikten faydalanmadıkları sürece eşit hakların bir anlam taşımayacağını ileri sürerler. Bu anlamda eşitlik, ekonomik açıdan uygulanabilir olmalıdır ve dolayısıyla eşitlik, mülkiyet sahipliği, ödeme farklılıkları ve maaşlı maaşsız işgücü gibi konulara yönelmelidir. Radikal feministler, temelde aile ve kişisel hayattaki eşitlik ile ilgilenirler. Dolayısıyla eşitlik, çocuk bakımı ve diğer ev içi sorumlulukları, kendi bedeninin

kontrolü ve cinsel ifade ve ifa gibi konular açısından işlerlik göstermelidir” (Heywood, 2011, s. 92-135-259).

Sonuç olarak feminizmin bir ekonomik modeli, devlet sistemi olmadığı için bütün ideolojilerin içerisinde ama farklı bir ideoloji gibi kendini konumlandırır. Bu durum aslında bize şunu söylemektedir. Kadın ve erkeği birbirine karşı olarak değerlendirmenin mümkün olmadığı kadınsız ve erkeksiz hiçbir sistemin yaşayamayacağı gerçeğidir. Feminist ideolojinin ülkelerdeki uygulamasına bakıldığında konu siyasi muhalefet içerisinde iktidarları yıpratmak için kullanıldığı algısı daha çok yaygındır. Hak aramak için yola çıkan bir hareket hesap sorma noktasına gelerek işi hesaplama ilkesine çevirmeye doğru evrilmiştir. Aslında insanlığa yönelik asıl problem dünyada uygulanan kapitalizmin bir sonucudur. Bunu çözmek için kadın erkek çatışması değil dayanışması gerekmektedir.

2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm

Batı Dünyasında 19. yüzyılda ortaya çıkan kadın hareketinin birinci dalgası, kadınların temel hak ve özgürlükleri üzerine yoğunlaşmış, eşitlik, seçme ve seçilme hakkı, konularında çalışmalar yürüterek ciddi kazanımlar elde etmiştir. 1960’li yıllarda sönmölenen birinci dalga feminizm, “kişisel olan politiktir” anlayışıyla kadınların özel alanına doğru girmiş. Kadının ötekilik durumunun siyasi hakları elde etmesiyle ortadan kalkmadığını, dolayısıyla birinci dalganın alanının genişlemesi gerektiğini ileri sürerek özel alana, kadınların ev hayatındaki toplumsal rolleri nedeniyle uğradığı eşitsizliklere, üreme ve cinsel özgürlüğe odaklandı. 1990’larda ortaya çıkan üçüncü dalga feminizm ise artık bireyselliği ön plana çıkartmış. Farklı kimliklere sahip kadınları da içine alacak yeni bir bakış açısı getirmiştir. Ten rengi, etnisite, milliyet, din, kültür, inanç, zengin, fakir, işveren, işçi, ast, üst gibi farklılıklara sahip olduğunu kabul eder. Bu durum zaten kendi içerisinde kırıkları olan feminist ideolojiyi daha parçalı hale getirmiştir. Bu bölümde üçüncü dalga üç alt başlıkta incelenecek liberal, radikal ve sosyalist feminizmin gelişimleri ve politik söylemleri üzerinden tartışılacaktır.

2.1.3.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm bireyi merkez almakla beraber bireyin temel hak ve özgürlüklere sahip olmasını amaçlamış bir akımdır. Kadınlar temel hak ve özgürlüklerden mahrum olduğunu erkeklerin ise bu haklardan yararlandığını düşünür. Bu haklardan mahrumiyet kadını evin içine hapseden baskı altında yaşayan bir hayat yaşamaya iter (Güneş, 2017, s. 245-256). Liberal feminizm Marry Astel ve Marry Wollstonecraft gibi feminist düşünürlerin kadınların erkekler ile eşit akıl yetisine bu doğrultuda erkekler ile eşit haklara sahip olmaları gerektiği düşüncesini savunmaları ile ortaya çıktı (Stone, 2019, s. 279). Liberal feministlerin en önemli amacı kadınları, özel alan olarak bilinen ev hayatına hapseden, kamusal alanda bulunmasını engelleyen düzene karşı çıkmak, kadınların yaradılış gereği erkeklerle eşit olduğunu savunmaktır. Liberalizmin temel savları ve aynı zamanda mücadele alanları, kadının doğası olarak adlandırılan şeyin doğal sağılmayarak, toplumsal olarak üretildiği, bunun yanında cinsiyet ayrımcılığının sona erdirilerek kadınlara eğitim hakkı, oy kullanma hakkının verilmesini talep etmek olmuştur (Özüdoğru, 2018, s. 304-319). Liberal feministler diğer akımların aksine aile kurumunu muhafaza edilmesi gereken bir kurum olarak düşünürler. Ailede kadın erkek arasındaki görev paylaşımında eşitlik sağlandığı sürece aile içinde kadının ezilmişliğinin de önüne geçileceğini düşünürler (Çaha, 2003, s. 564-566).

Liberal haklar teorisi özünde rasyonel insan anlayışı üzerine konumlanmıştır. Bireyin özerkliği vurgulanarak belli bir amaca ulaşmak için en iyi yolu bulma yetisini bireyin kendisine bırakmaktadır. Bu teoriye göre hem özerkliği hem kendini gerçekleştirmeyi mümkün kılan bir anlayışın hâkim olduğu toplum iyi ve adil bir toplumdur. Liberal düşünürler mülkiyet, din ve vicdan özgürlüğü türünden haklara önem verse de liberal teoride bireyi ele alan anlayışta kadın eksik ve erkeğe bağımlı, erkeğin koruması altında eve ait olan bir anlayış söz konusu olmaktadır. Kadın erkeğin korumasına bırakıldığı için birtakım yasal haklara sahip olmalarına gerek olmadığı düşünülür. Evli kadın miras, velayet gibi yasal haklardan yoksun bırakılır. Liberaller ev hayatının eşit ilkeler üzerinden yürütülmesine önem vermezler. Liberal haklar teorisinin kurucularına göre özel hayat olarak tabir edilen ev hayatı içerisinde erkeğin himayesi

altında bir kadın olmalı buna bağlı olarak da ev hayatı toplumsal sözleşmeye konu edilmemelidir (Örs, 2018, s. 438-445).

Amerika Bağımsızlık Bildirgesinin kaynak düşünürü ve liberalizmin öncüsü olarak kabul edilen isim olan John Locke 1690'da "hükümet üzerine ikinci inceleme" adlı eserinde insanın doğal özgürlüğünün bir irade ve otorite altına alınamayacağını söyler. İnsan kelimesiyle aslında erkekleri kastettiğini anlamak mümkündür. Kadın erkek ilişkisi içinde erkeklerin kadınlar üzerinde otorite kurmasını da doğal karşılamaktadır (Zabunoğlu, 2016, s. 431- 456). Bireyin bağımsız olması gerektiğine önem veren Rousseau eserlerinde bütün haklara sahip olan bir birey kavramından bahseder ama bu birey kavramı ile kadınları kastetmediği anlaşılır. Rousseau eserlerinde birey özgürlüğünden bahsetse de bu özgürlük kadınların özgür olmaması yönünde olmaktadır. Sebebini de tabiatlarından kaynaklı kadınların rasyonaliteden uzak olmalarına dayandırmaktadır. Rousseau kadın erkek eşitliğine karşı çıkmakla beraber erkek hâkimiyetinin ağırlıklı olduğu bir aile modeli sunmaktadır (Karakuş Öztürk, 2017, s. 471-485). Liberal haklar teorisinde kadını eksik ve erkeğe bağımlı gören bu anlayış feminizm düşünürleri açısından eleştirilmekle beraber tutarsız olarak bulunmuştur. Bu çelişkili düşüncelere bağlı olarak kadınların toplumsal hayat içerisinde birey haline gelmeleri gerektiği düşüncesi feminist düşünürler tarafından üzerinde önemle durulmaya değer bir mesele olmuştur (Örs, 2018, s. 445).

Liberal feminist kuramın önde gelen düşünürlerinden kadın hakları savunucusu aynı zamanda bir İngiliz olan Mary Wollstonecraft'tur. Feminizmin öncü yayınlarından biri kabul edilen 1792'de yayınladığı "*Kadın Haklarının Gereçeklendirilmesi*" (Wollstonecraft, 2012) adlı çalışmasında Fransız Devriminin savunduğu eşitlik, özgürlük ve kardeşlik gibi konulara, insan hakları gibi değerlere kadınların dâhil edilmemesini eleştirmiş ve kadınlarında erkekler ile aynı haklara sahip olmasını savunmuştur. Erkek alanı olarak değerlendirilen eğitim hakkına kadınında sahip olması gerektiği konusunda ısrarcı olmuştur. Liberalizmin temelini nasıl temel hak kavramı oluşturuyorsa Mary Wollstonecraft'ın düşüncelerinin temelini de temel hak kavramı oluşturmaktadır. Yazar bu çalışmasında akıllı ön plana çıkarmakla eğitimin kadınlar için temel bir hak olduğunu ileri sürmektedir ancak bu şekilde kadınların birey olarak haklara sahip olacağını savunmaktadır (Karakuş Öztürk, 2017, s. 471-485). Wollstonecraft'a göre eğitimin kadınlar için önemi akıl ve ruh sağlıklarına olumlu yönde

etki etmekle beraber toplumda var olma gücünü elde edecekler meslek sahibi olup maddi anlamda bağımsız bireyler olarak toplumda söz sahibi olabileceklerdir. Eğitimsizlik nedeniyle kendilerinde olan yeteneklerini kullanamadığını dile getiren yazar eğitimsiz erkeğin oy kullanma gibi siyasi haklara sahipken eğitimsiz kadının bu haklardan mahrum bırakılmasını da eşitliğe aykırı bulmaktadır (Altınbaş, 2010, s. 21-52).

Mary Wollstonecraft'ın eserinde ise daha çok Rousseau'nun kadınlarla ilgili düşüncelerine yönelik yaptığı eleştiriler yer almaktadır. Rousseau kadın erkek eşitliğine karşı çıkmakla beraber erkek hâkimiyetinin ağırlıklı olduğu bir aile modeli sunmaktadır. Erkeklerin kadınlar olmadan yaşayabileceğini kadının ise her anlamda erkeğe bağlı olduğunu ve kadının rolünün anne ve eş olmak dışına çıkmaması gerektiğini iddia eder bu savını da kadının doğasında olduğuna dayandırır (Karakuş Öztürk, 2017, s. 471-485). Kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olması yönünde düzenlenen kampanyalar 19.yüzyılda sanayileşmiş ülkelerde hız kazandı. Oy hakkı için verilen mücadelenin artması sonucunda kadınlar eşit oy haklarını ABD'de 1920'de Fransa'da 1944'te elde ettiler. Kamusal alandaki ayrımcılık karşıtı söylemlere karşılık Amerika ve Birleşik Krallıkta ayrımcılık karşıtı olan yasalar yürürlüğe girdi (Stone, 2019, s. 89-130).

John Stuart Mill ve Harriet Taylor, liberal feminizm Mary Wollstonecraft'ın yanı sıra Harriet Taylor, John Stuart Mill tarafından da geliştirilmiştir. John Stuart Mill, H. Taylor, Mary Wollstonecraft'ın savunduğu gibi kadındaki akılsal yetinin geliştirilerek birey olarak kendini gerçekleştirebileceğine dikkat çekiyor. H. Taylor 1851'de kadınlara oy hakkı verilmesi konusunda bir çalışma yayınladı. Bu çalışmada kadınların oy kullanması yönünden önemine değinerek demokrasiden bahsedebilmek için kadınlara seçme hakkı verilerek halkın söz sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır (Küçük, 2010, s. 91-110).

John Stuart Mill ise 19. yüzyılın önemli feminist erkek düşünürlerindendir. Kadınların sorununa dikkat çekmek için "*Kadınların Köleleştirilmesi*" (Mill, 2017) adlı eseri 1869'da yayımlamıştır. Eser eşitlik kavramına temel oluşturmakla beraber kadınların özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların özellikle eğitimsizliğin uygarlığın ve insanlığın gelişiminde de büyük bir engel olduğunu ileri sürer. Erkeklerde olduğu gibi kadınların da doğuştan gelen bazı haklara sahip olduğunu vurgular. Taylor gibi Mill'de

kadınların neden alt tabakada olup farklı bir muamele gördüğüne cevap aramış ve toplumun sahip olduğu kültürel değerleri, gelenekleri, örf ve adetleri eleştirmiştir (Altınbaş, 2010, s. 21-52). John Stuart Mill'in kadınların sorunlarıyla ilgilenmesinde daha çok yaşadığı dönemin koşulları etkili olmuştur. İngiltere'de Victoria döneminde kadınlara yönelik baskılar artmış çocukları üzerinde bile hiçbir hakka sahip olamayan kadını tamamen köle olarak gören bir düzen oluşturulmuştur (Küçük, 2010, s. 91-110).

Liberal feministlerin öncülerinden bir diğeri de Frances Wright'tır. Kadınların baskı altında olması toplumun gelişmesine olumsuz etki edebileceği gibi Wright "*bilginin doğası üzerine*" adlı konferansında kadınların erkeklere boyun eğmekten ancak eleştirel düşünceyle kurtulabileceğini iddia eder. Liberal feminizmin temeli bireyciliğe dayanır cinsiyetine, ırkına, dinine bakmadan bütün bireyler eşittir bu yüzden kadınların kamusal ve siyasi alanlara girmesinin engellenmemesi gerektiğini söyler. Frances Wright aynı zamanda bireylerin kabiliyetlerine göre değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durur (Örs, 2018, s. 438-445).

Feminizm hareketinin 20. yüzyılda yeniden doğmasına öncülük eden Betty Friedan'ın 1963'te yayınladığı "*Kadınlığın Gizemi*" (Friedan, 1983) adlı çalışması ABD'de feminist hareketin yeniden gündeme gelmesinde etkili olmuştur. 1966'da "Ulusal Kadın Örgütü"nün kurulmasına öncülük etmiş ve dünyanın en büyük kadın organizasyonu olan bu örgütün ilk başkanı olmuştur. Friedan, onca kadının yaşamını değiştirme konusunda evde bitmek bilmeyen iş yükünden kurtulup zihinsel yeteneklerini kullanabileceği işlere yönelmelerinde teşvik edici olmuştur (Heywood, 2011, s. 259). Kadının evde üstlendiği geleneksel rollerin kadını kısır döngüye sokarak mutsuz etmekte olduğunu bundan çıkış yolu olarak yine evdeki annelik gibi geleneksel rollerinden uzaklaşmadan evin dışında başka alanlarda çalışmaları gerektiğini savunur. Yayımlanan "*İkinci Aşama*" adlı ikinci kitabında da daha öncesinde savunduğu kadınların hem evde hem de dışarda çalışması gerektiği düşüncesinin zorluğundan güçlü ve zengin olmanın kadınlara mutluluk getirmediğinin farkına vardığını belirtir. Buna çözüm olarak erkeklerin evde ev işleri konusunda kadınlara yardım etmesi gerektiği önerisinde bulunur (Örs, 2018, s. 438-445).

Sarah Grimke ve Angelina Grimke, Amerika'da kölelik karşıtı eylemler ile kadınlara istenen özgürlük hareketi birlikte yürütülmüştür. Sarah Grimke ve Angelina

Grimke köleliğe ilişkin düzenlenen bu eylem hareketin ABD’de önemli savunucularındandır. 1848 tarihinde ABD New York Seneca Falls’ta yeni kıtanın ilk feminist eylemi olarak bilinen toplantı sonrasında 100 kadın ve 100 erkeğin imzalarının olduğu duygusal bildirisi yayınlanır. Bildiride erkek egemenliğine karşı çıkılarak kadınların erkeklerle aynı hakka sahip olması gerektiği eğitim, oy kullanma çalışma haklarına sahip olmayı istedikleri talep edilir (Örs, 2018, s. 365).

“Duygular Bildirgesi” Elisabeth Cady Stanton tarafından yayınlanmıştır. Kadınlara sosyal ve siyasal haklar tanınmasında öne çıkmış bir feministtir. 1866 yılında kurulan “*kadınlara oy hakkı*” ulusal birliğinin kurucularından biridir. Bu dernekte görev alan isimlerden birisi de Susan B. Anthony’dır ve Amerika’nın dört bir yanında toplantılar düzenlenir. Aynı yıl siyahi erkeklere oy hakkı verilip kadınlara verilmemesi üzerine 1872’de yapılan seçimde kadın olarak oy kullanmasından dolayı üstelik ABD anayasasında cinsiyet farklılığı olmamasına rağmen hakkında dava açılıp para cezasına çarptırılmıştır (Örs, 2018, s. 365).

Sonuç olarak liberal feminist düşünürler kadınların haklarını savunma noktasında liberal teorinin etkisinde kalmıştır. Liberalizm bireyi merkez almakla beraber bireyin temel hak ve özgürlüklere sahip olmasını amaçlamış bir akımdır. Liberalizmin öne çıkan düşünürlerinden olan Locke ve Rousseau özgürlük ve eşitlik gibi kavramları savunsa da bu kavramlar kadınları kapsamamıştır Feminist düşünürler kadınların da erkeklerin faydalandığı temel hak ve özgürlüklerden yararlanması gerektiğini düşünür. Liberal feminizm liberal teorinin yanı sıra 18. yüzyıl aydınlanma felsefesinin de etkisi altında kalmıştır. Özgürlük, eşitlik gibi öne çıkan kavramlardan erkeklerin faydalanacak olması feminist düşünürlerinin harekete geçilmesi yönünde etkide bulunmuştur (Altınbaş, 2010, s. 21-52).

Liberal feministlerin en önemli amacı özel hayat olarak bilinen ev hayatına hapseden, kamusal alanda bulunmasını engelleyen düzene karşı çıkmak, kadınların yaradılış gereği erkeklerle eşit olduğunu savunmaktır. Liberalizmin temel savları olmak üzere aynı zamanda mücadele alanları kadının doğası olarak adlandırılan şeyin doğal olmayarak toplumsal olarak üretilmesinin sonucu olduğu bunun yanında cinsiyet ayrımcılığı sona erdirilerek kadınlara eğitim hakkı, oy kullanma hakkının verilmesini talep etmek olmuştur (Özüdoğru, 2018, s. 304-319). Liberal feminizmin diğer feminist

anlayışlardan ayrılan yönü de aile kurumu hakkındaki düşünceleridir. Diğer feminist hareketler tarafından aile kurumu kadının özgürleşmesinin önünde duran en büyük engel olarak görülse de liberal feministler tarafından aile yapısının korunması gerektiği üzerinde durulur. Eşitliğin olmadığı bir zamanda liberal feminizm kadınlar tarafından kabul görse de kadınların kadınsı özelliklerinden vazgeçmeyi istemedikleri göz önünde bulundurulduğunda biyolojik bir fark olan kadınsılığı geri planda tutması yönüyle liberal feminizm bugünün kadınları tarafından daha az rağbet görmektedir (Altınbaş, 2010, s. 21-52).

2.1.3.2. Radikal Feminizm

Radikal feminizmin 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ortalarından günümüze dek gelişen çizgisi sonucunda, kavramları, amaçları ve mücadele biçimleri arasında bazı ortak yönlerinin olması yanında birçok farklılıkların olması da söz konusudur (Örs, 2018, s. 446-454). 1960'lı yıllarda, batı dünyasında tepkisel hareketler hızla gelişim göstermiştir. 1968 Mayıs ayı öğrenci olayları, anti-nükleer, çevreci hareketler ve Vietnam Savaşı'nın etkisi ile ABD'de 1960'lı yılların sonunda barışçıl, savaş karşıtı ve özgürlükçü toplumsal hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu toplumsal hareketler elbette kadın konusunda da kendini göstermiştir (Bilmiş, 2006, s. 19-43). “*Hareketten Kadınlar*” veya “*Eylemci Kadınlar*” olarak adlandırılan, medeni haklar ve savaş karşıtı olan grup, özellikle New York ve Boston'da politik etkinliklere katılmışlardır (Donovan, 2009). Kadınlar, ön planda oldukları bu hareketlerde birlikte hareket ettiği hemcinslerinin bile yaptıkları cinsiyet ayrımcılığını sorgulamaya başlamışlardır (Bilmiş, 2006, s. 19-43).

19. yüzyıl feministleri, üzerlerindeki baskıyı erkek arkadaş ve yoldaşlarının onlara olan davranışlarından anlamışlardır. 20. yüzyıl feministleri ise, “Yeni Sol” da ki erkek radikallerin tavırları ile bunu anlamışlardır. Bunun sonucunda kadınlar yeni bir bilinçlenme ile tanışarak; radikal ve sol örgütlerde erkekler tarafından ikinci sınıf muamele gördüklerini ve aşağılandıklarını keşfetmişlerdir. Bu aşağılayıcı davranışa, 1969 yılında Washington'da gerçekleşen karşı-açılış töreninde, feministlerin kendilerini ifade etmeye ve kendi konumlarını anlatmaya çalıştıkları sırada, seyirciler arasındaki

erkekler tarafından ıslıklanmaları, yuhalanmaları ve alay edilmeleri örnek verilebilir (Donovan, 2009, s. 267). Tüm bu bilinçlenme ve yaşanan olaylardan sonra belki de en sert olarak adlandırılan radikal feminizm kuramı ortaya çıkmıştır. Radikal feminizmin büyük bir bölümü, erkek “Yeni Sol” un kuramlarına, kişisel üsluplarına, davranışlarına ve örgütlenmelerine karşı direniş içinde şekillenmiştir (Çetinel & Ersoy Yılmaz, 2016, s. 119-148). Radikal feministler, kuramsal açıdan kendi kişisel ve öznel sorunlarının “Yeni Sol” un uğraştığı büyük sorunlar olan toplumsal adalet ve barış ile eşit bir öneme sahip olması gerektiği fikrini benimsetmeye çalışmışlardır. Radikal feministler yaşanan tüm sorunların birbirleri ile ilişkili olduğunu, erkek egemenliğinin ve kadınlar üzerinde kurulmak istenen otoritenin toplumdaki baskının köküne dayandığını anlamışlardır. Bu nedenle de gerçek bir değişimin yalnızca feminizm ile olacağına inanmışlardır (Donovan, 2009, s. 268). Ayrıca, Simone de Beauvoir’un “*ikinci cinsiyet*” adlı eseri de radikal feminizmin ortaya çıkmasına katkı sağlamış ve radikal feminizm Eva Figs, Germaine Greer gibi ilk feministler tarafından geliştirilmiştir (Atan, 2015, s. 8).

Radikal feminizm ve ataerkil kavramı daha geniş radikal çağdaş ve katı bir harekete dayanır, aynı süreç içinde farklı tezleri savunmuştur. Kadınların baskı altına alınmasının, kadınlar üzerinde hâkimiyet kurulmasının kökeninde kişisel olanın politik olduğu ataerkilliğin yer alıyor olduğunu, kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf olarak gördüğünü, hemcinsleri ile birlikte kendilerine baskı uygulayanlara karşı bir mücadele hareketine yönelmeleri gerektiğini, kadın ve erkeklerin temelde farklı olduğunu, deyiş ve kültürel anlamda da farklılıklar gösterdiklerini ve gelecek dönemlerde temelini kadınların oluşturacağı toplumların olması gerektiğini belirtmişlerdir (Donovan, 2009, s. 15). Roxanne Dunbar’ın 1968 yılında kaleme aldığı “toplumsal devrimin temeli olarak kadın kurtuluşu” makalesinde de bu konuya yer verilmiştir. Dunbar’a göre; kadınlar bağımsız bir kadın hareketi oluşturmalı, karma gruplar yani demokratik toplumu savunan öğrenciler ile çalışmamalıdır. Yine Dunbar; “*Kadınların şikâyetleri küçük ve bireysel değil, yaygın ve de kökü derinlere dayanan toplumsal bir rahatsızlığa işaret eder.*” şeklinde açıklama da bulunmuştur (Dunbar, 1969).

Radikal feminizm kuramı, ataerkil yapılanma çerçevesinde kurulan toplumsal düzene karşı çıkmaktadır (Dikici, 2016, s. 523-532). Radikal feministlere göre

ataerkillik, sosyal yaşamın her parçasında var olan, soyda, temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden çok gelişmiş bir erkek egemenliğidir (Dikici, 2016, s. 523-532). Radikal feminizme göre kadınların ezilmesinin ve sosyal, kültürel, ekonomik ve politik alanlarda ikincil konumda olmasının temel sebebi, ataerkillik, ataerkil ailedir. Nitekim radikal feminizm teorisyenlerine göre ataerkillik, kadınların erkekler karşısında ikinci konumda olduklarını meşrulaştırarak kurumsal bir hal almasını sağlamıştır. Bu ise, radikal feministlere göre toplumda en büyük sorun olan cinsiyet çatışmasına neden olmuştur (Ersoy Çak, 2010, s. 101-110). Öyle ki, batı emperyalizminin kökünde de cinsiyet çatışmasının yattığı söylenmektedir; sömürgeciliği olgunlaştıran batılı ulus-devletler, kadınlar ve toprak üzerindeki erkek egemenliğinin bir uzantısı olarak gelişmişlerdir. Radikal feministlere göre, toplumlarda görülen iki kültür vardır; ulusal erkek kültürü ile görünmeyen evrensel kadın kültürü. Kadının özelliklerini yücelten radikal feminist Rexanne Dunbar'da, kadınların erkeklerden daha farklı olduğunu belirtmiştir. Bir başkasının bakımını üstlenmek, iş birliğini kabul etmek, anneliğe özgü tutumlara koşullanmak, rekabete girmemek gibi. Bu tutum ve davranışları ile kadınlar daha insancıl ve ezilenlerin bilincine sahip bireylerdir (Donovan, 2009). Tüm bu nedenlerden dolayı, yeni bir toplum inşa etmenin gerekli olduğuna ve bu toplumun ahlaki temelinde ise kadının olması gerektiğine inanmışlardır (Demir Z. , 1997).

Kate Millet'in "*Cinsel Politika*" (Millet, 1987) adlı eseri de radikal feminizm üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Millet, ataerkil ilkelerinin iki yönlü olarak görüldüğünü belirtmiş, bunu da erkeklerin kadınlara, yaşlı erkeklerin ise genç erkeklerle hükmettiği fikrine dayandırmıştır. Millet, cinsiyetler arasındaki ilişkinin bütün iktidar ilişkilerinin temelinde yer aldığını bu nedenle de "cinsel olanın politik" olduğunu söylemektedir. Yaşamın her alanında erkeklerin kadınların cinsellikleri üzerinde baskı kurması evrenseldir ve bu durum ile her yerde karşılaşılması olağandır. Millet, gelişen teknoloji sebebiyle ataerkilliğin biyolojik güce ve biyolojik farklılıklara dayandırılması konusunda zayıflıkların ortaya çıktığını belirtmiştir. Cinsiyet rolü ve ruhsal yapıdaki ayrımlar biyolojik değil, kültürel esaslara dayanmaktadır. Ataerkillik, özellikle aile de çocukluk döneminde toplumsallaşmayla başlar ve bu din, eğitim gibi kurumlar ile pekiştirilir. Çocuklarda cinsel kimliğin belirlenmesi ve gelişmesinde ailenin, kişilik gelişmesinde ise kültürün çok fazla etkisi vardır. Çocukların cinsel kimliği, çevresinin

yönlendirmesi nasılsa ona göre oluşmaktadır. Millet, kadın erkek arasındaki biyolojik açıdan farklılığı, güç ilişkisini, cinsiyet rollerini, kadın ve erkeğin toplumdaki rollerini, ikisi arasındaki baskı ve egemenlik ilişkisini açıklayamamıştır. Ancak, ataerkilliği kabul edilmiş güç ilişkileri çerçevesinde ele almış ve ataerkilliği kadın/erkek arasında baskı kurma ve ezme ilişkilerini içeren temel ayrıma dayandırmıştır ve Millet'e göre, benzeri dahi olmayan tek katı ideoloji ataerkilliktir (Millet, 1987, s. 33).

Erkek egemenliği olan ataerkillik de yalnızca kadının emeği değil; cinselliği, doğurganlığı ve bedeni de denetlenmektedir. Erkek iktidarının barınağı olan güç ilişkisini, kadın ve erkek ilişkisinin temelinde bulunan cinsellik doğurmaktadır. Cinsellik, kadın merkezli olarak yeniden kavramsallaştırılır ve yeniden tanımlanırsa, kadının kimliği ve bedeni ancak o zaman özgürlüğüne kavuşabilir. MacKinnon'a göre; *“cinsel deneyim, esasını cinsel ilişkinin oluşturduğu, duygusallık, kimlik, karmaşık bir fiziksellik ve statü onaylamasıdır”* (MacKinnon, 2020, s. 218-224). Böylece, cinsellik olarak seks ve cinsiyet olarak seks birbirini tamamlamaktadır. Yani, cinsiyet cinselliği değil, cinsellik cinsiyeti belirlemektedir (Örs, 2018). Burada gözden kaçırılmaması gereken bir konuda kadın özgürlüğü ile kadınların cinsel özgürlüğünün aynı anlamda olmadığıdır. Kadınların cinsel özgürlüğü, kadın hareketi için önemli bir kazanım değildir. Önemli olanın ruhsal, düşünsel özgürlüğün ve mahremiyet ihlalinin kurtulmasıdır. Sözü edilen cinsel özgürlüğün, özgürlük illüzyonuyla kadınların boyunduruk altında kalmalarını sağlamak için yapılan bir başka kurnazlık olduğu konularında tartışmalar halen varlığını sürdürmektedir.

Radikal feminizmde evlilik ve toplumun vazgeçilmezi olan aile, ataerkil düzenin de temelini oluşturmaktadır. İkinci ataerkil birim olan aile ve toplum arasında önemli bir ilişki vardır; her ikisi de birbirinden etkilenmektedir. Toplum, devlet ve aile birbirleriyle etkileşim içindedir (Atan, 2015, s. 1-21). Erkek egemen toplum düzeninde ailenin, çocuklarının ruhsal yapısı, cinsel rolü ya da toplumdaki yeri konusunda sergiledikleri tutumlar önemli katkı sağlamaktadır. Çocuk sonrasında bunu okul ve çevresi ile pekiştirmeye devam eder, genelde erkek egemenlik ruhlarına işlenmektedir. Yani, kadın ve erkek eşitsizliğinin ikinci temel nedeni “aile”dir. Aile kavramı korunduğu sürece, kapitalist düzende yapılacak herhangi bir değişiklik ataerkil düzenin varlığını kaybetmesine neden olmayacaktır. Toplumların temel taşı olarak adlandırılan

aile, kadının ezilmesini meşrulaştırmaktadır. Bu nedenle de radikal feministler bir tez öne sürmüşlerdir. Bu teze göre; çocuğun daha verimli ve sosyal bir şekilde büyüebilmesi adına, biyolojik anne yerine bakıcılar ya da sosyal anneler çocuk bakımında yer almalıdır. Bu tezin uygulanması da biyolojik iş bölümüne dayalı olan ailenin ortadan kalkması demektir (Sevim, 2005). Kate Millet'e göre, kadına çocuk bakımı, ev işi, cinsel rol gibi sorumluluklar yüklenirken; erkeğe daha basit ve insancıl olan sorumluluklar yüklenmektedir. Erkek egemen ailede, ekonomik gücü olmayan kadın en ufak sorunla karşılaşıldığında bile suçlanmaktadır. Çünkü ekonomik güç tamamen erkek elindedir. Bunun yanında Millet, fiziksel ya da ruhsal olarak olanaksız görünen, bekâret inancı, kürtaj yasaklanması ya da hamilelikten korunmanın kadınların kendi üzerindeki özgürlüğünü kısıtlamakta olduğunu belirtmiştir. Buradan anlaşılacağı gibi cinsel devrim ancak, tüm bu tabuların yıkılması, erken yaşta evliliğin olmaması, evlilik dışı da cinsel ilişkilerin yaşanabileceği ya da eşcinselliğin kabulü ile mümkündür. Erkek egemen toplumda aile, tamamen erkek çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Ailedeki bireyler, babanın malı gibi görülmektedir. Cinsel devrim, aile içindeki ekonomik güçten tutun her türlü eşitsizliği ortadan kaldıracak ve kadına özgürlüğünü verecektir (Millet, 1987, s. 44).

Radikal feministler, evliliğin kadınları ezmenin temel bir formüleştirilmesi olduğunu düşünmüş ve evlilik kurumunu hem kuramda hem de pratikte reddetmişlerdir. Sosyalist feministlere göre kapitalist ne ise radikal feministlere göre evlilik de odur; baskının kaynağını da evlilik oluşturmaktadır. Bu nedenle de üyeleri arasında bir kota uygulaması yapmış ve üyelerinden en fazla üçte birinin bir erkekle yaşamasına izin vermişlerdir. Radikal feministlerin üzerinde durduğu bir başka konu ise, kadının ezilmesinin biyolojisinden ve doğurganlığından kaynaklanıyor olmasıdır. Shulamith Firestone'da, "*Cinselliğin Diyalektiği*" (Firestone, 1993) kitabında buna yer vermiş ve kadının baskı altına alınmasının sebebinin ekonomik nedenler olmadığını, biyolojik nedenler olduğunu belirtmiştir. Sınıf ayrımını cinsel anlamda yapmış ve ilk sınıf ayrımının üretim ile değil de kadın erkek arasında kurulduğunu belirtmiştir. Cinsiyete dayalı iş bölümünün temel nedeni, kadının üstlenmiş olduğu üreme rolüdür. Cinsiyetler arasındaki bu doğal üreme farklılığı doğrudan sınıfsal iş bölümü oluşturmuş ve kast paradigmasını da sağlamıştır. Bu sebeple de radikal feministler, heteroseksüel seks kurumu olan aile ve evliliğin ortadan kaldırılmasını ve üreme için rahim dışı yolların

geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Firestone, 1993). Biyolojik bir devrimin, kadınların yeniden üretimi ele geçirmesini sağlayacağını ve cinsel sınıfın ortadan kalkacağını savunmuşlardır. Yani üremenin rahim dışı döllenme ya da suni döllenme ile gerçekleşmesi sonucunda, biyolojik açıdan farklılığının ortadan kalkması mümkün olacak ve kültürel anlamda rahim ve penisin kişiler için de bir önemi kalmayacaktır. Bununla birlikte, cinsel roller de ortadan kalkacak ve çocuğun dünyaya gelişi topluma yayılmış olacak böylece toplumdaki aile üstünlüğü de ortadan kalkmış olacaktır. Radikal feminizmin amacı, cinsel rollerin ayrılmadığı androjen toplum ve kültür yaratmaktır. Eğer biyolojik üreme aynı kalırsa, kamusal alana girmek kadınlar için hiçbir şeyi değiştirmeyecektir (Donovan, 2009). Ancak Margaret Atwood gibi bazı radikal feministler, bu yeni yöntem üreme ile kadının kurtulabileceğine inan radikal feministleri eleştirmişlerdir. Çünkü onlara göre bu yeni yöntem üreme, kadınların insan olarak değil, araç olarak görülmesine sebep olacak bir toplumu oluşturacaktır (Donovan, 2009).

Radikal feministler, acıya duyarlılığı, savunmasızlığı ve bağımlılığı geliştiren aşkın, kadının insan potansiyelini tam anlamıyla gelişmesini engellediğini düşünerek eleştirmişlerdir. Psikolojik olarak kadınları ezmenin aşk olgusu ile olacağını belirtmişlerdir. Ti-Grace Atkinson'a göre, kadınlar erkeklerin sahip oldukları bazı güçleri kendilerine katabilmek için aşkı kullanmaktadır. Kadının aşk ile aslında düşmanı olan kişiyle iş birliği yaparak politik kayıplarını ve özgürlüğünü yerine getirmeye çalıştığını ileri sürmektedir. Öyle ki, Atkinson: "Özgür olsaydık, aşka ihtiyacımız olur muydu?" sorusunu sormuştur (Donovan, 2009, s. 288). Firestone'a göre iyi bir aşk, yalnızca kişiler birbirlerini incitmezse ve benliklerini koruyabilirlerse mümkündür. Ancak buna çok az rastlanır ve aşkta kırılan, üzülen her zaman kadınlardır. Çünkü erkeklerin toplumdaki konumları sebebi ile aşkta erkeklerin lehinedir. Kadın, ihtiyaç duyduğu erkeğin aşkıyla bu aşkının gerçek olup olmadığı arasında sürekli bir ikilemde kalır. Aşk, erkeğin cinsel hazzını uyandırmak için kadın bedenini kullandığı bir durumdur. Erkeğin uyanan cinsel hazzı sebebiyle kadın da kendini güzel ve çekici bulmaya başlar. Bu durumda, kadın kendisini diğer kadınlardan daha özel hissetse de aslında erkekler için tüm kadınların verdiği haz aynıdır. Ancak, kadınlar bunun böyle olduğunu düşünmezler ve ne yazık ki kalıplaşmış cinsel sömürüye maruz kalırlar (Çağıl, 2020, s. 137-143).

Kişisel olan politiktir söylemi, New York'ta bir başka radikal feminist grup tarafından, 1969 yılında "Ego Politikası" adlı bir manifestoda yayınlanmıştır. Anna Koedt tarafından hazırlanmış olan bu manifestoya göre, kadınların baskı altına alınmasının temelinde ekonomik faktörler değil, psikolojik faktörler vardır. Erkek şovenizminin psikolojik ego tatminini amaçladığı belirtilmiş ve kapitalizm ya da ekonomik hiçbir nedenin kadın üzerindeki baskıya neden olmadığına değinilmiştir. Bu nedenle de kadınların üzerindeki baskının, basit bir ekonomik devrimle olabileceğine inanmamaktadırlar. Yine manifestoya göre; "erkek, 'erkekliğini', egosunu bir kadına hükmedebilme yeteneği ile doğru orantılı bir şekilde kurar ve gücü ile öz saygısını da bu dönemde oluşturur." Ayrıca "kişisel olan politiktir" yazısında Carol Hanish, baskının psikolojik temelini vurgulamıştır (Donovan, 2009, s. 193).

Radikal feminizmin en önemli ilkesinden biri, "özel olan politiktir" ilkesidir. Kişisel olanın politik olması, bir karşılaştırma ya da benzetme değildir. Özel hayatta yaşanan veya karşılaşılan bir olay ile toplumsal hayatta yaşanan veya karşılaşılan bir olayı benzetmek, karşılaştırmak anlamına gelmeyebilir. Ailede kadının emekçi sınıfı, erkeğin ise burjuvazi sınıfı temsil etmesi toplumsal hayatın özel hayata uygulanması değildir. Kişisel olanın politik olması, kadınların ayırt edici özelliklerin ve deneyimlerin; kişiselleştirilmiş, duygusal, özel vb. olarak tanımlanan kişisel alanlarda yaşanıyor olması demektir. Kadınların kişisel hayatlarını özellikle de cinsel hayatlarını biliyorsak, politik durumlarını da biliriz (Örs, 2018). MacKinnon'a göre kişisel olan politiktir demek; bir iktidar bölüşümü olan toplumsal cinsiyetin, cinsel açıdan kadınların mahrem deneyimleri aracılığıyla fark edilebileceği anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet olarak kadını tanımlayan ve kadınların hayatları ile iç içe geçmiş bir kavramdır. Bu bağlamda feminizm, "kadın bakış açısının" kuramı demektir. Kadınların kendi bedenleri üzerinde söz hakkına sahip olmaması sebebiyle, özel yaşam olarak adlandırılan; mahrem, cinsellik, üreme, şiddet ve kadın bedeni gibi konular politikanın konusu olmalıdır. Beden politikaları moda, cinsellik ve sağlık gibi çeşitli alanlarda oluşmuş hem toplumda hem ailede kadın bedeni üzerinde şiddet ve baskı aracılığıyla kadın bedeni erkek denetimi ve erkek egemenliği altına alınmıştır. Kadının kendi bedeni üzerindeki gücünü yitirmesi ile insanlığını yitirmesi arasında hiçbir fark yoktur (MacKinnon, 2020, s. 271-287).

Radikal Feminizm kuramında kız kardeşlik kavramı çok fazla kullanılmış ve önemli kavramlardan biri olmuştur. Kadınlar arasında farklılıklar elbette vardır ancak, birbirleri ile paylaştıkları baskı ve ihtiyaçların ortak olduğunu unutmamak gerekir. Ne yazık ki, kız kardeşlik kavramı kadınlar arasında yaşanan fikir anlaşmazlıkları sebebiyle önemini yitirmiştir (Berktaş, 2013, s. 2-23). Shulamith Firestone'un kaleme aldığı "*Cinselliğin Diyalektiği*" kitabında, siyah ve beyaz kadının birbirlerine olan kininden ve nefretinden bahsedilmektedir. Siyah kadınların beyaz kadınları kıskandıklarını ve beyaz kadınların da eşlerinin cinsel manada siyah kadınları tercih etmesine tahammül edemediklerini ve hemcinsler arasında bazı anlaşmazlıkların ortaya çıktığını anlatmaktadır (Firestone, 1993).

1968 yılında France Beale, siyah ve diğer azınlık kadınların çifte bir tehlikeyle karşı karşıya kalmış olmalarını ele almıştır. Bir tarafta tüm kadınlar da olduğu gibi cinsiyet sebebiyle baskı görenler, diğer tarafta siyahi erkekler ve azınlık grup gibi ırk sebebiyle baskı görenler vardır. Buradaki sorunun karmaşık olmasının nedeni, beyaz feminist gruplar içinde siyah kadınların ırkçılık nedeniyle maruz kaldıkları adaletsizliğe karşı mücadele etmek için örgütlenmesi ve bu örgütün içinde de cinsiyet ayrımcılığı ile karşı karşıya kalmasıdır. Siyah feministler, 60'ların insan hakları hareketinde beyaz feministler gibi ikinci sınıf muamele gördüklerini fark etmişlerdir. Orta sınıf feminist gruplara hâkim olan beyaz kadınlara göre diğer renkte olan kadınlar, farklı kültürel tarihe ve farklı kültürel deneyime sahiptir. Kendi kimliklerinin gerçekliğini ve geçerliliğini reddetmek adına, diğer renkte olan ve siyahi olan kadınlar, bu farklılıkların göz ardı edilmemesini dile getirmişlerdir (Donovan, 2009). 1964 yılında Pauli Murray, beyaz kadının siyah kadını sömürdüğünü belirtmiştir; siyah kadının dış görünüşünün kötü bir şekilde anlatıldığını, ekonomik açıdan dahi sömürüldüğünü açıklamıştır. Siyah kadınların her zaman daha fazla ekonomik yük taşıdığını, daha çok çalıştıklarını, daha çok çocuk yaptıklarını, daha erken dul kaldıklarını, üstelik kendi çocukları açken beyaz kadınların çocuklarına bakıcılık yaptıklarını dile getirmiştir. Siyah kadınlar, tarlada dahi eşlerinin yanında çalıştıkları için, "anaerkil" olarak tanımlanmaktadır. Siyah kadın, çocuğunun büyümesini sömürücü, yabancı bir ekonomik çıkara feda etmek zorunda kaldığı için anaerkil tanımlaması oldukça acımasız bir yorum olmuştur. Çünkü bu tanım yapılırken siyah kadınların yaşamlarındaki travmalar göz önüne alınmamıştır. Bu nedenle de siyah feministler bu kavrama karşı çıkmışlardır. Bunların yanında siyah

feministler, beyaz feministler ile aralarında olan farklılıkların görüşülerek ortak bir yol bulunmasını istemektedir. Birbirlerinin farklılıklarını (lezbiyen, siyahi, yaşlı) kabul ederlerse ancak güçlü bir topluluk oluşturabilirler (Donovan, 2009).

Bu hususta bilinmesi gereken bir diğer konu ise, ataerkil yapının kız kardeşlik kavramına zarar vermek için kadınları karşı karşıya getirme çabasının olduğudur. Bunu önceleri, namuslu-namussuz kadın, çalışan-çalışmayan kadın olarak yaparken, daha sonra renkleri, güzellikleri, yaşları olarak birbirlerine karşı zıtlılaştırarak rakip görmelerini sağlamışlardır (Berkday, 2013, s. 2-23). Hiyerarşik olmayan ve esnek gruplar içinde örgütlenen radikal feministlerin örgütlenme biçimi diğer feminizm kuramlarına göre daha farklıdır. Erkekler tarafından belirlenen gelenek ve alışılmış kurallardan kadınları kurtarmaya çalışırken, erkeğin egemen olduğu hiyerarşik yapıda bu mümkün olmaz. Bu nedenle de farklı kurumlara ve yapılara ihtiyaç doğmuştur. Karma gruplardan ziyade kadınlar, özerk gruplarda mücadele etmelidir. Bağımsız kadın örgütleri gereklidir; erkeklerden bağımsız ve erkeklere açık olmayacak şekilde bir örgütlenme olmalıdır. Örgüt içi kendini ifade edebilme ve eşitlik temelinde olmalıdır. Kendi kendine oluşan, amaca ulaşıldığında da dağılan kadın aktivizmi oldukça önemlidir. Böylece, kadının kendi hakkında karar verebilme ve konuşabilme sürecine geçilebileceği gibi erkek baskısı ve üsluplarının da önüne geçilebilecektir. Kadınların sorunları küçük ve kişisel değil, kökü oldukça derine dayanan toplumsal bir sorundur. Kadın, yalnızca kadınların yer aldığı bir örgütlenmenin içinde yer alarak kendini güçlendirecek ve güven duygusu kazanmalarına yol açacaktır (Örs, 2018).

Örgütlenme de kız kardeşlik dayanışması oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü toplumsal cinsiyet üzerine temellenen bir iktidar hiyerarşisi söz konusudur. Radikal feminist örgütlenmesinde esas dayanak kız kardeşliktir. Kadınlar, dil, din, ırk, etnik yapı ya da cinsel tercih açısından farklılıklar gösterebilirler de erkeklere göre ikincilleştirilirler. Bu nedenle de kız kardeşlik veya kadın dayanışması feminizm kuramının en önemli politik stratejisidir. Tek bir kadının kendi hayatında kız kardeşlik yaşayıp yaşamaması ile tüm kadınların arasında kız kardeşlik ya da bir dayanışma yaşanması farklı şeylerdir. Kadınlar arasında iş birliği olmalı, dayanışma sağlanmalı, ortak payda da birleştirilmelidir. Irk, dil, din, etnik ya da sınıfsal farklılıklar feminist harekette birlikte yapılacak politikaların önünü kapatmamalıdır (Örs, 2018).

Feminist yöntemin en önemli grupları, bilinç yükseltme gruplarıdır. Devrimci hareketlerin kendilerine görme tarzlarını yaratmalarında bilinç yükseltme toplantıları önemli bir yere sahiptir (MacKinnon, 2020, s. 105-128). Politik bir uygulama olan bilinç arayışı, örgütlenmenin modeli ve uygulamaları, analiz yöntemleri gibi birçok konuda önemli katkılar sağlamaktadır. Bilinç yükseltme, hazırlanmamış ve hedefi olmayan bir konuşma değildir, belli kuralları vardır. Özel olan politiktir ilkesi yalnızca bu toplantılarda paylaşılmamalı, grup dışında kadınlar ile de paylaşılarak bir politika konusu olmalıdır (Donovan, 2009). Öznel ya da bireysel bilinç değil, kadın bilinci oluşturulmalıdır. MacKinnon'a göre bilinç yükseltme, ortak bir gerçeklik yaratarak kadının bilgisini toplumlaştırarak, dönüştürür (MacKinnon, 2020, s. 105-128). Ayrıca, ataerkilliğin analiz edildiği bilinç yükseltme toplantılarında daha önce uygun olmadığı için konuşulamayan konulara yer verilerek yeni kavramların bulunması amaçlanmıştır (Örs, 2018).

Sonuç olarak tarih boyunca insanlar birçok haksızlığa maruz kalmış ve her zaman haklarını arayış içinde olmuşlardır. Kadınlar, bu hak arayışı sürecinde dezavantajlı konumda olsalar da farklı kuramlar ile seslerini neredeyse dünyanın her yerine ulaştırmayı başarmışlardır. Radikal feministler, kadınların ezilmesindeki en büyük etkenin ataerki yapı olduğunu savunmuşlar ve hak arayışlarını ataerkillik sorununun çözümlenmesine dayandırmışlardır. Toplumların neredeyse tümü erkek egemen olarak tanımlanmaktadır. Erkek egemenliğinin kökünün aileye ve çocukluk dönemine dayandığını ve derinlerde olduğunu belirtmektedirler. Bunun yanında erkek egemenliği temelini, kadının yeniden üreten konumda olmasından veya cinsellikten de almaktadır. Evrensel bir olgu olan erkek egemenliği, radikal feminist kuramının çözümlenmesinde kullanıldığı için birçok baskı türünün de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ataerkil çözümlenme, toplumda etnik, dil, din, ırk ve sınıfsal farklılıkları dışarıda bırakmıştır. Ataerkilliğin, ekonomiye ya da ideolojik temele dayalı olmadığını aksine, kültürel, toplumsal ve psikolojik temele dayalı olduğunu belirtmişlerdir.

Feministlere göre, kadınların baskı altından kurtulmasının tek yolu, cinsel devrimin olması ile olacaktır. Yapılacak cinsel devrimle, ataerkil yapı ve kadın üzerindeki baskı yok olacak, kadın ise hayalindeki özgürlüğe kavuşacaktır. Kadının üzerindeki baskının bir diğer nedeninin aile kurumu olduğunu belirten radikal

feministler, aile kurumu ortadan kalkmadığı sürece erkek egemen toplumların devam edeceğini dile getirmişlerdir. Kadının çocuk doğurması, ona bakması, yıllar boyunca ev işlerine vakit harcaması, ekonomik ve güç anlamda eşine bağlı kalmasının nedeni de ailedir. Kadının bütün enerjisini bunlara harcıyor olması da erkekler kadar özgür olamayacağını göstermektedir. Bu nedenle de bazı radikal feministler, biyolojik anlamda bir eşitliğin sağlanabilmesi için üreme konusunda teknolojinin kullanılması gerektiği düşüncesindedirler. Diğer feminist kuramlara göre söylem boyutundan ziyade eylem boyutuna geçilen radikal feminizmde vurgulanmak istenen asıl mesele, kadın ve erkek arasındaki farklılıklardır. Özellikle biyolojik farklılıklar ve cinsellik eylem boyutunda fazlası ile kullanılmıştır. Toplumdaki kültürü; görünen ve ulusal olan erkek ile görünmeyen, evrensel olan kadın kültürü olarak ikiye ayırmıştır. Yani, her toplumda aslında kadın kültürünün olduğunu belirtmiştir. Kadının farklılaşması ile kadının kurtuluşu doğru orantılıdır; kadın erkeğe benzememelidir. Kadın yüce bir varlıktır ve o her zaman yüceltilmelidir. Böylece uzun dönemli amaç olan, kadın egemen toplumların ortaya çıkması mümkündür.

2.1.3.3. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizmin doğuşu sosyalizm genel anlam olarak, kamu mülkiyetini özel mülkiyetin önüne koyan ve özel menfaatler yerine genel menfaatlerin öncelikli olmasını savunan ekonomik bir siyasi öğretilerdir (Akgün , 2020, s. 20). Sosyalist feminizm ise, marksist düşüncenin temelinde ve radikal feminizm eleştirileri doğrultusunda oluşturulmuştur (Örs, 2018). Geçmiş dönemlere baktığımız zaman ilk feministler, sosyalist düşünceyi kabullenmiş olsalar da sosyalist feminizm ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında daha önemli bir konuma gelmiştir. Sosyalist feministler, liberal feministlerin aksine yalnızca eşit fırsatlar ve eşit yasal haklar elde ederek kadınların siyasi, ekonomik ve yasal dezavantajlarının ortadan kaldırılabilmesine inanmazlar. 1980 yılında Birleşmiş Milletler raporunda *“Kadınlar dünya nüfusunun %50’sini oluştururken toplam çalışma saatlerinin üçte ikisini çalışarak geçirirler, dünya gelirinin onda birini alırlar ve dünyada mülkiyetin sadece %1’ine kadınlar sahipler”* (Heywood,

2011, s. 206). Sadece bu veriden bile anlaşıldığına göre, kadınların hayatın her alanında ikincil bir pozisyonda olduğunu göstermektedir.

Sosyalist feminizm, 1960'lı yılların sonları ve 1970'li yılların ilk başlarında kadınların ikincil planda olmasının sadece bir sistemle açıklanamayacak kadar geniş ve kapsamlı olduğunu iddia etmiş ve böylece marksizm ve radikalizmi eleştirerek ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2017, s. 395-414). Radikal feminizm, cinsiyetin merkeze alındığı yeni bir çıkar ve iktidar teorisi geliştirdi. Kadınları marksizm içine konumlandırmaya çalışan sosyalist feministler, radikal feminizmin getirdiği eleştirilerin etkisinde kalarak, marksizmin temel görüşlerini kadınlar üzerinde uygulamaya ve bu görüşleri yeniden şekillendirmeye çalıştılar. Neticede tarihsel materyalizmi ve feminist önceliklerini göz önünde bulundurarak yeni yöntemler meydana getirdiler (Çakır, 2016, s. 416-475). Sosyalist feministler, kadının ezilmesinde, sınıfın yanında toplumsal cinsiyete de yer verirler. August Bebel, Rosa Luxemburg, Clara Zetkin ve Kollantai gibi marksist düşünürler kadınların kurtuluşunu “kadın sorunu” olarak ele almış ve komünist programın içinde oluşturmuşlardır. Gelişen sonraki durumlarda Sovyetler Birliği tecrübesi ve çağdaş kadın hareketleri ile sınıf baskısının kadınların ezilmesinde esas sebep olmadığı kanaatine varılmıştır. Zira geleneksel marksizm, kapitalizmin ev ve iş yerini neye göre ve neden ayırdığını, ev işlerinin değersiz görülmesinin sebeplerini açıklasa da erkeklerin iş yerinde çalışmalarına, kadınların ise neden ev işlerine ayrıldığına açıklamasını yapamıyordu. Böylelikle kadınlar hem ailede hem de dışarda ikincil planda kalıyorlardı. Sosyalist feministler ise bu durumun nedenini, marksist teori ve uygulamalarıyla incelemeye başladılar ve böylece “kadının emeği”nden kimin faydalandığı ve kadının ezilmesinin maddi temelini araştırmaya çalıştılar (Örs, 2018).

Kadın emeği\ev içi emek konusuna baktığımızda marksist teorinin kadınlar tarafından yeni bir teori geliştirme çalışması olan sosyalist feminizmde, marksist teoriye getirilen en büyük eleştiri cinsiyet ilişkilerini göz ardı etmesi ve önemsememesidir. Marksizm erkekleri temel alarak ve erkeklere göre şekillendirilip, geliştirilmiştir. Karl Marx ve Friedrich Engels'in teorileri kadınlara özgü değil toplumsal cinsiyet ilişkilerine aykırı olarak kendi ana düşüncelerinin içinde yer vermişlerdir. Kadın erkek arasındaki ilişkileri ve farklılıkları normal kabul ederler. Marx kadını doğa ile özdeşleştirdiği, doğayı da veri olarak kabul ettiği için, Engels ise, kadın ile aileyi bir saydığı ve kadının

bu kurum içindeki işini ve cinsel rolünü eleştirmeye yanaşmadığı için (Marx & Engels, 2012, s. 25-26) kadınları spesifik olarak ele almamışlardır. Hem liberalizmin hem de marksizmin “birey kategorisi” kadınları kapsamaz. Liberaller için “birey”in cins, sınıf, ırk gibi türden özellikleri yoktur. Marksist düşüncede ise sınıf vardır fakat cinsiyet ayrımı yoktur. Marksizm, sınıf kavramının içinde kadının statüsünü açıklamada yeterli ve yerinde bulur. Marksistlere göre, kapitalizm yönetiminde, proleter kadınlar burjuvazi kadınlarına nazaran daha çok ezilmemektedir. Kadınlar bilerek ve isteyerek ezilmemiştirler. Bunun asıl sebebinin kapitalizmle alakalı olduğunu ekonomik, toplumsal ve politik yapıdan kaynaklandığı belirtilmektedir (Örs, 2018).

Engels’in “*Ailenin Özel Mülkiyetinin ve Devletin Kökeni*” (Engels, 2021) isimli kitabında, kadınların neden ezilen taraf olduğunu şöyle açıklamıştır: “*Erkek burjuvazidir ve karısı proletaryayı temsil eder.*” Aile yapısının şekillenmesi, maddi koşullar içindeki değişiklikten kaynaklandığını bu yüzden aile ve toplumun yeniden üretimi konusu üzerinde durmuştur. Engels, aile üzerinde önemle dursa da kadın ve erkek ilişkilerinin önceden kurulduğunu ve aralarındaki farklılığı olağan kabul etmiştir. Engels aslında kendi içinde çelişki içine düşmüştür. Hem kadın erkek arasındaki ilişkiyi çok önemserken aynı zamanda da kadın erkek ilişkisini politik ve teorik açıdan daha çok önemsemediği sınıf ilişkileri içinde eritmiştir (Çakır, 2016, s. 416-475). Toplumun yeniden üretiminde azımsanmayacak kadar önemli bir paya sahip olan “kadının ev içi emeği”nin, marksist düşüncenin neresinde olacağı ve nasıl ele alınacağı sorunu, sosyalist feministlerin üzerinde en çok tartıştıkları konu olmuştur (Örs, 2018).

Sosyalist feministlerin birçoğuna göre, kadınların annelik ve ev işleri gibi evcil alanlarla sıkıştırılıp engellenmesinin, kapitalizmin ekonomik menfaatlerinin, amacına çanak tuttuğunu belirtirler. Diğer feministler ise kadınların bir işçi ordusu stokunu oluşturduğunu söylemişlerdir. Ne zaman üretimde kadına ihtiyaç duyulursa bu stoklanmış işçi ordusu üretime katılır; ekonomik kriz dönemlerinde ise devlete ve işverene yük oluşturmamak için evcil yaşamlarına kolayca geri gönderilebilir. Öte yandan kadınlar geçici işçi olarak her vakit statüsü düşük, az maaşlı işlerde çalışmaya şartlandırılır. Böylelikle erkeklerin işlerine ve maaşlarına bir tehdit oluşturmadan, istenildiğinde kadınların maaşlarını aşağı indirme şansları vardır. Kadınlar bütün bunların yanında ev işlerini düzenlemek ve ülkenin geleceği için çok önemli olan, çocuk

doğurmak, onu yetiştirmek ve gelecek nesiller için işgücü yaratmak kadınların asli görevi olmuştur (Heywood, 2011, s. 69-99). Sosyalist feministlere göre, ev işlerinin toplum için ne kadar zorunlu ve gerekli olduğunu ortaya çıkarmak son derece önemlidir. Bu durumu politik bir sorun olarak ele alınıp incelenmesinde en büyük engelin ev işlerinin bir sevgi ilişkisi gibi karşılıksız görünmesidir (Özdemir, 2017, s. 395-414). Kadını her bakımdan geri planda tutan, aile hayatında ve işyerinde üstlendiği roldür. Bu rol onun kişiliğini ve dolayısıyla bilincini de etkiler (Örs, 2018).

Feministlerin bazılarına göre, kadınların ekonomik yönden kocalarına bağlı olmalarının asıl nedeninin ev işlerinde maaşsız olmalarından kaynaklandığı ve bu durumda sosyal eşitsizliğin yaygın hale geldiğini iddia ederler. İngiltere’de Costa ve James (1972) ile başlatılan “ev işi için maaş” kampanyasının fikri şöyleydi: Kadınların yaptıkları işler yani emekleri, erkeklerin emeğine eşit sayılır ve maaş ödenirse, kadınlar ekonomik özgürlüklerine kavuşur ve böylece ekonomik statülerini kazanmış olurlar. Bu görüş fuhuş sektörünün yasalara dayandırılarak, maaşlı bir iş olarak kabul görülmesi için ileri sürülmüştür. Ancak bu duruma, sosyalist feministlerin çoğu karşı çıkmıştır. Kadın niçin ya ev hanımı ya da seks öznesi olarak kabul görülsün; kadına ekonomik ve sosyal hayatta daha geniş haklar ve iş imkânları sunulsun böylece kadınların, erkeklerle eşit seviyeye geleceğini dile getirmişlerdir (Heywood, 2011, s. 69-99). İki sistemli kuram olarak sosyalist feminizm hareketi iki gurup altında incelenmektedir. İkili sistem kuramını savunan sosyalist feministler ataerkilliği ve kapitalizmi kadının buradaki konumunu anlamak için ayrı ayrı ele alıp irdelenmişlerdir. Birleşik sistemler kuramının savunucuları ise ortak kavram üzerinden bu iki sistemi birleştirmeyi hedeflemişlerdir (Akgün , 2020, s. 2-101).

Ataerkillik, kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisini anlatmak için feministler, “ataerkillik” kavramını kullanırlar. Sözcüğün esas manası “babanın yönetimi”dir ve dar manada ise babanın veya kocanın tepede olduğu diğer aile fertlerinin ast konumunda olduğu bir anlayıştır. Feminist düşüncede, aile içinde babanın hâkimiyetinin diğer bütün kurumlarda da aynı olduğunu ve erkek egemenliğini simgelediğine inanırlar ve ataerkilliğin de iki ilkesinin olduğundan bahsedilir: “*Erkekler kadınları yönetir; yaşlı erkekler genç erkekleri yönetir*” (Wallerstein, 2016, s. 26). Netice olarak, ataerkillik, cinsiyet ayrımı ve de nesil baskısı özelliklerini içinde bulunduran hiyerarşik bir

topluluğu oluşturmaktadır. Ataerkillik kavramını sosyalist feministler, ekonomik yönden ele alırlar. Sosyalist feministlerin büyük bir bölümü toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel nedeninin sınıf sistemine dayandığını ve asıl sorunun ataerkillik olmadığı kapitalizm olduğunu söylemişlerdir (Heywood, 2011, s. 135). İkili sistem kuramının savunucularından Juliett Mitchell, mevzuyu psikolojik taraftan incelemiştir. Mitchell, toplumsal cinsiyet kavramını ayırarak farklı açılardan değerlendirmiştir. Mitchell'e göre, toplumsal cinsiyet ayrımını kapitalist ilişkiler bağlamında derleyerek ekonomik açıdan ve ataerkil hukukunun arka planına dahi inerek tek tek irdelenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Kadınların yaşamlarını; üretim, cinsellik ve toplumsallaştırma gibi sosyal yapılar ile baskı altına almak ve biyolojik olarak zayıf oldukları için bu durumun üstüne inşa edilmek istenmiştir. Bütün olarak sosyal yapıların hepsi kadınların bilinçaltını etkilemiş ve kadınlık fikrini kazımışlardır (Özdemir, 2017, s. 395-414). İkili sistemin diğer savunucusu olan Heidi Hartmann ise, ailenin yöneticisi olan erkek, ailedeki kadın ve çocuğun emeğinin üzerinde egemenlik kurmaya başladığı zaman, ataerkil sistemin oluştuğunu ve zamanla hiyerarşik bir yapıya büründüğünü söylemiştir. Ataerkil sistemin aslında kapitalizmden önce orta çıktığını belirtmiştir. Hartmann, kadının emeğinin kontrol altında tutulması ve sorun olarak tanımlanmasına iki açıdan bakmıştır. İlk olarak kamusal ve özel alan olarak devletin ilerlemesi, ikinci olarak ise ekonomik yönetimle gelişen ve genişleyen makro büyüklükteki üretimdir. Kadın emeğinin erkekler tarafından kontrol edilmesi, emeğin ücrete tabi olması ve devlet kurumlarının inşasından itibaren dolaylı da olsa kadın emeği kontrol altında tutulduğunu belirtmiştir (Akgün , 2020, s. 2-101).

Kadınların yabancılaşması, bireyin kendini kıymetsiz görmesi, hayatı boş ve anlamsız olarak değerlendirmesidir. Yabancılaşma duygusu kişiye parçalanmışlık hissi verir. Alison Mary Jaggar ve Iris Marion Young gibi yazarlar “birleşik sistemler kuramını” savunurlar ve yabancılaşma kavramı üzerinden ataerkilliği ve kapitalizmi ele alarak bu yapıların özünde cinsiyetle ilgili olarak iş bölümünün yer aldığını belirtmişlerdir. Böylece kadınları önemsiz işgücü olarak gören kapitalizm de ataerkillik gibi cinsiyet üzerinden kadınları ayırmıştır. Marx'a göre kapitalist yönetimde emek, işçileri insanlıktan soyutlayan bir fiile dönüşmüştür. İşçiler, tabiatı kopmuş, üretim araçlarından habersiz hatta kendi ürettikleri ürünlere bile yabancı olmuşlardır. Ne üretimde söz sahibi olurlar ne de ürettikleri ürüne sahip olurlar. Bu durumda hem

topluma hem de kendilerine yabancı olurlar. Kapitalist sistem işçileri birbirlerine rakip olmaya mecbur bırakır. Böylece iş birliği, dayanışma gibi insani hareketler görülmez ve insanlar yabancılaşır (Örs, 2018). Yabancılaşmanın önüne geçebilmek için kapitalist sistem ortadan kaldırılmazdır. Emeklerinin karşılığını ücret karşılığı almayanlar yabancılaşmazlar. Bu marksist düşünceye göre kadınlar, emeklerinin karşılığını ücret olarak almadıkları için “yabancılaşma teorisi”nin dışında bırakılırlar. Ne yazık ki gerçek hayatta kadının yaşadığı yabancılaşma erkeklere göre daha fazladır ve marksist düşünce bu durumu göz ardı etmiştir (Örs, 2018).

Sosyalist feministler, marksistlerin “yabancılaşma teorisinin” özünde kadınların nasıl yabancılaştığını meydana çıkarmaya uğraşırlar. Kadınların yabancılaşması erkeklere nazaran katmerli olduğunu, erkekler yabancılaşmadan kurtuluşu, kadınlarla olan ilişkisinde ararken kadınlar için aynı şeyin söz konusu olmadığını belirtmişlerdir (Çakır, 2016, s. 416-475). Alison Jaggar, kadınların yabancılaşmasını annelik, cinsellik ve entelektüel olarak üç kısımda değerlendirmiştir. Kadınlar ve işçileri birbirine benzetir. Nasıl ki işçiler emeğinden ve ürettiğinden kopuyorsa, kadınlar da kendi benliğinden bedeninden koparlar. Kadınlar güzelleşme, diyet gibi şeyleri kendisi için değil, bir başkasına hoş görünmek için yaparlar, kendi bedeninde bile söz hakkı olmadığını, kendilerini başkalarının gözünde bir obje olarak gördüklerini belirtir. Annelik ve cinsellikte de aynı durum söz konusudur. Çocuk isteyip istememe, çocuğun sayısı, doğum zamanı, şekli, zorunlu kürtaj veya kürtajın yasak olması bunların hiçbirinde kadın kendi bedeni için bir karar veremez. Entelektüel alanda da bu durum benzerdir. Kadınlar kabiliyetlerini sergilemekten çekinirler ve yabancılaşırlar. Özellikle kalabalık ortamlarda kadınlar, rahatlıkla düşüncelerini dile getiremezler, utanırlar, düşüncelerinin önemsiz olduğunu ve bilgi sahibi olmaya haklarının olmadığını düşünürler (Örs, 2018).

Sosyalist feminizm, eril güç tekelini eleştirir, yeni bir politika ve bilgi kuramı olan “feminist bilgi kuramı”nı önerir. Eril güç kendini toplumda kanıtlamış, kadının tanımını kendi yapmış bedenine egemen olmuş, düşüncesini dillendirmesini engellemiştir yani eril güç biyolojik bir özellik değildir. Burada sosyalist feministler, ataerkil hiyerarşiye karşı eleştirisini iki kategori üzerinden; eylem ve teori olarak getirmiştir. Feminist politika yürütmek için feminist teori oluşturmak gerekir. Feminist teori içinde feminist

mücadele gerekir. Feminist teori kadınların bilgilendirilmesi ve özgürleşmesi için bir araç olarak kullanılır. Kadınların ezilmesinin sebepleri ve aşamaları açığa çıkartılır. Ezildiğinin farkına varmak ise kurtuluş için ilk adımdır fakat yeterli değildir. Ezilmek sadece kafalarda değil toplumsal kurumlarda ve kültürel alanların içindedir. Bütün kurum ve kuruluşlarda hep birlikte bir mücadele şarttır (Örs, 2018).

Sonuç olarak geçmişten günümüze kadar gelen sürece baktığımızda kadın ve erkek arasındaki ayrım ve eşitsizlik çok açık bir şekilde görülmektedir. Bu eşitsizlik yıllar içerisinde giderilmeye ve ıslah edilmeye çalışılsa da hep yarım ve eksik kalmıştır. Dünyanın bazı yerlerinde bu durum düzeltilirken, çoğunlukta kalan ülkelerde kadın, hala ezilmeye ve aşağılanmaya devam etmektedir. Yaşadığımız yüzyılda bile dünyayı ve toplumu şekillendiren gücün sadece erkeklere ait olduğu azımsanmayacak kadar çok insan tarafından kabul ediliyor. Kapitalist sistemle ve ataerkil yapı içinde, kadının emeği sömürülmektedir. Kadının yaptığı iş her zaman küçümsenmiş ve sosyal hayatta kadınların çalışması engellenmiştir. Tarih boyunca insanlar birçok haksızlığa maruz kalmış ve her zaman haklarını arayış içinde olmuşlardır. Kadınlar, bu hak arayışına geç kalmış olsalar da farklı kuramlar ile seslerini neredeyse dünyanın her yerine ulaştırmayı başarmışlardır. Radikal feministler, kadınların ezilmesindeki en büyük etkenin ataerki yapı olduğunu savunmuşlar ve hak arayışlarını ataerkillik sorununun çözülmesine dayandırmışlardır. Toplumların neredeyse tümü erkek egemen olarak tanımlanmaktadır. Erkek egemenliğinin kökünün aileye ve çocukluk dönemine dayandığını ve derinlerde olduğunu belirtmektedirler. Bunun yanında erkek egemenliği temelini, kadının yeniden üreten konumda olmasından veya cinsellikten de almaktadır. Evrensel bir olgu olan erkek egemenliği, radikal feminist kuramının çözülmesinde kullanıldığı için birçok baskı türünün de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ataerkil çözümleme, toplumda etnik, dil, din, ırk ve sınıfsal farklılıkları dışarıda bırakmıştır. Ataerkilliğin, ekonomiye ya da ideolojik temele dayalı olmadığını aksine, kültürel, toplumsal ve psikolojik temele dayalı olduğunu belirtmişleridir.

Feministlere göre, kadınların baskı altından kurtulmasının tek yolu, cinsel devrimin olması ile olacaktır. Yapılacak cinsel devrimle, ataerkil yapı ve kadın üzerindeki baskı yok olacak, kadın ise hayalindeki özgürlüğe kavuşacaktır. Kadının üzerindeki baskının bir diğer nedeninin aile kuramı olduğunu belirten radikal

feministler, aile kuramı ortadan kalkmadığı sürece erkek egemen toplumların devam edeceğini dile getirmişlerdir. Kadının çocuk doğurması, ona bakması, yıllar boyunca ev işlerine vakit harcaması, ekonomik ve güç anlamda eşine bağlı kalmasının nedeni de ailedir. Kadının bütün enerjisini bunlara harcıyor olması da erkekler kadar özgür olamayacağını göstermektedir. Bu nedenle de bazı radikal feministler, biyolojik anlamda bir eşitliğin sağlanabilmesi için üreme konusunda teknolojinin kullanılması gerektiği düşüncesindedirler. Tüm bu düşünce ve eylemler kadınların bir kısmı için ütopya olurken diğer kısmı için distopya olarak yoluna devam etmektedir. Şöyle ki ütopyanın kurulabilmesi için ortaya koyulan kurallarla oluşturulan “yeryüzü cenneti”nin, devamının sağlanabilmesi için koyulmuş kuralların insanın özgürlüklerini kısıtlamaya başlamasıyla birlikte distopya ya dönüşme halidir ki şu anda dünyada yaşanan da odur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜTOPYALAR-DİSTOPYALAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Bu bölümün amacı ütopya ile distopyayı birbirleri ile kısmen kıyaslayıp, bu tür eserlerin edebi yönlerini kasten göz ardı ederek, ütopya ve distopyaların siyasi ve toplumsal yönleri üzerinden genel bir değerlendirme yapmak ve bu değerlendirmenin sonucunda da bu tür metinlerin toplumsal sorunların analizi açısından ne derece önemli olduğuna dikkat çekmektir.

Tarihin akışına baktığımızda da her medeniyetin kendi mitleri, efsaneleri, ideolojileri vardı ve hepsi kendi medeniyet ve kültürel alt yapıları ve dünyayı algılama biçimlerine göre bir toplum tasarımı ortaya koyuyorlardı. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan her toplumun kendi nev'i şahsına münhasır özellikleri vardı ve bu özellikleriyle yaşamlarını sürdürüyorlardı. Lakin öte taraftan “iyi” ve “kötü” mutlak değerleriyle her medeniyette kendisine yer buluyordu. İnsan özü itibariyle iyi ve kötü olmak üzere iki sıfatla birbiriyle mücadele ediyordu. Batılı insan yaklaşık 500 yıl önce bir makas değişikliğine girdi ve dünyayı yorumlamaktan ayrılıp değiştirmek için inanılmaz bir mücadeleye kendisini kaptırdı. Batılı olmayan milletler ilerlemek ya da “modernleşmek” istiyorsa kendi bireysel ve kolektif kimliğinden sıyrılıp bir batılı gibi yaşaması gerektiği ütopyasına inandı ya da inandırıldı.

Dünyayı bugün bir taraftan şatafatın, hazzın ve sonsuz bir eğlence yeri haline getiren sistem ile diğer taraftan savaşların, yaşam hakları ellerinden alınmış göçe zorlanmış insanların yaşadığı bir ikileme sokan şeyin aynı yönetim zihniyeti olduğu gerçeğinin edebi metinlerde ya da siyasi metinlerde bir arada ele alınması durumudur belki de ütopya ve distopya kavramları. Varlığın belirginleşmesine en çok katkı sağlayan etmen hiç şüphesiz zıtlıklarıdır. “Her şey zıddıyla kaimdir” sözünü de hatırlarsak varlığı belirginleştiren şeyin aslında zıtlıkları üzerinden tanımlanmasıdır. Ütopya ve distopyayı da bu bağlamda ele aldığımızda sanki birbirlerinin zıddıymış gibi düşünmemiz normaldir. Ama şöyle bir durum daha vardır ki “haddini aşan zıddına inkılap eder” bu iki kavramın birbirlerinin zıddı mı yoksa iç içe geçmiş birer matruşka mı olduğu konusunu tarihsel gelişimleri açısından da değerlendirdiğimizde bize

eskilerin dediği gibi “galat-ı meşhur fasih-i mehcurdan evlâdır”⁴ sözünü hatırlatmaktadır. Kavramların sözlük tanımlarına baktığımız da sanki birbirlerinin zıddıymış gibi dursa da işin hakikati öyle değildir. İki kavram da toplumsal düzeni yönetenlere ve yönetilenlere bir ayna tutmaktadır. Bu sistem içerisinde en iyi şekilde yaşayan topluluklara sistemin devamlılığı için üzerlerine düşen her bir görevi tam olarak yapmadıklarında başlarına gelmesi muhtemel bir senaryo çizerek korkutma amacı güden distopya ile motivasyonlarını sağlamak; diğer taraftan sürekli gelişmekte olan diye tanımladıkları çevre ülkelerin insanlarına, ulaşılması gereken ancak hayali olan ütopyaları sunarak motivasyonlarını canlı tutmaktadır. Dolayısıyla iki kavramda amacı itibariyle aynı yöne gitmekte olan bir ideolojiye hizmet etmektedir. Aynı amaca matuf kavramlar çıkışları itibariyle birbirlerine zıtmış gibi de dursalar da aynı yöne giden trenin birbirlerine eklenmiş birer vagonu olduğu ve aynı istasyonda durdukları gerçeğini değiştirmeyecektir.

3.1.ÜTOPYA VE DİSTOPYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ütopya çok eski tarihlere dayanan bir yazın türüdür aslında ama ismini 1516 yılında Thomas More koymuştur. Tarihe dikey olarak baktığımızda 1516 yılından itibaren ele almak gerekirken yatay olarak baktığımızda insanlığın toplu yaşama geçtiği ilk zamanlardan itibaren, insanın maruz kaldığı iyi ya da kötü yönetimlerle ilgili hayaller kurmuş bunları bazen sözlü bazen de yazılı olarak günümüze taşımıştır. Mitler, efsaneler, fantastik öyküler (Özen, 2019, s. 5) ütopyalara ilk örnekler olarak ele alınabilir. M.Ö 8. yüzyılda yaşadığı düşünülen Hesiod’un “*İşler ve Günler*” adlı eserinde toplumun Altın, Gümüş, Pirinç, Kahramanlık ve Demir Çağlarını anlatmaktadır. Ona göre bereket ve huzur dönemi altın çağ dönemidir. Platon’un “*Devleti*”, Aristoteles’in “*Politika’sı*,” Jambulos’un “*Güneş Adaları*”, Aristophanes’in “*Kadınlar Halk Meclisi*”, Likurgos’un “*Yasaları*”, Kadıköylü Pales’in “*Eşit Toplumu*”, Miletli Hippodamus’un “*Kominal Kenti*,” Farabi’nin “*Erdemli Şehiri*” gibi 16. yüzyıldan önce yazılmış olan bu eserler, Thomas More’nin “*ütopyası*” gibi olmasa da

⁴ Yaygın hata terk edilmiş doğrudan yeğdir.

ilk ütöpik eserler olarak düşünölebilir. Bunların arasında Platon'un "*devlet*" adlı eseri ütopya geleneğini doğrudan etkilemiştir. İdeal devleti anlatırken, özel mülkiyetin olmaması, cinsellik, üstün ırkların oluşturulması, kıymetli madenlerin değersiz hale gelmesi, insanlık tarihi boyunca sürekli tartışılacak konular olmuştur. Ütopyaların ortaya çıkmasında toplumsal ve siyasi olayların etkisi çok büyüktür. Sıkıntılı dönemler yaşanmaya başladığında ütopyaların da ortaya çıktığı görölmektedir.

16. yüzyılda Batı'nın hümanizm, rönesans, reform ve kapitalizm ile ivme kazandığı, medeniyetin taşıyıcısı konumuna geldiği bir dönem başlamıştır. İlerleme düşüncesinin Batı kültürüne yerleşmesiyle, dünyanın çalışıp çabalayarak eskisinden daha iyi hale geleceği düşünölmeye başlanmış, Batı toplumunun cenneti yeryüzünde kurmak iddiası ütopyada kendini göstermiştir (Kır, 2007, s. 7). Batı dünyasının karanlık çağdan aydınlık çağa geçtiği bu döneme kadar ütopya örnekleri yoktur. Kilisenin ve soyluların baskısında kısmen kurtulan batı dünyası insanları özgürleştirmiş ve bunun sonucu olarak "sorgulamaya" başlayan yeni bir döneme girilmiştir.

Kapitalizmin insanlık tarihini etkisi altına almaya başladığı yeni bir devrin kapıları aralanmaktadır. Sürekli sermaye birikim süreçleri insanı metalaştırmaya başlamış üretimin ve tüketimin taşıyıcı unsuru haline getirmiştir. Bunu yaparken en çok ihtiyaç duyduğu şey "birey"e verdiği özgürlük illüzyonun arkasında sömürü sistemini perdelemesidir. İnsanı, kilisenin baskısından kurtarmış "dinin" yerine "bilimi" "Tanrı'nın" yerine de "aklı" koymuştur. More, "*Ütopya*"yı İngiltere'nin içerisinde bulunduğü dönemden memnun olamadığı bir süreçte yazmıştır. Campenella'nın "*Güneş Ülkesi*", Edward Bellamy'in "*Geçmişe Bakış*", William Morris'in "*Olmayan Yerden Haberler*"i, Charlotte Perkins Gilman'ın "*Kadınlar Ülkesi*", Francis Bacon'un "*Yeni Atlantis*" ve diğerleri insanlığın kapitalizm ile içerisinde geçtiği bu süreçlerde rahatsız oldukları toplumsal olayları eleştirmek için kaleme alınmışmış ütopyalardır.

1789 yılında Fransız Devrimiyle başlayan imparatorlukların yıkılması ile devam eden sürece baktığımızda, yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu görüyoruz. Bu süreç özellikle Fransız Devriminde kendine yer bulamayan kadınlar açısından daha yıkıcı bir dönem olmuştur. Özgürlük, kardeşlik (birader) ve eşitlik üçlemesi erkeler için vardır ve kadınlar bu üçlemeye dâhil değildir. Batı dünyası her ne kadar aydınlık döneme girdiğini söylese de bu dönemde de kadınlara yer yoktur. Ama bu çalışmada bundan

ayrıntısıyla bahsedilmeyecek konu sadece ütopyalardaki kadın imgesi ve toplumsal cinsiyet algısının temellerinin nereye dayandığını göstermek açısından ele alınacaktır.

21. yüzyıla gelindiğinde artık dünyada gelişim tamamlanmış ve küreselleşme konuşulmaya başlanmıştır. Ancak bu iddia batı dışı toplumlar açısından hiç de söylendiği gibi değildir. Hatta kadınlar açısından kapitalizmin en çok sömürüsüne maruz kalan “kadın” kendisini hak ettiği yerde bir türlü konumlandıramamıştır. Metanın tamamıyla etkisi altına giren insanlık tüketim çılgınlığına kapılmış ve burada araç olarak kadını kullanmaya başlamıştır. Sınırların ortadan kalkacağı ve güvenlik politikalarının son bulacağı bu dönemde ortaya yeni bir kurgu olan distopya çıkmıştır.

Kumar’a göre; “1. Dünya Savaşı’ndan sonra her yerde ütopyalar geri çekildi. 1920’ler, 1930’lar ve 1940’lar ‘olumsuz anlamda ütopya’, ‘karşı ütopya ya da distopyanın klasik dönemi’ydiler. Bunlar ‘şeytanın on yılları’, kitlesel işsizlik, kitlesel eziyet, gaddarca diktatörlük ve dünya savaşları yıllarıydı” ve “demokrasinin despotizmi, bilimin barbarlığı ve aklın da akıl dışılığı üretmiş olması” (Kumar, 2006, s. 172). İnsanlarda ümidin azalmasına ve korkunun giderek artmasına sebep oldu. Kapitalizmin yeni ulus devletleri ve demokrasi ilkesi ile oluşacak olan ulus tanımlarında insan yer bulamadı ve en ilginç kadın unutuldu. “Albert Camus’ta bu durumlarla birlikte dünyanın geçirdiği kötü olayların sonucunda ümitsizlik ve gelecek korkusunun giderek arttığı vurgulanmıştır. Camus, 17. yüzyıl, matematiğin çağıydı; 18. yüzyıl doğa bilimlerinin; 19. yüzyıl ise biyolojinin çağıydı. Bizimkisi, yani 20. yüzyıl ise korkunun çağıdır diyerek durumu açıklamıştır” (Altun, 2021, s. 48).

Selçuk Tatar’a göre: ütopya ve distopyaların tarihsel gelişiminin birbirleriyle aynı olduğudur. Bu görüşünü destekler mahiyette Martin Meyerson’un distopyaları Aristophanes’in “Kuşlar” adlı eserine kadar götürmesini ve Kumar’ın, distopyaların en başından beri var olduğunu ancak su yüzüne çıkmasının biraz zaman aldığını söylemesi ile temellendirmektedir. İşin esasına bakıldığında ütopya gibi tarihsel gelişim ile net bir tarih vermek çok mümkün görünmemektedir. Ancak şu da ortada duran bir hakikattir ki tarihin akışından ayrı bir distopya düşünmekte imkânsızdır. Bilimin gelişmesi ve batı tipi modernleşme ile toplumların çok hızlı evrimleşmesi toplumları dönüştürmüştür. Bilimin ve teknolojinin ışığında ideal olan toplumların oluşturulacağına olan inanç 17. yüzyıldan itibaren tüm dünyayı etkisi altına aldı. Teknolojik gelişmelerle birlikte

insanın gelişimi ve yeryüzü cennetlerinin oluşturulması planlanan ütopyaların aksine distopyalarda teknolojinin bu kontrolsüz insanı ve doğayı tehdit eden gelişimi eleştirel bir bakış açısına dönmüştür (Tatar, 2015, s. 23-24).

3.1.1. Ütopya ve Distopyanın Tanımı ve Kıyaslaması

Ütopya, TDK'ya göre; “*gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce*” (TDK, 2011) şeklinde tanımlanmaktadır. Ütopya kavramını ilk defa 1516 yılında kullanan Thomas More, kavramı Latince “outopia” (var olmayan yer) ve “eutopia” (iyi yer) kelimelerinin birleşiminden oluşturmuştur. Tanımdan da anlaşılacağı üzere hem olmayan bir yeri anlatmaktadır. Hem de iyi bir yeri anlatmaktadır. Bu kavramın çevirisinden kaynaklanan bir durum değildir. Zira ilk defa Thomas More “*Ütopya*” (More, 2019) adını verdiği eserinde bu kavramı kurgularken tam olarak bu durumu kastetmiştir. Çünkü yazdığı “*Ütopya*” adlı kitabından ve içerisindeki kurgusundan durum net olarak anlaşılmaktadır.

Ütopyanın tanımı dikkatlice incelendiğinde “iyi yer” ve ideal bir toplum tasarladığını ve bu ideale ulaşmak için ütopyacının yani yazarın hayal dünyasını ve içerisinde yaşadığı toplumun olumsuzluklarını göz önünde bulundurarak kurguladığı toplumsal siyasal yapıyı oluşturduğunu görürüz. Vurgu yaptığı “olmayan yer”e baktığımızda aslında kavram kendi içerisinde bir çelişkiyi de göz önüne sermektedir. Bu anlamıyla ütopya “*kelime oyunlarının ürünü*” (Kul, 2019, s. 6) olarak karşımıza çıkmaktadır ve farklı birçok tanımı mevcuttur.

İnsanlık tarih boyunca hep daha iyi ve güzeli aramıştır. İçerisinde yaşadığı dönemi hep daha iyi nasıl olabileceği bakışıyla eleştirmiş ve alternatif çözümler sunmaya çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında siyasi ideolojilerin tamamı, insanın daha iyi bir yaşam sürmesi için tasarlanmış yönetim şekilleridir. İdeolojinin tanımına baktığımızda, “*İlme, akla, tartışmaya dayanmadan zihinde oluşturulup bir gruba, bir partiye, bir devlete benimsetilerek toplumda uygulanmaya konulmak istenen siyasi, hukuki, dinî, felsefî ... düşünceler bütünü*” (Kubbealtı Lugatı, 2022) ütopyadan ayrılan yönleri ise ütopyanın “olmayan yer” vurgusudur. İkisinde de yaşanan gerçeklik zemini aynıdır.

Yaşadıkları dönemin gerçekliğine vurgu yaparlar. Ütopya erişilemez ama çok yanıımızdaymış gibi bir his uyandırır ve alternatif sunar, ideoloji ise bu yeri bildiğini söyler ve dayatır. Bu açıdan baktığımızda bütün ideolojiler birer ütopyaadır lakin bütün ütopyalar ideoloji değildir.

Hiçbir sistem kuruluş ilkesi yani teorik çerçevesi itibariyle kötü olsun diye tasarlanmaz ama pratikteki karşılığı itibariyle iyi veya kötü olarak karşımıza çıkar. Buradan baktığımızda ütopyalar yaşanan dönemin bir eleştirisi olarak değerlendirilebilir. Çünkü yazıldıkları dönemler dikkate alındığında *“bireyin, toplum ve iktidarla olan ilişkisi, insan faktörünün rolü gözetilerek tartışılmıştır”* (Ağkaya, 2016, s. 23-48). Yani bir hayali bir sistem kurgusudur. *Mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak: Ütopyanın kelime anlamıyla özü budur. Bu açıdan ütopya hayal niteliğindedir* (Kumar, 2005, s. 9-13). Ütopyanın farklı tanımlarına da bakarsak *“İdeal olan toplum düzenini ya da yönetim biçimini ortaya koyan tasarımlar”* (Cevizci, 2003, s. 406) olduğunu görürüz, bir başka tanımda *“gerçekle ilgisi olmayan ve gerçekleşmesi imkânsız gibi görünen siyasal ve toplumsal düzen tasarımıdır”* (Timuçin, 2004, s. 488). *“Salt düşüncede de olsa içinde yaşayanlara eşitlikçi, doğru ve adaletli bir düzen içerisinde kötülüklerden arındırılmış mutlu bir yaşam sürmeyi vadeden, kurgusal ve ülküsel “hiçbir kusuru olmayan” toplum tasarısıdır”* (Ulaş, 2002, s. 1507). Başka bir tanımda ise yine bir toplum düzeninin kurulması ile *“yeryüzünde devam eden koşullardan dolayı insan bilinci ve emeği ile yaratılmış eşitlikçi, adil ve mutlu ideal toplumun hem düşte hem de düşüncede kurulmasıdır”* (Bezel, 1984, s. 7). İhtiyacımız olan ve *“var olan tüm dertlerimizi anında çözecek ısrarlı ve saplantılı bir arayıştır”* (Jameson, 2009, s. 30). *Ütopya aynı zamanda gerçekleşmemiş bir geçmişin kalıntısı, çatışma içerisinde olan şimdinin eleştirisi, doyurulmamış bir ihtiyacın anımsamasıdır* (Riot-Sarcey, Bouchet, & Picon, 2003, s. 6).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere net bir tanımı yok kimine göre gerçekçi kimine göre hayali, ama toplumun da ihtiyacı olan, aynı zamanda geçmişin bir eleştirisi, insanlığın dertlerini çözebilecek adil mutlu bir toplum tasarımı anlatması ve dahi erişilemeyecek kadar uzakta olmasını içerisinde barındırmaktadır. Mükemmel bir toplumdan bahsetmez, ütopyacının yaşadığı döneme dair bir sert eleştiridir. *“Ütopya, imkânsız bir mükemmellik halini anlatmaktadır; ama bir anlamda insanlık için erişilemeyecek bir hal de değildir. Şimdi değilse bile buradadır”* (Kumar, 2005, s. 9-

13). Bu yüzden, birçok eleştirmen ütopya ya da ütopyacılığın tanımını yapmaktan kaçınır ve bu tür bir girişimin yararsız olduğunu savunur. Örneğin Ruth Levitasa göre; tanımların çeşitli olabileceğini bunun sebebinin de bazı eleştirmenlerin ütopyayı “*edebi bir kurgu*” bazılarının ise “*politik bir görüş*” (Levitas, 1990) olarak ele almasıdır (Düzgün , 2011, s. 6). Ütopyayı mükemmel olarak anlarsak, hayal gücünün gelişimini durdurmuş oluruz ki bu mümkün değildir. Yaşadığı döneme göre daha ideal bir toplum kurgusu önermesi açısından iyi olduğuna kanaat edilir yoksa en iyi ya da mükemmel olan değildir.

Ütopya da bireyin önemi yok denecek kadar azdır önemli olan toplumun bütünüdür. Toplumsal kurguda bireyler hak ve özgürlüklerini toplumun genel çıkarlarının müsaade ettiği ölçüde kullanabilir ya da kullanamazlar. Bireyin hak ve menfaatleri toplumun genel çıkarlarına terk edilir anlayışı hâkimdir. Bu ilke ütopyaların bireyler için bazen iyi bir yer olması özelliğini azaltmaktadır ki bu durum genellikle kadınlar için uygulanmaktadır. Ütopyalarda oluşturulan kurgularda toplumsal cinsiyet, genellikle kadınlar için şerden yana bükülmektedir. “*İnsanların hem özgürce hem de gönüllü olarak bir araya gelip, ideal bir topluluk içinde kendilerince iyi olan bir yaşam tarzını sürdürmeye çalışacakları, fakat hiç kimsenin kurguladığı ütopya vizyonunu başkalarına empoze edemeyeceği bir yerdir*” (Nozick, 2006, s. 389). Aslında hedeflenen ancak ütopyalara baktığımızda kadın ve otorite açısından durum öyle sanıldığı gibi değildir.

Volkan Düzgün’e göre; maddi anlamda bolluğun, toplumsal kaynaşmanın, ahlaki olgunluğun ve düzenin uzak bir ada gibi düşsel bir uzamda ya da zamanda betimlenmesi bu anlatıların tarzıdır. Ardı ardına sıralanmış kurgulardan ziyade toplum düzeninden kesitler aktarır. Belki de hala kurgulanmasının sebebi budur. Ütopyalara üç farklı açıdan yaklaşmıştır. Ütopyaların İçeriği, ütopyaların şekli, ütopyaların amacı (Düzgün , 2011, s. 8). İçeriği açısından baktığımızda ideal bir toplum tasarısı olduğu görülmektedir. İşte burada ideal olan nasıldır sorusu karşımıza çıkar ki her medeniyete göre ideal olan farklı olabilir. Ütopyacı kurgusunu yaparken, yaşadığı dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve ahlaki değerleriyle oluşturur. Onu ütopya haline getiren ise işte bu düzeni yargılaması ve yeni bir düzen önermesidir. Şekil bakımından durum edebi bir metin olarak karşımıza çıkar. Amaçları bakımından ele aldığımızda “*kimi zaman, içinde bulunulan toplumun olumsuzluklarını eleştirmek, kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da*

geleceğe yönelik bir uyarıda bulunmak olabilir” (Düzgün , 2011, s. 10). Buradan baktığımızda bütün ideolojiler bir ütopyadır. Sonuç olarak ütopya da kendi tanımını için birtakım ütopyalara ihtiyaç duymaktadır dersek tanımının yapılmasının zorluğuna dikkat çekmiş oluruz.

Distopyanın tanımına baktığımızda kapitalizmin insanı tüketen yüzünü en belirgin halde gören ve gösteren distopyacılarıdır. Sanayileşme ile köyden kente göç eden insanlık ilk defa tecrübe ettiği bir süreç ile karşılaşınca, başta aile içi olmak üzere tüm toplumsal rolleri birbirine girdi. Kadın-erkek, anne/baba, işçi/patron, zengin-fakir, büyük-küçük gibi bu kargaşa içerisinde insan fabrikalarda sürekli çalışmak ve üretmek zorundaydı ve her yere geç kalıyordu. Sürekli yetişmek zorunda olan bir insan bu dönemde çok zengin oldu rahat bir hayatı oldu ama o derece mutlu olamadı. Bununla beraber iki tanede de dünya savaşı yaşanınca dünya sahnesinde artık ütopyaların devri kapanmış distopyaların devri açılmış oldu.

Distopya kavramını ilk olarak John Stauart Mill kullanmıştır. Kumar’a göre; *“Karşı-ütopya’yı genel bir terim olarak, bazen ‘distopya’ ya da –nadiren- ‘kakotopya’ denilen şeyi içine alacak biçimde kullanıyorum. Görünüşe göre ‘kakotopya’yı -kötü bir yer- Jeremy Bentham icat etmiştir ve sonradan ona John Stuart Mill’in bulduğu distopya katılmıştır. Westminster için bir Parlamento Üyesi olan Mill, 1868’de Avam Kamarası’ndaki bir konuşmada muhalifleri ile alay etti: ‘Onlara ütopyacı demek fazla bir iltifat olacaktır; onlara daha çok dis-topyacı ya da kakotopyacı demek gerekir. Genelde ütopyacı denilen şey, gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir; ama onların hoşlanır gördükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür”* (Kumar, 2006, s. 172).

Karşı-Ütopya, kakatopya, Anti-ütopya, ters ütopya, distopya gibi birçok şekilde kullanılan kavram bu çalışmada distopya olarak ele alınacaktır. *“Distopya kavramı Yunanca dystopia kelimesinden gelir. Etimolojik anlamda distopya Yunanca ön-taki olan “kötü”, “hastalıklı” veya “anormal” anlamlarına gelen dys/dis ve topos=yer sözcüklerinin birleşiminden türemiş bir sözcüktür. Ütopya, olumsuzluk anlamı veren “eu” öneki ile “topos” sözcüğünden üretilerek olmayan yere işaret ederken, distopya yaşanılması zor olan yeri anlatır. Tıpkı ütopya gibi distopyalar da mükemmele yakın*

olarak kurgulanmış, genel olarak çok uzak gelecekte geçen totaliter toplumsal düzeni anlatırlar” (Kul, 2019, s. 6).

Distopyanın tanımlarına bakacak olursak, *“toplumsal ilişkilere tepki olarak eleştirel biçimde tasarlanan olumsuz kurgu”* (Akkoyunlu Kıvılcım, 2003, s. 143-164) *“Geçmişin ve insanlığın doğasının iyimser olduğu inancına karşı olarak kötümser bir tavır sergilemek”* (Kumar, 2006, s. 172). Distopyalar, karşıtlığı gereği, ütopyaların eleştirilmesi, küçük düşürülmesi düşüncesiyle kurulur. Ütopyalarda var olan mükemmel ve adil ülkelerin var olmasının imkânsız olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle distopyalar kendinden önceki devlet yönetimindeki yasaların insanları kötülüğe sürükleyeceğini ironik bir dille aktarmaktadır (Altun, 2021, s. 46).

Nail Bezel ütopyayı; *“düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel toplum düzeni”* olarak tanımlamış. Distopyayı ise *“ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzeni”* (Bezel, 2001, s. 7) olarak tanımlarken aslında ütopya ile distopyanın aynı veri tabanından çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, ütopya ve distopya birbirinin içerisine saklanmış ruhlar gibi sırasının gelmesini beklemektedir. Bütün işlerinizi tam ve doğru yaparsanız bile sizin dışınızda bir görünmez el tarafından bir anda hayatınız distopik bir hal alabilir veya tam tersi distopik bir hayata maruz kalmışken bir anda ütopik bir ortama geçiş yapılması gibi, *“eşitlik ve toplum mutluluğu adına bireysel eğilimlerin ve değerlerin geriye itilmesi, bunlara hiç yer tanınmaması”* (Bezel, 2001, s. 7) ütopyaların çıkmazı olarak karşımızda durmaktadır. Toplumu insanın yani bireyin üzerinde gören ütopyalar belli bir süre sonra distopyaya dönüşmektedir. Gerçekte de bireyin hak ve özgürlükleri toplumun ya da devletin genel menfaatlerine tercih edilmeye başlandığı zaman ve toplumlarda artık mutluluk ulaşılabilir bir şey olmaktan öteye geçen bir “ada”ya hapsedilmiş bir kral kızı gibi kalmaktadır. *“Distopya eserleri ütopya eserlerinde ortaya konan toplum tasarımlarına doğrudan bir karşı çıkıştan ziyade kendileri birer “karanlık gelecek kurgusu” niteliğindedirler”* (Müftüoğlu & Özbay, 2015, s. 179-189). Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının da etkisiyle ilimin ve bilimin insanlığı kurtaracağına olan inanç etkisini yitirmeye başlamış. Totaliter liderler dünyayı bir kaosun ve savaşın eşiğine getirmiştir. Distopyalar dünyadaki bu gerilimin sürdüğü dönemlerde ortaya çıkmış eserlerdir. Artık makineleşme hızlanmış insana ihtiyaç azalmış ve dolayısıyla insan fakirliğe terk

edilmiştir. Dünyadaki gelir adaletsizliği de bu durumun ana göstergesidir. “*Allah’ın on pulunu bekleye dursun on kul; Bir kişiye tam dokuz, dokuz kişiye bir pul.*” (Kısakürek, 1996.30 basım) Şu an da bile dünyanın toplam gelirinin %80’lik bir kısmını %20’lik bir kesim elinde tutuyorsa burada insanın mutlu olması hem gerçek hayatta hem de ütopyalarda beklenemez. “*Genel olarak ütopya kapalı bir sisteme, ütopyacılık da böyle bir sistemin savunusuna dönüşme riski taşır. Ancak öte yandan umudun, insanın en temel yönü olduğu açıktır. Ütopyacılığı tümünden terk etmek insanın daha iyi bir gelecek umudunu ve ondan doğan inisiyatif yeteneğini köreltebilir. O halde, ütopyanın çelişkili doğası hem baskıyı hem de umudu, hem kemikleşmeyi hem de değişimi içerir*” (Çörekçioğlu, 2015, s. 41). Distopyacıların, kitaplarına bakıldığında kimisi Sovyet Rusya’yı, kimisi Faşist İtalya’yı, kimisi Nazi Almanya’sını, kimisi de Amerikan politikalarını konu almış eleştirmiştir. Ütopyada uyum içerisinde bir toplum inşa edildiğinde herkesin mutlu olacağı iddiası, yani herkesin kendi evinin önünü temizlediğinde mahallenin temiz olacağı tezi romantizmden öteye geçememiş. Çünkü öz maddesi insan olan bir eylemde teoride yazılanlar ile uygulamada karşılaşılanlar hep farklı olmuştur.

3.2. ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDA TOPLUMSAL CİNSİYET

Çalışmanın bu bölümünde iki ütopya, iki tanede distopya eseri incelenecek ve bu dört eser üzerinden toplumun nasıl inşa edildiği hususları kıyaslanarak tartışılacaktır. “*Kadınlar Ülkesi*” ve “*Ada*” ütopyaya örnek olarak ele alınacak, “*Karanlığın Sol Eli*” ve “*Damızlık Kızın Öyküsü*” ise distopya örnekleri olarak ele alınarak incelenecektir.

Terry O. Nicholson, Jeff Margrave ve Vyndyck Jenninngs isimli üç Amerikalı erkeğin çıktıkları bir keşif gezisinde rehberlerin esrarengiz bir şekilde kadınlar ülkesinden bahsetmeleri üzerine kadınlardan oluşan bu ülkeyi bulmak üzere yola çıkan bu kişilerin başından geçenleri anlatmaktadır. Gilman bu ütopyada, toplumun içerisinde erkek cinsiyeti çıkartıldığında neler olacağını anlatmaktadır. Üç erkeğin toplumsal cinsiyet normlarının çok daha keskin olarak yaşandığı ülkelerinden, sadece kadınların yaşadığı ülkeye yolculukları esnasında, kendi aralarında yaptıkları analizler bu ütopya açısından çok önemlidir. Kadınların bir ülke kurmalarından öte kadının tek

başına yaşamsal faaliyetlerini dahi yerine getiremeyeceği ön kabulü ile düşünen ataerkil zihniyete ciddi bir eleştiri getiren Gilman, ütopyanın sonunda ataerkil zihniyeti tüm çıplaklığıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Ataerkil bir yaşamdan, anaerkil bir topluma gelen bu üç erkek arkadaşın, yaşadıkları zihinsel çelişkilerin altını çizmiş ve zihinsel dönüşümlerine ışık yakmıştır.

Rehberlerin kadınlar ülkesine bugüne kadar giden hiçbir erkeğin geri dönmediğini söylemeleri ise, kadınların aslında bir arada yaşadığı toplumun gelişmişlik düzeyinin çok daha gerilerde olduğu ve erkelerin geri dönemeyecek hale getirildiğini okuyucuya ön kabul olarak veriyor olması Gilman'ın yaşadığı döneme yaptığı en ciddi eleştirilerden biridir. Kadının reel hayatta yaşadığı asıl sorunun, iktidar olgusunun erilliği olduğu gerçeği bu ütopya da tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir.

Ütopyanın üç erkeği, kadınlar ülkesinin kadınlarını ve oluşturdukları medeniyeti tanıdıkça ataerkil bakış açısının etkisinden kurtulmaya başlayarak kadınlarında insan olduğunu daha önce hiç düşünmedikleri hakikati ile yüzleşmeleri ütopyanın yazıldığı dönemde toplumun içerisinde bulunduğu ruh haline verilebilecek en iyi örneklerdendir. Üç erkeğin kadınlar ülkesinde geçirdikleri zaman içerisinde kendileri ile ilgilenmek için ve kadın ülkesini tanımaları için yardım eden Celis, Alima ve Ellador ile aralarında yaşanan yakınlaşmada da cinsellik ortadan kalkınca birçok şey anlamını yitirmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılınca ortada derin bir dostluğun aşka dönüştüğü görülmektedir. Ütopyanın üç erkek kahramanı kendi yaşadıkları toplumun âdet ve geleneklerini anlatırken, yaptıkları özeleştiride dikkat çeken ayrıntı; kadınları eve hapsedmiş, sadece çocuklara bakan, erkelerin hizmetini görerek onları memnun eden, toplumdan ve kamusal alandan uzaklaştırılmış, baskı ve şiddetle sömürülen kadından bahsetmekten utanarak kaçınmaktadırlar.

Gilman ütopyasında, toplumda yaşanan savaşların, çatışmaların, cinsiyete dayalı ayrımcılıkların, düşmanlıkların, yoksulluğun, sömürünün, rekabetin oluşmasındaki öznenin erkek olduğunu düşünür ve bundan dolayı erkeksiz olarak kurguladığı ütopyasında savaş yoktur. Toplumsal dayanışma içerisinde yeni bir medeniyet kuran kadınların dünyasında rekabet yoktur. Dayanışmanın olması yoksulluğu ve sömürüyü de ortadan kaldırmıştır. Kadınlar evlerini nasıl yönetmişlerse aynı duygu içerisinde yaşadıkları dünyayı da değiştirmiş ve dönüştürmeyi başarmışlardır. Kadınlar ülkelerine

gelen erkeklerle birlikte, karşılıklı dayanışma içerisinde medeniyetlerini geliştirebileceklerini düşünmüşlerdir. Erkeklerinde olduğu iki cinsiyetli toplum düşüncesi kadınlar ülkesinde heyecan uyandırmakla birlikte erkeklerin yaklaşımları ve davranışlarını anlamlandırmakta güçlük çektikleri ve cinsellik üzerinden oluşturulmaya çalışılan ilişkileri anlamlandıramamışlardır. Bu ütopyada toplumdan erkek cinsiyeti çıkarılmış sadece kadınlar kalmış ve kadınların erkek cinsiyeti olmadan toplumsal rolleri yerine getirebileceği dolayısıyla kadınların ataerkil düşünce içerisinde ötekileştirildiği vurgulanarak bu duruma çözüm yolları sunulmuştur.

Distopya, Gethen (Kış) adlı bir gezegende geçmektedir, yılın her günü karla buzla kaplı olan bu gezegenin en önemli özelliği; toplumsal cinsiyet rollerinin olmaması. Le Guin, cinsiyetin olmadığı bir toplum nasıl olurdu sorusuna bir cevap olarak yazdığı karanlığın sol eli adlı distopyasında, önemli sorulara cevap bulmaya çalışmaktadır. Cinsiyetli bir toplumdan gelen Ai isimli bir elçinin, cinsiyetlerin olmadığı, kadın ya da erkek olarak insanların doğmadığı bu kış gezegeninde yaşadığı iki yıl içerisinde cinsiyetsiz bir toplumu nasıl algıladığı anlatılırken. Diğer taraftan Ai için zihninde oluşturduğu birçok kavramın kadın ve erkek için bu dünyada anlamsızlaştığını anlatır. İnsanlar kış gezegeninde kadın ya da erkek olarak dünyaya gelmezler. Kadın ya da erkek olmaları ayın belirli günlerinde kemmere girdiklerinde hormonal durumlarına göre belirlenir ve kemmer dönemi bitince yine cinsiyetsiz olarak hayatlarına devam ederler. Bu durum insanların kendi istekleri ile şekillenmez. Dolayısıyla bu gezegende yaşayan insanlar, bazı çocukların annesi bazı çocukların babası durumundadırlar. Ai için anlaşılması zor olan aslında bu durum değil geldiği gezegende oluşan toplumsal rollerin bu dünyada hiçbir öneminin olmamasıdır. Kemmer döneminde gebe kalan insan çocuğun doğmasına ve belli bir yaşa gelmesine kadar geçen sürede kadın olarak kalırsa da çocuğun babası olan insan ise kemmer devresinden sonra yine cinsiyetsiz olarak yaşar. Bu durumda annelik ve babalık rolleri de aslında cinsiyetsiz bir toplumda nasıl algılanır distopyanın altını çizdiği bir diğer konudur. Cinsiyetin toplumsal rolleri belirlemediği bu toplumda iktidar ilişkilerinin nasıl şekillendiğine de bakılırsa, ataerkilliğin oluşturduğu cinsiyet ve cinsiyetçiliğin, statülerin, kadın ve erkek kimliklerinin baskılayıcı ya da tutucu unsurların toplumsal cinsiyetin olmadığı bir ilişki ağı vardır.

Gethen gezegeninde yaşayan insanlar androjendirler, erillik ve dişilik kavramlarının karşılığı değil de aynı bedende bir bütün olarak sergilendiği anlamı yoğunluk kazanmaktadır. Erkekliğe ve kadınlığa dair alışlagelmiş bütün tekrarlardan uzaklaşılarak, kadın ve erkeği tek bir bedende göstermektedir. Bu durum bir cinsiyetin diğeri üzerinde tahakküm kurmasını ve ötekileştirmesini engellerken sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Cinsiyetin belli olmaması ve ayın beş ya da altı gününde ortaya çıkan kemmer döneminde belli olması, bireye sürekli bir değişim ve akışkanlık kazandırmıştır. Ai için durağan olan cinsiyet Gethenliler için durağan değildir. Bu durum toplumun yapısına da sirayet etmektedir. Toplumsal roller de de değişkenlik ile birlikte önyargılardan uzak savaşların olmadığı sömürünün kurumsallaşmadığı bir topluma dönüşmektedir. Kadın ve erkek arasında ki fizyolojik farklarda tamamen ortadan kalkmış durumdadır.

Distopyada Genly Ai ile arkadaşlık eden Estraven androjendir ve distopyanın önemli karakteridir. Gethen gezegeninde Karhide ve Orgoreyn adlı iki ülke vardır. Bu ülkelerden, Orgoreyn’de toplumsal güç ve otorite çok güçlüdür, yönetim sistemi katı bir şekilde merkezden uygulanır. Karhide ise merkezi yönetim yok denecek kadar görünmez durumdadır ve esnektir. Bu iki ülke erillik ve dişilik üzerinden okunacak olduğunda Orgoryen eril, Karhi dişil olarak düşünülmüştür. Distopyanın örgüsü de bu iki ülkenin arasında oluşan gerilim ve savaş tehlikesi üzerine kurulmuştur. Genly Ai için eril Orgoreyn’in tehlikelidir, dişil Karhide de başkanları Estraven için tehlikelidir çünkü başkan kendi ülkesinde haksız nedenlerden dolayı suçlu ve yasaklı olarak anılmaktadır. Metafor olarak düşündüğümüzde sürgün ve kaçış olarak geçmek zorunda oldukları Gobrin Buz Tabakası ise cinsiyetsiz bir topluma giden yolu anlatmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin rolleri belirlenmiş statü, üstünlük veya genel kabul edilmiş yargılardan uzak, ataerkilliğin tüm rollerinden arındırılmış bir toplum tasavvur edilmiştir.

Bu ütopya bilinmeyen bir zamanda Pala isimli bir adada oluşan yaşamı anlatmaktadır. Anayasal monarşi ile yönetilen Pala’da baskıcı yönetim yapısının olmadığı, tam manasıyla insanın mutluluğa erişebildiği, özgür bir toplum ve mutlu insanların kurduğu sistem içerisinde bireyler huzur, bolluk ve zenginlik içinde yaşarlar. Huxley’in kurguladığı bu mutluluk, özgürlük, eşitlik ve ideal düzen Will Farnaby adlı gazetecinin ağzından anlatılmaktadır. Gazetecinin teknesinin bir kaza sonucu Pala adlı

yasak adaya varması ile başlayan ütopya Farnaby'nin buradaki toplumsal düzeni, yaşayış tarzını görmesi sonucunda yaşadığı zihinsel dönüşümü anlatır. Ütopya Will'in bu topluma uyum sağlaması ve Albay Dipa'nın Pala'yı işgali ile son bulur.

Genel olarak ideal bir dünya hayalinden oluşan Huxley'in ütopyası, bir başka ifade ile ideal bir yaşam, sistem ya da düzen kurgulanarak bir felsefe oluşturulur ve bunun akabinde de yeni bir ideoloji açığa çıkar. Bu ütopyanın önemli noktası ise özgürlüktür. Bireyleri mutlu kılmanın da özgürlük ile var olabileceği düşüncesi hâkimdir. Huxley bu ütopya ile sınırsız özgürlük ile mutluluğun geleceğini anlatmaktadır. Bu özgürlüğün gelebilmesi ise güçlü bir sisteme bağlıdır. “Ada”da kurgulanmak istenilen Doğu ile Batı'nın güçlü yönlerinin alınarak bir potada eritilmesi sonucu oluşan iktidarın bireylere sağlayacağı özgürlüktür. Modern Pala'nın kurucuları İskoçyalı Dr. Robert ile eski Raca bu iki dünyanın da iyi yönlerini alarak yeni bir sistem kurmuşlardır. Adada batının tekniği kullanılırken töreler, ahlak, eğitim hep doğudan alınmıştır. Pala'nın yönetimini, simgesel bir Rani ile bir bilgiler kurulu oluşturur. Yönetimin yasalarına çok yer vermez insanların gündelik yaşamlarından ve düzenli bir toplum yapısından daha çok bahseder.

Will Farnaby adaya geldikten sonra, Pala toplumunu tanımaya başlar ve tanıdıkça bu topluma saygısı ve hayranlığı artar. Kendi dünyasında çok daha iyi bir sistem ve mutlu insanlarla karşılaşması sonucunda Ada'dan gitmek istemeyecek hale gelir. Ancak ilk geldiği zamanlarda kapitalist bakış açısıyla baktığı için Ada'nın zengin yeraltı kaynaklarıyla ilgilenir. Ada'da yaşayan yerli işbirlikçiler ile geldiği dünya arasında köprü vazifesini kurarak, onlarla ortak çalışmalar yapar. Yaptıkları plan ilk başlarda çok güzel işler ama Farnaby artık eskisi gibi düşünmemektedir. Zihinsel bir dönüşüme uğramıştır. Ne yazık ki ok yaydan çıkmış ve birçok şey için çok geçtir. Silahlı bir darbe girişimi yapan komşu ülke Rendang'ın askerleri Ada'yı işgal ederek mutlu ve ideal toplum düzenine son verirler. Kapitalizm askeri bir jeepin farlarıyla Ada'ya gelir özgürlük ile oluşan ütopya zengin yeraltı kaynakları bahanesiyle distopyaya dönüşmeye namzet haldedir.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanına ve kongre üyelerine yönelik yapılan bir darbe girişimi sonucu radikal bir Hristiyan cemaat tarafından yönetime el konulması ile başlar distopya. Kendilerine Yakup'un Oğulları adını verdikleri Radikal Hristiyan

Cemaati kurduğu yeni rejime Gilead adını verir. Çevre kirliliği ve nükleer atıklar doğal yaşamı olumsuz etkiler, toplumda kısırlılığı artırır ve doğum oranları çok ciddi şekilde düşer. Bunun üzerine Glead rejimi Eski Ahitte geçen bir ayet üzerine toplumsal sistemi yeniden inşa eder.

Toplumu sınıfsal ve cinsiyetçi olarak kategorilere ayırmanın yanında her sınıf için kalıplar oluşturur. Toplumsal sınıflarda yaşayan bireylerin elbiseleri ve renkleri bile belirlidir. Toplum kadınlar ve erkekler olarak önce ikiye ayrılır. Erkekler kendi aralarında, komutanlar, muhafızlar ve melekler olmak üzere üçe ayrılır. Kadınlar ise, damızlıklar, marthalar, ekonokadınlar, teyzeler, komutan eşleri ve gayrı-kadınlar olmak üzere altıya ayrılır. Doğurabilen kadınlar Rachel ve Leah adı verilen merkeze götürölüp orada teyzeler tarafından eğitimden geçirilerek komutanlara verilecek hale getirilirler. Komutanlara çocuk doğurmak için verilen kadınların kendilerine ait bir ismi yoktur. Damızlık kızların adı hangi komutana verilmişse (onunki) o komutanın adıyla anılmaktadır. Damızlıklar, komutan eşlerinin kucağında dini ayinle cinsel ilişkiye girmek zorundadırlar. Cinsel ilişkiler sadece neslin devamı içindir zevk aşk ve diğer bütün duygular yasaktır. Çocuk doğduktan ve iki yıl emzirdikten sonra biyolojik anne olan damızlıklar o evden ayrılır çocuk komutanın nüfusuna kaydedilir. Damızlık kızlar yeni çocuklar doğurmak için başka komutanlara verilmeye devam edilir.

Toplumun inşası ve kadınların hayatı tamamen yasaklar üzerine kurulur, medya ve diğer bütün iletişim araçları tamamen rejimin kontrolü altındadır. Bazı meslekler yasaklanmış avukatlık gibi bazıları ise doktorluk gibi rejimin kontrolü ile yapılabilmektedir. Bankalar kapalıdır, kadınların mülkiyet hakları yoktur, hatta moda dergileri bile yasaktır. Tütün, alkollü içecekler hatta kahve bile karaborsada satılmaktadır ki sadece makam sahibi olanlar alabilir. Toplum sürekli gözler tarafından izlenmektedir, rejimin kurallarına uymamanın cezası ölümdür ve cesetler duvar adı verilen yerlerde günlerce teşhir edilerek korku yaygın ve görünür halde tutulur. Bu distopyada, Özgürlükler tamamen kısıtlanmış, sosyal yapı kastlara ayrılmış, insanlar sürekli gözlenerek korku yağın hale getirilmiş ve kadınların kimlikleri silikleştirilerek görünmez hale gerilmiştir.

Sonuç olarak, ütopya ve distopyaları incelemeye geçmeden önce oluşturulan toplumun inşasında, dikkat etmemiz gereken yerin toplumda kadın ve erkeğin

konumudur. “*Kadınlar Ülkesi*”nde toplum inşa edilirken “erkek” cinsi toplumdan çıkartılmış ve sadece “kadın” cinsiyetiyle toplum inşa edilmiş, “*Karanlığın sol eli*” adlı distopyada ise cinsiyet tamamen toplumdan çıkartılarak inşa edilmiş olan toplumsal yapı içerisinde insanların cinsiyetsiz olması ile ataerkil bakış açısının birçok kavramı anlamsızlaştırılmıştır. “*Ada*” ütopyası ve “*Damızlık Kızın Öyküsü*” distopyalarında ise durum politik ekonomi ile birlikte ele alınmıştır. “*Ada*” tamamen özgürlük üzerine kurulmuş bir toplum inşa ederken “*Damızlık Kızın Öyküsü*” distopyası ise radikal dini bir grubun din adına toplumu yasaklara boğarak özgürlüklerin olmadığı hatta düşünülemediği bir toplum inşa etmiştir.

3.3. KADINLAR ÜLKESİ

Kadınlar Ülkesi (Herland), 1909 ile 1916 yılları arasında, Charlotte Perkins Gilman’ın kendi dergisi olan *The Forerunner*’da seriler halinde yayımlanan yazılarının 1979 yılında basılmış kitabına verilen isimdir. Kısaca kitapta Batı Uygarlığının sömürgeci hiyerarşik, bürokratik, kapitalist, erkek egemen toplum yapısına karşı geliştirilmiş sadece kadınların olduğu eşitlikçi, uygar, barış ve iş bölümü içerisinde hiyerarşinin ve sınıf farklarının olmadığı bir toplumsal yapı oluşturarak içinde yaşadığı toplumu eleştiren bir feminist ütopya anlatılmıştır.

Gilman Amerika’da yaşamaktadır ve büyük savaşın hemen arifesinde bu kurgusunu yapmıştır. Yaşadığı dönem, batı dünyasında sanayi devrimi yapılmış, Aydınlanma Çağı ile doğayı ve insanı birbirinden ayırarak nesneleştiren kapitalizmin hüküm sürdüğü bir zamana denk gelir. Bilimde yükseliş, ekonomik rahatlama ve zenginlik aynı şekilde kadın açısından da bir zenginleşme getirmediği gibi kadını ikincilleştiren tüm kodları kullanarak kadının aleyhine işleyen ve kadın açısından distopyaya dönen bir uygarlık anlayışına dönüşmüştür batı medeniyeti. Fabrikalarda çalıştırılmak üzere kadında istihdama katılmış, lakin erkekle eşit sayılmadığı için yarım maaş ödenmiş, kendi geçimini bile sağlayamayacak duruma sürüklenerek fuhuşa zorlanmışlardır. Gilman’ın bu konudaki görüşü fuhuş’un kaldırılması yönündedir iyileştirilmesi değildir. Hatta cinsel ilişki için “rıza yaşı”nın on sekiz olması gerektiğini savunur. Bazı eyaletlerde rıza yaşı konusu çok önemli değilken bazılarında ise rıza yaşı

ile ilgili bir alt sınır yoktur (Avsat, 2022). Bu şartlarda kadının cadılaştırıldığı ve yakıldığı hatta ruhunun olup olmadığının tartışıldığı sosyal hayattan tamamen çıkartıldığı ve insan olup olmadığı noktasında görüş ayrılıklarının olduğu bir zaman diliminde Gilman “*Kadınlar Ülkesi*” adlı ütopyasını bölümler halinde kendi dergisinde yayınlarak yaşadığı medeniyete eleştirel bir bakışı nüktedan bir dille kaleme almıştır. Coğrafi keşiflerle birlikte beyaz erkeğin her gittiği yere medeniyet götürdüğü iddiası ve kendisi dışındaki insanların ve coğrafyaların ilkel olduğu az gelişmiş olduğu ön kabulü emperyalist bakışına da göndermede bulunur. Gilman, “*Bu ülkenin nerede olduğunu söylemedim zira başına buyruk misyonerlerin, tüccarların ya da açgözlü emperyalistlerin gitmeye kalmasından korkuyorum*” (Gilman, 2018) diyerek bir coğrafi keşifle başlatır ütopyasını.

Hikâye, Terry O. Nicholson, Jeff Margrave ve Vyndyck Jenninngs isimli üç Amerikalı erkeğin kadınlar ülkesine olan yolculuğunu anlatmaktadır. Terry, hayatta dilediği her şeyi yapabilecek kadar zengin, keşif yapmayı seven coğrafya ve meteorolojide uzman, teknik, elektrik ve elektronik konularında tecrübeli karşı cinse olan düşkünlüğü ile bilinen zengin biri olarak tasvir edilmektedir. Aynı zamanda gezinin de sponsorudur. Kuralcı ve sert bir karakteri vardır cömert, cesur ve zeki ve kadınların ikinci sınıf veya erkeğe bağımlı canlılar olduğunu savunan bir karakter olarak kurgulanmıştır. Jeff, bir şair bir botanikçi ya da belki de ikisi birden olmak için doğmuş bir doktordur. İnce ruhlu, kahramanlık, duygusallık gibi erdemlerle dolu romantik, kadınları daha çok anlayabilecek bir karakterdir. Vyndyck ise farklı dillere meraklı olan bir sosyologdur. Bu iki karakterin tam ortasında kurgulanmış ve hikâyeyi anlatan kişidir. Bu üç kişininse ortak özelliği bilim adamı olmaları ve ataerkil düşünceye sahip olmalarıdır, yaşadıkları dönemin bakış açısı da budur (Gilman, 2018, s. 8).

Çıktıkları keşif gezisinde rehberlerin kendi aralarında konuştuklarını, “esrarengiz ve korkunç bir kadınlar ülkesi”nden bahsettiklerini. Ama nerede olduğu belli değil “ötede”, “orada veya “yukarıda” anlattıkları efsanelerin hepsi aynı noktada birleşir. “*Hiçbir erkeğin yaşamadığı, yalnızca kadınların ve kız çocuklarının bulunduğu garip bir ülke.*” Hiçbiri bu ülkeyi gözleriyle görmemişler ve oraya gitmek erkekler için ölümcüldür diyorlardı. Ama çok uzun yıllar öncesinden cesur bir araştırmacının gidip bu ülkeyi gördüğüne dair hikâyeler anlatılmış. “*Kocaman Bir Ülke, Kocaman Evler, Birçok İnsan, Hepsi de Kadın.*” Bir sürü kişi gitmiş ama hiçbiri geri dönememiş”

anlatılan hikâyeler arasındadır. Van duyduklarını Terry ve Jeff'e anlattıktan sonra Kadınlar ülkesine gitmek için tüm hazırlıkları yaparlar ve en kısa sürede yola koyulurlar (Gilman, 2018, s. 9). Gilman bu bölümde, yaşadığı toplumun hâkim görüşü olan “cadılık” ve kadına güvenilemeyeceği ön yargısına atıfta bulunmaktadır.

Keşif yolculukları esnasında buldukları bir kumaş parçası üzerinden kadınlar ülkesi üzerine yorumlar yaptılar, “*Burada yerli kabilelerin hiçbiri böyle kumaşlar işlemiyor*” “*orada bir yerlerde dokuyan işleyen birileri var*” “*bu kayda değer bir medeniyet demek, Van. Böyle bir yerin var olup da bilinmemesi imkânsız*” (Gilman, 2018, s. 13). “*Alt tarafı kumaş! Kadınlar tarihin her döneminde yapıyorlardı dokuma işini zaten. Ama burada bunun ötesine geçememiş olacaklar, görürsünüz*” (Gilman, 2018, s. 17) bu düşüncelerle birlikte üç arkadaş kadınlar ülkesini aramaya başlarlar.

Üç arkadaşın ön yargıları keşif öncesi düşüncelerine şöyle yansımıştı, “*Böyle bir yer varsa bile... anaerkil bir topluluktur. Erkekler kendilerine ait başka bir yerde yaşıyordur. Burada yaşayanlar ilkel geleneklerini sürdürüyordur olay bundan ibarettir*” (Gilman, 2018, s. 16). “*Aralarında kavga edip dururlardı, diye ısrar etti Terry.*” “*Kadınlar hep kavga eder. Herhangi bir tertip veya düzen beklememeliyiz.*” “*Çok yanılıyorsun*” dedi Jeff “*Başrahibe tarafından yönetilen bir manastır gibi bir şey olacaktır, ‘huzurlu, uyum içinde yaşayan kız kardeşler göreceğiz bence’*” “*Rahibeler ya! Bu huzurlu kız kardeşler bekâr olurlar, Jeff, bağlılık yemini etmişlerdir çünkü. Buradakiler ise kadın, anne, anneliğin olduğu yerde öyle bir kardeşlik bulman zor.*” “*Aynen öyle, birbirleriyle kapıştıklarından eminim diye onayladı Terry*” “*Ayrıca herhangi bir icat veya gelişim de beklenmeyelim, son derece ilkel bir toplulukla karşılaşacağız*” Terry’nin mutlulukla karşılanacağı konusundaki düşünceleriyle dalga geçtik ama o ciddiyetini sürdürdü. “*Göreceksiniz*” dedi ısrarlı bir ifadeyle. “*Hepsini avucumun içine alacağım, sonra bir grubu diğerine karşı kışkırtacağım. Çok geçmeden kral olurum herhalde, ooh! Süleyman da geri dursun*” (Gilman, 2018, s. 17). Bu konuşmalardan anlaşılacağı üzere Gilman’ın bu üç karakter üzerinden, Amerikan toplumdaki genel geçer kadın algısını vurguladığı görülmektedir.

Keşif uçuşuyla birlikte gördükleri dünya karşısındaki ilk izlenimleri ise, “*Karşımızda inanılmaz gelişmiş bir ülke vardı, sanki ormanların bile bakımı yapıyor gibiydi. Kocaman bir park alanını andıran bu ülke, devasa bir bahçeydi adeta. ‘Hiç*

büyükbaş hayvan görmedim’ dedim Terry sessizleşmişti. Bir köye yaklaşıyorduk. İtiraf etmeliyim ki o sırada düzgün, temiz yollara, etkileyici mimariye ve küçük kasabanın düzenine de güzelliğini de pek dikkat etmemiştik.... ‘Tanrım!’ dedi Terry ‘Sadece kadınlar vardı... ve çocuklar,’ dedi Jeffy heyecanla. İyi de görünüşleri ... MEDENİ bir ülke burası resmen! ... Mutlaka erkekler de olmalı. ‘Tabii ki erkeklerde vardır’ dedi Terry” (Gilman, 2018, s. 21). Kadınların böyle bir düzen içerisinde medeni bir toplum kuramayacaklarına olan inançları gereği mutlaka erkek olması gerektiğini düşünmüşlerdir.

Uçaklarını indirdikten sonra ülkenin içine doğru yürümeye başladılar gördükleri ormanlar ve tarım arazileri kuşların ötüşü yolların düzeni gibi hiç beklemedikleri ve alışık olmadıkları bir dünyaya açılıyordu ve bunları kadınların yapabileceklerine dair olan ön yargıları içerisinde muhakkak erkeklerinde var olduğu inancı duruyor ama bir taraftan da şaşkınlıklarını gizleyemiyorlardı. Ağaçların dallarına tırmanmış ve onları şen kahkahalarla karşılayan Celis, Alima ve Ellador adında üç kadınla karşılaştılar, Kısa parlak saçlar, güzel ve sade giyimli zarafetle ve tehlikeden bihaber “İri, güzel gözleri korkusuz, hiç azar işitmemiş bir çocuğunki kadar saftı. Bir mücevherle kandırılan bir kız çocuğundan ziyade oyun oynayan inatçı erkek çocuğunu andırıyordu” (Gilman, 2018, s. 27).

Kadınlar şehrin içerisine doğru kaçmaya başlayınca arkalarından giden üç arkadaş birden şehrin içerisinde kendilerini bekleyen bir grup kadınla karşılaşırlar, omuz omuza vermiş olan bu kadınlar etraflarını sarar. “Genç değillerdi. Yaşlı da değillerdi. Kadınsı açıdan düşünecek olursak güzel de değillerdi. Vahşi olmadıkları da kesindi. Bu sakın, ağırbaşlı, bilge, korkusuz, kendinden emin ve azimli yüzlere bakarken içime bir his doldu. Öyle eskide kalmış bir histi ki hafızamın derinliklerine dalıp ancak çıkarabilmişim. Çaresizlik ve kabahat işlemişliğin hissiydi bu” (Gilman, 2018, s. 31). “Hepsi kırktan yaşlı değilse ne olayım.” Yine de karşımızda duranlar yaşlı kadınlar değillerdi. Her birinin yanakları sağlıklı pembeleşmişti, vücutları dimdik, dingin bir boksörünki kadar kendinden emin duruyordu” (Gilman, 2018, s. 32).

Karşılaştıkları bu durum Terry, Jeff ve Van için anlaşılabilir bir şey değildi, kadınların böyle bir devlet kuramayacakları duyguları çok güçlü bir şekilde zihinlerinde dururken bu seferde kadının ne şekilde olursa olsun genç olması ön kabulü yani

yaşlanmış ve cinsel bir obje olmaktan çıkmış kadını hayal bile edemiyorlardı ki. “*Soyut anlamda ‘kadın’ gençtir ve çekicidir diye düşünüyorduk. Yaşlandıkça genellikle sahneyi geçip kişisel mülkiyete yönelirler ya da sahneden tamamen inerlerdi. Ama bu karşımızdaki hanımefendilerin sahneden inmelik bir hali yoktur, yine de aralarında herhangi birinin bir büyükanne olması son derece olasıydı*” (Gilman, 2018, s. 33). Terry’e göre kadınlar ikiye ayrılırdı. “*Arzuladığı kadınlar*”, “*arzulamadığı kadınlar*” Van’a göre ise “*sahne de olan kadınlar*”, “*sahnedan inen kadınlar*” Jeff için ise kadınlar “*sarmaşıkları*” andırıyordu.

Misafir olarak tutuldukları süre içerisinde, kadınlar bu üç gençten geldikleri dünyalarından bilgiler elde etmek için, Somel, Van’ın özel öğretmeni, Zava Jeff’in özel öğretmeni ve Moadine ise Terry’nin özel öğretmeni olarak görevlendirilir ve karşılıklı bilgi almak ve kendi medeniyetlerini daha yüksek bir noktaya taşımak için yazılı kayıtlar tutarlar. Dış dünyayı da anlamaya çalışmaktadırlar, eğitimden, iş dünyasından, tarımdan, aile yapısından, çocuk eğitime din anlayışından sosyal yaşam kadar birçok konu karşılıklı olarak kıyaslanarak gerekli olan çıkarımların yapılmaktadır. Bu süreçte Van, Jeff ve Terry hala bu ülkede erkeklerin olması gerektiğini düşünürlerken, öğrendikleri bilgiler karşısında erkeklerin olmadığını öğrenince tüm düşünce sistemleri kökünden sarsılmış durumdadır. Gilman, toplumun nasıl geliştiğini karşılıklı anlamaya başladıkları bu bir yıllık süre içerisinde ataerkil düşüncenin nasıl işlediğini ve kadının toplumdaki yerinin nasıl olması gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır. Bir yılın sonunda Terry ataerkil düşüncesinden vazgeçmez, Jeff kadınlar ülkesinde kalarak geri dönmeyecek Van ise yanında Ellador ile Amerika’ya geri dönecektir.

3.3.1. Toplumun İnşası

Kadınlar ülkesi, iki bin yıllık tarihi olan bir medeniyetti, gemileri olan, ticari faaliyetleri olan, orduları olan, kralları bulunan, aristokratları ve köleleri ile yaşayan çok eşli bir toplum iken. Dünya da çıkan savaşlarda yer almışlar ve savaşta yenilerek kıyılarından içlere ve yükseklerle doğru çekilmişler, yerleştikleri yerin tek bir geçidini de büyük kaleler yaparak kapattıkları bir ortamda deprem ve volkanik patlamalar sonucu mevcut geçit kapanır. Bu patlamada ordusunun büyük bir kısmı da ölmüştür. Bu seferde

erkek kölelerin, isyanı çıkar ve erkek köleler kalan efendilerini ve bir kısım yaşlı kadınları ve anneleri öldürürler. Köleler ülkede yaşayan genç kadınlara ve tüm ülkeye hâkim olmak istemişler, bu seferde “kadınlar boyun eğmek yerine çaresizliğin verdiği güçle ayaklanmış ve gaddar fatihlerini katletmişlerdir” (Gilman, 2018, s. 80-81) ve toplumda hiç erkek kalmaz. Başta derin bir umutsuzluğa düşmüşler, cesurlarmış yaşayabildikleri kadar yaşamaya karar vermişler. Her gençte olan umut onlarda da varmış ve bir gün kaderlerini değiştirecek bir şey olacağına inanmışlar. Ülkede kalan köle kadınlardan bildikleri bazı şeyleri öğrenmişler ve ellerinde olan tarım arazilerini işlemeye başlamışlar, bir süre sonra çalışmışlar güçlenmişler bilgilenmişler ve birbirlerine giderek daha da bağlanmışlar (Gilman, 2018, s. 82).

“Derken bu genç kadınların biri hamile kalmış, herkes etrafta bir erkek olduğunu düşünmüş ama bulamışlar. Nihayet bunun Tanrı’nın bir hediyesi olduğuna karar verip bu gururlu anneyi, Anneliğin Tanrıçasını Maaia Tapınağı’na yerleştirip sıkı gözetim altında tutmuşla. Bu mucize kadın yıllar içinde beş kız çocuk doğurmuştur” (Gilman, 2018, s. 82). Bu beş kız 25 yaşına gelince hamile kalmışlar tıpkı anneleri gibi beş kız doğurmuşlardır (Gilman, 2018, s. 83). Zamanla erkeklerle yaşayan kadınlar da ölmüşler ve geriye partenogenetik⁵ kadınlar kalmıştır. İlk çocuk doğuran kadın Kraliçe Rahibe anneleri olarak bilinmiş ve böylelikle annelik üzerine bir kutsallık oluşturulmuştur.

Anne bilinçli insan yaratıcısıydı. “Annelikleri kültürlerinin her alanına hükmeden bu kadınlar “dişilik” dediğimiz konuda şaşırtıcı derecede zayıftı. Bunun üzerine derhal şu kaniya vardım: O çok sevdiğimiz “dişi cazibe” denen şeyin aslında dişilikle hiçbir alakası yoktu, aksine bu, bizi memnun etmek için geliştirilmiş -çünkü bizi memnun etmelidirler ya-, erkekliğin bir yansımasından ibaretti ve bu kadınların asıl amaçları için kesinlikle önem taşımayan bir ayrıntıydı” (Gilman, 2018, s. 86). Önemli olan özsel annelikti ve bunun için farklı dürtüleri olan ve sergileyen genç kızların da anne olması da engellenmişti (Gilman, 2018, s. 134). Kadınlar ülkesindeki kadınların anlam dünyalarının tamamı annelik çerçevesinde şekilleniyordu. Anneden doğuyor anneyle yaşıyor ve anne oluyorlardı.

⁵ partenogenetik ya da döllelenmesiz üreme, gerek bitkilerde gerek hayvanlarda döllelenmemiş bir dişinin (gametin) gelişip yeni bir birey oluşturmasıdır. Partenogenezde döllelenme yoktur, dolayısıyla bir eşeysiz üreme türüdür.

Çocukların durumuna bakınca, *“Doğdukları andan itibaren barış, Güzellik, Düzen, Emniyet, Sevgi, Bilgelik, Adalet, Sabır ve Bolluk içinde yaşamaya başlıyorlardı” Kadınlar ülkesinin hiçbir çocuğu küstah kabalığa maruz kalmıyordu. Her bir çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren Halk oluyordu, ülkenin en önemli parçasıydı onlar* (Gilman, 2018, s. 147). Çocuklar hayatlarının ilk gününden itibaren dost canlısı bir dünyada büyüyorlardı. Çocuk yuvalarında bir gün geçiren Van, sistemi şöyle anlatır, anneleri iki yıldan daha uzun bir süre bebekleriyle kalarak onun büyüme ve gelişmesine yardımcı annelerle birlikte katkıda bulunur. Yardımcı annelerin çocuklarına mükemmel eğitim vereceklerinden son derece emindirler. Bebeklik yıllarından sonra uzaktan uzağa çocuğuyla iletişime devam eder.

Okul hayatına gelince, *“çocuklar sürekli olarak bir şeylerle oynuyordu ya da bazen bir köşede sessizce kendi araştırmalarını yürütüyorlardı. Burada okul yoktu, etraftaki her şey zaten eğitimdi”* (Gilman, 2018, s. 155). Kadınlar ülkesinde eğitimin iki ideali vardı: Birincisi yargısız, kapsamlı bir muhakeme yeteneği, ikincisi ise güçlü bir iradeye sahip olma ve onu kullanabilme yeteneği. Bunun için bebeklere ilk olarak zihinlerini çok yormadan besleyecek bir ortam sağlıyoruz. Ardından da yeteri kadar büyüdüklerinde yapacakları her türlü basit ama ilginç şeyi sunuyoruz onlara (Gilman, 2018, s. 155).

Dinlerine gelince dinlerinin merkezinde sevgi dolu bir güç bulunduğunu, bu güçle aralarında olan ilişkinin de anne-çocuk ilişkisi gibi olduğunu düşünmüşlerdi, bu güç onların refahını ve gelişmesini diliyordu. Onlar da bu gücü bir evlat gibi seviyor, ona hayranlık besliyor ve emellerine hizmet etmekten memnuniyet duyuyorlardı. Bu nedenle zekâlarını kullanmış, kendilerinden nelerin beklendiğini keşfetmeye koyulmuşlardı ve nihayetinde hayranlık duyulacak bir ahlak sistemi ortaya çıkmıştı. Sevgi ilkesi evrensel olarak biliniyor ve uygulanıyordu (Gilman, 2018, s. 166). Dolayısıyla, Tanrı “Kutsal Anne Ruh” olarak algılamışlar ve “Ana Tanrıça” ya yönelmişlerdir. Herhangi bir ibadet şekilleri yoktur. Müzik eşliğinde yaptıkları dans ve gösterileri ritüelleridir. Ölümünden sonrasına da inanmamaktadırlar.

3.3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Otorite İlişkisi

Kadınlar ülkesi kurulmadan iki bin yıl öncesinde bu ülkede yaşayan bir kral ve kölelerin olduğu ve kralın otoritesini ve köleci ataerkil toplumunun devamını sağlamak için savaflara girdiğini, savafların sonucunda volkanik patlamalar ve doğal afetlerle ülkedeki yönetimin değiştiğini ancak ataerkil anlayışın devam ettiği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ve otorite ilişkisi açısından bakınca kadınlar yeni kurulan otoriter anlayışa isyan ederek ülkede kalan tüm erkekleri öldürerek yeni bir toplumsal sistem oluşturmak zorunda kalmışlardır.

Ataerkil sisteme karşı kurdukları ülkede, kadınlar herkesin özgür olduğu hiyerarşik yapılanmanın olmadığı bürokratik tahakkümün kurulamayacağı, denetimlerin iç kontrol şeklinde yapıldığı demokratik bir sistem kurmuşlardır. Kurulan sistemde her kadın eşittir ve insan ve canlı merkezli bir yapıdır ve hiyerarşik bir sistem yoktur. *“Görüyorsunuz ya, hiç savafları olmamıştı onların. Hiç kralları, papazları ya da aristokratları da olmamıştı. Kardeşti onlar, gelişıyorlarsa da birlikte gelişıyorlardı, rekabetten değil, birlikten”* (Gilman, 2018, s. 87).

Bu ülkeye yönetim olarak baktığımızda her şeyin annelik etrafında şekillendiği hemen göze çarpmaktadır. Aralarında hiç savaşmamışlar kralları, rahipleri, aristokratları olmamış. Kız kardeşlermiş ve rekabetle değil birlikte hareket ederek büyümüşler. Bu durum kurdukları sistemin aslında çekirdek bir ailenin büyütülerek ülke yönetimi şekline getirildiğini göstermektedir. Yüz yıldan eskiye dayanan hiçbir kanunları yoktur, pek çoğu da yirmi yıldan az bir süre öncesine dayanmaktadır. “Yüce Üst- Anne” olarak isimlendirilen bir makam vardır. Baş Tapınak Rahibelerinden bahsedilmekte ve özel bir konumları olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Teryy için yapılan mahkemede Üst- Anne’nin huzurunda Baş tapınak Rahibelerinin de olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve otorite ilişkisini, yöneten ve yönetilenler olarak okuduğumuzda kadınlar ülkesinde cinsiyetsiz bir toplumdan söz edilebilir ancak otoritenin olmadığından bahsedilemez. Şöyle ki iktidarın tanımına Michel Foucault’un iktidar tanımı içerisinde değerlendirildiğinde Kadınlar Ülkesinde gözle görülmeyen ancak her yerde hissedilen otoritenin varlığını da görebiliyoruz. Köpeklerin, kedilerin hayatlarına müdahale ve bazı kadınların çocuk sahibi olmasına müsaade edilmemesi bu

bağlamda gözden kaçırılmamalıdır. Buradaki ayrıntı, bakış açımızla ilgilidir bir örnek ile somutlaştıracak olursak hamam böceğinin öldürülmesi problem olarak algılanmazken kelebeğin öldürülmesini bir cinayet olarak değerlendirip cezalandırılmasındaki paradoks gibidir.

3.4. KARANLIĞIN SOL ELİ

"Bilim-kurgu"nın en önemli iki ödülü olan Hugo ve Nebula'yı kazanarak kısa zamanda türünün klasikleri arasına giren "Karanlığın Sol Eli", dünyamıza çok benzeyen Kış adlı bir gezegende geçer. Bu gezegende yılın en sıcak zamanlarında bile yarı-kutup iklimi yaşanır ve tüm sakinleri çift cinsiyetlidir (androjen). Cinsel kimliğin bir statü ya da güç aracı olarak kullanılmadığı bu gezegende kişiler yılın belli bir döneminde o anki hormonsal durumlarına göre erkek ya da kadın olmaktadır. Öyle ki, birkaç çocuk doğurmuş bir ana daha sonra başka çocukların babası olabilmektedir. "Arkadaşlık" ve "sevgililik" arasındaki "boşluk" anlamsızlaşmış; insan düşüncesini belirleyen düalizm eğilimi azalmış, insanlığın güçlü/zayıf, koruyucu/korunan, hükmeden/hükmedilen, sahip olan/sahip olunan gibi ikiliklerini oluşturan temeller zayıflamıştır. Cehaletin, şimdinin, mevcudiyetin ilerlemeden daha gözde olduğu bir gezegendir. Kış'a başka bir dünyadan bir erkek elçi gelir ve onların katılmasını istediği gezegenler birliğinden söz eder. Elçinin gelişiyile birlikte yerli ile yabancı, erkek ile dişi, benzerlik ile benzemezlik, parça ile bütün arasındaki ilişki ve çelişkiler insanlardaki karşılıklarını bulup yaşamaya başlar.

Cinsiyetin, rolleri belirlemediği üstünlük ya da zayıflık çağrıştırmadığı Kış gezegeni soğuk bir dünya ve bilindik insanlardan çok farklıdır. Bu gezegende yaşayan herkes cinsiyetsizdir. Cinsiyetsiz bir toplumda hayat nasıl olur? Cinsiyetsiz toplumun kuralları nasıl değişir? Sorularının cevabını, elçi olarak gelen Genly Ai anlatıyor. Bilmediği, yabancı olduğu bir dünyada iki yıl kalan Elçi, Karhide gezegenindeki ülkeleri, bu ülkelerde yaşayan insanları ve onların davranış biçimlerini inceliyor cinsiyetin rolleri belirlemediği bir toplumun nasıl şekillendiğini anlamaya çalışıyor. Genly Ai Kış gezegenini büyük bir ittifaka davet etmek için gönderilmişti fakat işi hiç de kolay değil geldiği ilk günden itibaren Krala yakın isimler tarafından istenmediğini

biliyor. Kış'ta geçirdiği zamanlarda Genly Ai'nin yanına bir eşlikçi verilmişti. Estraven, aynı zamanda Genly Ai'nin uzun bir süreliğine vasi görevini üstlenen kişiydi. Estraven, “Kralın Kulağı” pozisyonunda görev yapıyordu. Kış'ta işler istediği gibi ilerlemedi, Estraven Kralın gözünden düşmüş, Genly Ai'nin vasiliğinden düşürülmüştü, Genly Ai ihanetle suçlanıyordu Estraven'de sürülmüştü. Bu durum Genly Ai için bir hayal kırıklığı ve korku sebebiydi. Estraven'in sürüldüğü gün bir karar aldı, bu şehirden, kraldan ve saraylılardan uzaklaşmalıydı. Farklı yerlerde farklı insanlara Kış'a geliş sebebini anlatmalıyım diye düşünmüştü bunu denemeliydi. Yazar, Estraven ve Ai'nin yollarını tekrar kesiştirdi. Bu sefer şartlar çok farklı idi ve iktidar savaşları başlamak üzereydi.

Genly Ai'in gezegene getirdiği teklif hiç kimse tarafından kabul edilmemişti ama Estraven'in birtakım planları vardı. Genly Ai'nin Orgoteyn'de coşkuyla karşılanması, buranın Ekumen'e bir an önce katılmak istediği anlamına gelmiyordu. Burada da işler istediği gibi gitmemiştir Genly Ai, bir gün sebepsiz yere tutuklanıp cezaevine atıldı. Estraven için önemli olan Ekümen'e katılmaktı ve bu fikrin başarılı olması için elinden gelen ne varsa yapmak zorunda hissediyordu kendini, önce Genly Ai'i hapisten kaçırdı. Ve ardından Karhide'ye gitmek için yola çıktılar. Planlarını yapmışlardı Genly Ai yardım gemisini çağıracaktı. Gethenliler ile Terralılar ilk defa görüşecekler ve Ekümene katılmak için bir güven ortamı tesisi edilecekti. Hapisten kaçtıktan sonra çok uzun bir yolculuk yaptılar yolculuğun sonunda Estraven vurularak öldürüldü. Hain olarak ilan edilmişti. Bu sefer Kral haber gönderip Genly Ai' saraya tekrar çağırdı. Gemi gelmiş ve Elçi görevini tamamlamıştı. Toplumsal cinsiyetin rolleri belirlemediği bir dünyada iki yıl kalan Genly Ai, için erkek ve kadınların olduğu dünyasına dönerken iki farklı toplum tipini yaşamış olmanın verdiği tecrübe ile her şeye çok farklı bakıyordu.

3.4.1. Toplumun İnşası

Karanlığın Sol Eli romanı belirsiz bir zaman diliminde geçer. Ekumen olarak adlandırılan, insan ırkının barındığı ve seksen üç gezegenden oluşan bir kolektif veya konfederasyon diye nitelendirilebilecek bir oluşum. Genly Ai adında bir elçiyi

Dünyadan Gethen/Kış (gezegen sakinleri buraya Gethen derler ancak Ekumen kolektifi bu gezegeni, yaşanan tek mevsimin kış olması, çok soğuk ve zorlu kutup ikliminden dolayı Kış diye adlandırır) gezegenine gönderir. Gönderilen elçinin görevi, gezegenin sakinlerini Ekumen oluşumuna katılmaya ikna etmektir.

Bir gün Kış'a başka bir dünyadan bir erkek elçi gelir ve onların da katılmasını istediği bir gezegenler birliğinden söz eder. Elçinin gelişiyle birlikte yerli ile yabancı, erkek ile dişi, benzerlik ile benzemezlik, parça ile bütün arasındaki ilişki ve çelişkiler insanlardaki karşılıklarını bulup yaşamaya başlarlar (Le Guin, 2021). Ursula Le Guin'in 1969 yılında yazdığı cinsiyet kavramının olmadığı Karanlığın Sol Eli'nde, Batı düşünce geleneğinin temelini oluşturan karşıtlıklara dayalı ikili düşünce sistemi içindeki en temel ayrımlardan olan erkek-kadın ayrımının ortadan kalktığı bir toplum tasviri yapılır (Kızılay, 2017, s. 167).

Hikâye, Kış (Gethen) adlı gezegende, beyliklerden oluşan, yönetimin başında bir kralın olduğu Karhide isimli bir ülkede geçer. Anlatıcı, Genly Ai, erkek cinsiyetindedir ve erkek-kadın ikili cinsiyet sisteminin geçerli olmadığı bu gezegene, cinsiyet sisteminin geçerli olduğu farklı bir gezegenden gelmiştir ve kurulması planlanan gezegenler arası bir ittifakın görüşmelerini yapmak üzere elçi olarak buradadır. Geldiği gezegende tarih 1491 yılının 44. Gününü gösterirken (Sınmaz Uzgan, 2021, s. 42) *“Karhide’de Bir Yılı’nın baharının üçüncü ayının yirmi ikinci günü yaşanmaktadır ve burada; Hep Bir Yılı’dır. Yalnızca tekil bir Şimdi’ den geriye veya ileriye sayarmışçasına geçmiş ve gelecek her yıl her bir Yılbaşı’nın tarihini değiştirir”* (Le Guin, 2021, s. 19). Gethen (Kış) gezegeninde cinsellik, erk, otorite, ebeveynlik gibi kavramlar yeniden tanımlanır ve cinsiyetin olmadığı bir toplumda ortaya çıkan yeni gerçeklik anlatılır. Bizim yaşadığımız cinsiyetli toplumda rol, davranış ve yaşam biçimimiz sahip olduğumuz cinsiyet üzerinden belirlenirken, “yaşamında cinsiyet üzerinden belirlenmediği bir toplum nasıl olurdu?” sorusunun cevabı söz konusu toplumsal yapı kurgusuyla aranmaktadır. Ayrıca androjenlik sadece bireysel rol ve davranışları değil; bir bütün olarak tüm bir toplumsal yapıyı ve düzeni belirlemiştir (Kızılay, 2017, s. 43).

Ursula Le Guin eserinde toplumsal cinsiyeti oluşturan kadın erkek ilişkilerinin cinsiyet üzerinden oluştuğunu ve fizyolojik cinsel ayrımı yok ederek cinsel rollerden

arınmış, tamamıyla bağımsız olan hayali bir kültürde cinselliği eleyerek geriye kalanın ne olduğunu görmeyi hedefler (Sınmaz Uzgan, 2021, s. 44). Gethen’liler, bugüne kadar bildiğimiz insanlardan farklıdır, belirli bir cinsiyetleri yoktur. Çift cinsiyetli olmayı bünyelerinde barındırırlar ama cinsel arzuları yoktur. Ay döngüsünde 3 veya 4 gün “kemmer” denilen, cinsel açıdan aktif oldukları dönemleri vardır ve bu dönemde dahi kadın mı yoksa erkek mi olacaklarına da hormonal dengeleri karar verir. Cinsel organları da ona göre şekillenir. Girdiği cinsiyetin sonucunda çocuk doğurabilir veya çocuğun babası da olabilir. Yani birkaç çocuğun annesi olduğu gibi eşanlı olarak birkaç çocuğunda babası olabilir. Bu toplumda en önemli ayrımı dişilik ya da erkekliğin toplumsal rolleri belirlemesi değil, androjen bir toplumda insanların yapacağı işlerin cinsiyetle belirlenmemiş olmasıydı. “Kral” aynı zamanda anne olurken yine aynı zamanda birkaç çocuğunda babası olabiliyordu. Bu durumu anlamlandırabilmek Genli Ai için oldukça zor bir durum olmuştu.

“Ona ev sahibem diyorum. Çünkü yürürken iki yana sallanan şişman kalçaları, yumuşak tombul bir suratı ve meraklı, her şeye burnunu sokan, yardımsever bir karakteri vardı. Bana karşı iyi davranıyordu ve ben yokken de küçük bir ücret karşılığında meraklılara odamı gezdiriyordu: işte Esrarengiz Elçi’nin odası. Görünüşü ve tavırları o kadar kadınsıydı ki bir keresinde kaç çocuk doğurduğunu sordum ona. Suratını astı. Hiç doğurmamıştı. Ama dört çocuk babasıydı. Sık sık yaptığım karışıklıklardan biri. Yaşadığım kültür şoku, yılın altıda beşini hermafrodit nötr insanlar olarak geçiren bu kişiler arasında bir erkek olarak maruz kaldığım biyolojik şokun yanında solda sıfır kalır (Le Guin, 2021, s. 63).

Dolayısıyla Gethen’liler de tecavüz, savaş kavramlarının ne demek olduğunu bilmiyorlardı ve dillerinde savaş sözcüğü de yoktu. Güçlü-zayıf, egemen-itaatkâr, erkek-kadın ve aktif-pasif gibi cinsiyet üzerine inşa edilen ikiliklerin gelişmemiş olması da gayet doğaldı; *“Anlaşılan, seferberlik yetisinden yoksundular. Bu bakımdan hayvanlar gibi davranıyorlardı. Ya da kadınlar gibi. Erkekler veya karıncalar gibi hareket edemiyorlardı. En azından şimdiye kadar yapamamışlardı bunu”* (Le Guin, 2021, s. 64). Gethen’lilerde cinsel çevrim ortalama 26 gün sürüyor ve bu günlerde cinsel bakımdan aktif değil gizil durumdalar. Cinsel olarak aktif oldukları dönem 3 ila 4 gün sürüyor ve bu her ay tekrarlanıyor. Bu döneme de “kemmer” dönemi deniyor aktif olmadıkları dönemi ise “sommer” dönemi olarak adlandırılmış. Sommer döneminde tümüyle androjen durumdalar. Kişi kemmer dönemindeyken tek başına ya da kemmer devresinde olmayan biriyle birlikte kaldığı takdirde birleşme yetisini kazanamıyor. Yine

de bu evrede cinsel itkiler aşırı güçlü ve tüm kişiliği denetliyor, diğer tüm itkileri kendine tabii kılıyor. Kişi kemmer döneminde bir eş bulduğunda hormon salgısı artıyor ve erkek ya da dişi olma durumu hormonların baskınlık durumuna göre değişiyor. Bu durumda cinsel organ hormon dengesine göre büyüyor ya da küçülüyor. Kemmer döneminde aynı cinsiyetin oluşması çok istisnai bir durum olarak anlatılıyor, genellikle kadın ya da erkek cinsiyeti şekilleniyor. Kemmerde bireylerin şu ya da bu cinsel role yönelik bir eğilimleri yok; erkek mi yoksa dişi mi olacaklarını bilemiyorlar ve bir seçim de yapamıyorlar. Cinsiyet bir kez belirlendiyse kemmer dönemi boyunca artık değişmiyor. Kemmerin son evresi iki ila beş gün kadar sürüyor ve cinsel istek ve arzu maksimum seviyeye ulaşıyor. Eğer ki hamilelik oluşmamışsa artık birkaç saat içerisinde sönüyor ve sommer evresine hızlı bir şekilde geçiliyor. Gebelik durumu oluşmuşsa birey 8,4 aylık gebelik dönemi ve 6 ila 8 aylık emzirme dönemi boyunca dişi olarak kalıyor ve emzirmenin bitmesiyle birlikte dişi yeniden sommere giriyor ve tekrar tam bir androjen oluyor. Yani birey aynı zamanda birkaç çocuğun annesi ve babası olabiliyor.

Kemmer evleri var ve bu evler herkese açık kemmer döneminde olanlar bu evlerde grup halinde toplanabiliyorlar ve grubun erkek ve dişileri arasında ilişki serbest. Bir de tek eşliliğe denk düşebilecek “kemmer sözü” var. Yasal bir statüsü yok ama toplumsal ve ahlaki bakımdan çok güçlü bir kurum olarak uygulanıyor. “*Karhide Klan Ocakları’nın ve Beylikler’in tüm toplumsal yapısı hiç kuşkusuz tekeşli evlilik kurumu üzerine kurulu*” (Le Guin, 2021, s. 106). Burada klasik manada aile kurumu yok kemmer sözü vermiş olanlardan boşanma nasıl oluyor ya da var mı net bir şekilde anlatılmamış ancak eşlerden birinin ölümünden sonra evlenilemiyor; yalnızca bir kez kemmer sözü verilebiliyor. Bu durumda doğal olarak Gethen’lilerin soyu tensel olarak anadan geliyor. Aynı kandan gelenler arasında ve öz kardeşler arasında bazı kısıtlamalar dışında enest ilişki serbesttir ve kemmer sözü verebilirler. Kısıtlamalar ise, kardeşlerin birlikteliklerinden doğan çocukları olursa bu kardeşlerin ilk çocuklarının doğumundan sonra ayrılmaları gerekir. Ayrıca aynı aileden ama farklı kuşaklardan iki kişi birbirine kemmer sözü veremez, kuşaklar arası enest kesinlikle yasaktır. Bu durumda toplum nasıl şekillenmektedir.

3.4.2. Toplumsal Cinsiyet ve Otorite İlişkisi

Şu anda yaşadığımız dünya çeşitli felaketler sonucunda şu ya da bu sebeple yok olmuştur. İnsanlar Terra denilen bir gezegende yaşamaktadır ve belirsiz bir gelecek zamanda diliminde anlatılmakta olan “*Karanlığın Sol Eli*” romanında insanlığın yaşadığı birçok gezegenden bahsedilmektedir. Gezegenler arasında ticari siyasi ve kültürel iş birliği yaparak ekümen adında bir konfederasyon kurmak fikri ile başlayan roman Genly Ai’nin, Gethen gezegenine onları bu konfederasyona katılmaya ikna etmek için geldiği. Ancak burada yaşayan androjen insanlarla yaşadığı iki yıl boyunca toplumsal cinsiyetin, toplumsal rollerdeki etkisi üzerinden, Ursula K. Le Guin’in yaşadığı toplumda bulunan ve rahatsız olduğu ataerkil yapıya bir eleştiri ve yeni bir pencere açmaya çalıştığı bu hikâyede. Toplumsal cinsiyetin nasıl oluştuğuna baktığımızda;

“Bir Gethenli ile karşılaştığımızda bir biseksüelin doğal olarak yaptığını yapamaz, ona Erkek ya da Kadın trolü biçip aynı veya karşıt cinsin mensupları arasındaki olası davranış kalıplarına ilişkin beklentilerimize denk düşen bir tavır takınamazsınız ve takınmamalısınız. Toplumsal-cinsel etkileşim kalıplarımızın hiçbiri yok burada. Onlar bu oyunu oynayamazlar. Onlar birbirlerini kadın ya da erkek olarak göremezler. Bizler için tahayyül edilemez bir şey bu. Yeni doğmuş bir bebek hakkında ilk sorduğumuz soru nedir?” (Le Guin, 2021, s. 108).

Buradan hareketle bu gezegende, cinsiyete bağlı roller yoktur. Ya da cinsiyet toplumsal rolleri belirlemede etkili bir unsur olarak yer almamaktadır. Bu insanlar dışı mi erkek mi olabileceklerine dahi kendileri karar verememektedirler. Sommer-kemmer çevirimi hayatın akışını belirlemektedir. Sommer dönemindeyken bireylerin hiçbir cinsiyeti yok ve cinsel bir dürtüleri de yok dolayısıyla toplumda taciz veya tecavüz gibi kavram ve olaylarda yaşanmıyor. Cinsel ilişki sadece kemmer döneminde yaşandığı için, insan dışındaki memelilerde olduğu gibi karşılıklı rızaya dayanmakta. Burada insan güçlü-zayıf, koruyucu-korunan, hükmeden-hükmedilen, sahip olan-sahip olunan, aktif-pasif, diye ikiye bölünmemiştir. Toplumsal yapı tamamen cinselliğe bağlı bir durum olarak anlatılmıştır. Ursula K. Le Guin, bu topluma gezici gelecek olursa uyarılması gerekmektedir. Kendinden çok emin ya da yaşlı değilse gururu incinecektir. Bir erkek erkekliğinin dikkate alınmasını ister, bir kadın kadınlığının takdir edilmesini

ister, bu dikkat ve takdir ne kadar örtülü ne kadar dolaylı olsa da beklenen bir durumdur. *“Kış’ta böyle bir şey olamaz. Bir insan sadece insan olarak dikkate alınır ve değerlendirilir, ürkütücü bir deneyim olarak değerlendirir”* (Le Guin, 2021, s. 109).

Kemmer döneminde gebelik oluşmuşsa anne olan birey çocuğu doğurduktan sonra, belli bir dönem kendisi bakar ve daha sonra çocuk üzerinde bir baba otoritesi oluşmaz. Dolayısıyla otorite simgesi de yoktur. Zaten cinsellik, iktidar kurma işlevinden bağımsız düşünülmektedir. Cinsiyetlerin toplumsal olarak rollerinde de bir sınırlama kural koyma ya da belirleme de söz konusu olamaz çünkü toplumda bir cinsiyet durumu söz konusu değildir. Hatta savaş durumu hiç oluşmamıştır. Savaşı tamamen cinsellik üzerinden yorumlamıştır yazar. Bu gezegende cinsler arası şiddet söz konusu değildir. Münferit ölüm cezaları olsa da toplu ölüm cezaları verilmemektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin olmadığı Gethen’liler de kavga, rekabet gibi durumlara rastlanılmaz, Gethen’de ekonomik ve toplumsal ilişkiler bağlamında kölelik, sömürü, yağma, sosyal ve sınıfsal hiyerarşiler yoktur.

Gezegendeki iki ülkede (Karhide ve Orgoreyn) mevcut olan kral, parlamento ve ordunun sınırsız bir gücü veya otoritesi bulunmaz. Gezegende kontrolsüz büyüme, ilerleme ve kalkınma üzerine bir ekonomik ve politik bir anlayış ve hızlı tüketim de yoktur (Koç, 2020, s. 88). Miras gibi bir durum söz konusu değildir. Aile kavramı bir bağ oluşturmaz ki bilindik aile kurumu zaten söz konusu değildir. Genly Ai, Gethenlilere Ekumen’i şöyle anlatır: Aslında Ekumen bir yönetim değildir. Mistik ile politiği birleştirme girişimidir. Temeli, iletişim ve işbirliği motifleridir ve bir bakıma bir dünyalar birliğidir. Politik bir bütünlük olarak Ekumen, hükmederek değil işbirliği ilkesiyle işler. Hiçbir yasa koymaz; kararlar emirle ve oylamayla değil; danışma ve rızayla alınır. Ekonomik bir bütünlük olarak son derece etkindir, dünyalar arası iletişim sağlamaya çalışır. Seksen dünya arasında ticaret dengesini korur (Kızılay, 2017, s. 180).

Dinlerine gelince, Karhide Devleti’nin dini veya mitolojik kültü Handdara’dır. Le Guin’in etkilendiği, Taoizm felsefesinden izler taşır. Temel ilkelerinden birisi de zıtların birliğidir. Bu dinde herhangi bir dogma ya da yol gösterici bir sembol yok. Doğayı, hayatı ve kendi varoluşlarını temel olarak alırlar. Kehanet (foretelling) denilen bir nevi münecimlik âdet geliştirmişlerdir. Orgareyn’in biraz daha organize durumda olan resmi dini ise Yomesh’dır. Bu dine inananlar aydınlığı tercih edip, karanlığı

reddederler. İnsanın tekilliğinin onun kutsallığı olduğu savunurlar. Kutsal kitap ve Meshe adında kutsal bir ilahı vardır. Kutsal kitapta Handdara dininin mensupları kötülenir ve dışlanır (Koç, 2020, s. 127).

Sonuç olarak Karanlığın sol eli, romanıyla bize toplumsal cinsiyetin oluşturduğu roller ve bu rollerin iktidar ilişkileri ve tahakkümü arasındaki bağlantının tamamen cinsiyet olduğunu anlatmaktadır. Distopyalar arasında bilim kurgu ile ilişkisi bakımından da önemli bir eserdir. Genly Ai, ataerkil bir zihniyete sahip olarak cinsiyetsiz bir düzlem olan Gethen'den dönerken karşılaştığı kendi ülkesinin insanları için söyledikleri, *“ama hepsi, kadınlar ve erkekler, kendilerini gayet iyi tanımama rağmen, bana garip geldiler. Sesleri tuhaf geliyordu; çok derin, çok tizdi. İki ayrı türden büyük, garip hayvanların oluşturduğu bir topluluk gibiydiler, zeki bakımlı, hepsi çiftleşme döneminde, kemmerde olan büyük maymunlar gibi”* (Le Guin, 2021, s. 296). Yaşadığı iki yıllık sürede zihnindeki birçok kodun değiştiğinin ifadesidir.

3.5. ADA

Çocuklar birden fazla aile tarafından yetiştirilebilir mi? Geçmiş travmaların etkisinden kurtulup aydınlanmak mümkün mü? Batı bilimi ile Doğu felsefesi harmanlanabilir mi? Bir ülke yayılmacı politikalar uygulamadan da var olabilir mi? Bu sorular Huxley tarafından irdelenmektedir. Yakın zamanda eşini kaybeden gazeteci Will Farnaby, görünüşte bir deniz kazası sonucu, pasifik okyanusunda yüz yirmi yıldır gözden uzakta gelişen, zengin petrol kaynaklarına sahip bir adanın, Pala'nın sahiline sürüklenir. Will, âdeta bir cennette yaşayan bu ütopyanın sakinleriyle tanıştıkça, Pala'ya gelmekteki asıl amacını da sorgulamaya başlar (Huxley, 2021).

Huxley, bilimin kötüye kullanılması sonucunda insan hayatının bundan olumsuz etkileneceğini anlattığı eserlerinden sonra, kapitalizmin oluşturduğu maddeye ve meta'ya bağlı çalışma sisteminin, insanın içerisinde manevi bir boşluk oluşturduğunu ve bu boşluğun doldurulmasının insanın mutluluğu için çok önemli olduğunu düşünmektedir. İnsanın bireysel mutluluğunu yansıtmaya çalıştığı *“Ada”* isimli romanında olay, Pala isimli bir adada geçer. Ada pasifik okyanusunda bir yerdedir.

Zaman dilimi olarak dünyanın gelecek zamana taşındığı gelecek tasviri yapan ütopyalardan farklı olarak şu anda yaşanmaktadır.

Gazeteci Will Farnaby, aslında adaya rastlantısal olarak çıksa da patronu tarafından petrol konusunda Pala'ya gitmesi ve görüşme yapması istenmiştir. “*Rezil herifin aşağılık gazetesinde çalışıyor ve bir avuç para uğruna aşağılık herifin pis işlerini üstleniyordu*” (Huxley, 2021, s. 32). Zaten adaya gitmek için çeşitli yollar arıyordu ve bir fırtına sonucu yaşanan deniz kazasından sonra adaya çıkmıştı. Hikâye Will'in ağzından anlatılıyor ve iki dünyayı da kıyaslama yapabilecek bir anlatı oluşturuluyor.

“*Ada*”da yaşanan hayat Batı'nın bilimi ile Doğu'nun mistik düşüncesinin bir arada yürütülerek kurulan sistemin yansımasıydı. Pala'nın kurucuları, İskoçyalı Dr. Robert ile Raca idi. İki kurucu kendi medeniyetlerinin iyi yönlerini alarak yeni bir sistem kurmuşlardı. Devleti ise Rani'in başkanlığında oluşan bilgeler kurulu yönetmektedir. Will Pala'da yaşayan toplumun, yönetim biçimini, aile yaşantısını, bebek doğumlarını, cinselliği, eğitim sistemini, dini yaşayışlarını, ekonomik sistemlerini, sağlık sistemlerini, askeri yapılanmalarını, ahlaki durumlarını, özgürlüklerini hem kendisi anlamaya çalışır hem de anladıkça hayranlığı artar. Bu sayede kıyaslama şansını da okura verir. Will adaya geldiğinde ilk iş olarak adada patronu gibi düşünen kişilerle irtibata geçer ve onlarla petrolü isteyen kapitalist güçlerin görüşmesi için köprü görevi yapar. Ancak hikâyenin sonuna doğru bunun yanlış olduğu ve burada kalmanın kendisini mutlu ettiğini hisseder ama bu seferde artık çok geç kalmıştır. Komşu ülke Rendang'ın silahlı güçleri Pala'yı çoktan işgal etmiş olur. “*Zırhlı aracın ışıkları bu kez sağdan, Aydınlanma simgesinin dinginlikle gülümseyen yüzüne vurdu. Kısacık bir andı bu, sonra ışık geçip gitti*” (Huxley, 2021, s. 352). Aydınlanma, modernizm veya batılılaşma kendisinden olmayan her topluma geldiği gibi yine aynı usulle gelmişti. Palayı bir askeri aracın farları aydınlatıyordu. Modernlik gelecekse yine askeri vesayetle gelecekti ve kapitalizm sonunda istediğini yine almış oluyordu.

3.5.1. Toplumun İnşası

Pala'daki toplumun nasıl inşa edildiğini yine Will Farnaby'in anlatılarından anlıyoruz. Ütopyaların oluşturduğu kurguda esas olan bireyin mutluluğu sebep, toplumun mutluluğu ise sonuçtur. Pala'da sınırsız bir özgürlük ortamı oluşturulmuş ve özgürlüğün kişisel mutluluğu artıracağı, artan kişisel mutluluğun ise toplumsal mutluluk ile genele sirayet edeceği ön görüşü üzerine kurulmuştu sistemleri, “*Yurtseverlik yetmez. Ne de bir başına başka bir şey. Bilim yetmez, din yetmez, sanat yetmez, siyaset ve ekonomi yetmez; ne aşk ne görev ne çıkar gözetmeyen eylem ne de en yüce düşünceler yeterlidir. Ancak hepsi birden gerçekten bir işe yarar*” (Huxley, 2021, s. 165). Tek başına yapılan şeyler muhakkak kıymetlidir ancak her birini aynı anda senkronize edebilen bir sisteme dönüştürülmüş bir kurgudur Pala'da devlet yönetimi.

Will ile Murugan arasında, “Searsi Roebuck ve ortakları; bahar ve yaz kataloğu” üzerine geçen bir konuşmada; Will “geçen yılın dedi özür dilercesine Murugan. “*Ama o günden bugüne fazla bir değişiklik olduğunu sanmam. İşte burada yanıtlıyorsun dedi Will. Her yıl biçimler tümüyle değişmeseydi, kimse eskiler yıpranmadan yeni şeyler alamazdı. Anlaşılan günümüz tüketimciliğinin temel ilkelerinden haberin yok*” (Huxley, 2021, s. 167). Tüketim toplumunun yani kapitalizmin ürettiği ekonomik modelden Pala yönetiminin haberi olmadığını anlıyoruz. Üretim sistemlerinin paraya olan ihtiyaçla belirlenmediği Pala'da mutlu olma ve insan olma bilinciyle bağlantılı olduğunu “*ekonomimiz ve teknolojimizin insanlarımıza ayak uydurmasına çabaladık, insanlarımızın başkalarının ekonomi ve teknolojilerine değil. Üretmediklerimizi dış alımla sağlarız; ancak bize uygun olan şeyleri üretir ya da dışarıdan alırız. Bize uygun olmanın ölçütüyse yalnız parasal gücümüzle değil, aynı zamanda ve en başta –evet en başta- diye vurguladı, ‘mutlu olma ereğimizle, köküne kadar insan olma amacımızla belirlenmiştir*” (Huxley, 2021, s. 176). Bu durum kapitalizmin tüketim politikasıyla taban tabana zıt bir durumdur.

“*Pala meşruti bir krallıktır*” (Huxley, 2021, s. 54). Murugan, Will'e Pala'nın yönetimi ile ilgili bilgi verirken, yönetimin tek başına kralda olmadığına biraz hayıflanarak, üç ayrı bunak topluluğu olarak nitelendirdiği “*Bakanlar Kurulu, Temsilciler Meclisi ve beni, yani Raca'yı temsilen Danışma Meclisi*” (Huxley, 2021, s.

55) ile Pala'nın yönetimini anlatmaktadır. Bir diğer yerde Rani bütün bunların yanında erdem sahibi olmanın önemi de anlatılmaktadır. *“İyi yürekli olduklarına katılıyorum dedi Rani. Ancak iyi yüreklilik tek Erdem değil ki”* (Huxley, 2021, s. 68). Erdemden başka bir şeye daha da ihtiyaç olduğunu şöyle ifade ediyor *“İffet unuttunuz dedi Rani sertçe. İffet her şeyin temelidir, İffet sine gua non 'dur”* (Huxley, 2021, s. 68).

Rani, Pala'da mutluluk ve özgürlüğün ulaşılması gereken bir erek olduğunu ve *“ilk reformcular tarafından başlatılan ve sonra daha da geliştirilen politikalar bu iki ereğe varmak için çok uygun”* (Huxley, 2021, s. 72) olduğunu söylemektedir. Pala'da yönetiminin mutluluk ve özgürlüğe ulaşılması için ortaya koyduğu politikalarla 1905 yılına kadar başarılı bir şekilde çalıştığını. *“Ancak dünya da ki değişmelerin sonucunda, sinemalar, arabalar, uçaklar, radyo, kitle üretimi, kitle ölümleri, kitle iletişimi ve hepsinin ötesinde halk kitlesi -giderek büyüyen gecekondu semtlerinde, varoşlarda giderek çoğalan nüfus - 1930'larda ileri görüşlü her gözlemci insanlığın dörtte üçü için mutluluk ve özgürlüğün erişilmez olduğunu görebilirdi. Bugün, otuz yıl sonra, bunlar tüm insanlık için erişilmez olmuştur”* (Huxley, 2021, s. 72).

Toplumsal değişimin ilk basamağını oluşturan aile'de birtakım değişiklikler yaparak toplumu dönüştürmek istemişlerdir. Pala ailesini anlatırken, *“Pala aileleri de bugün sizde olduğu kadar ezici, zorba üreten, yalancı yaratan türdendi. Doğrusu öyle berbatlılar ki”* *“Budist töreler ve ilkel köy toplumculuğu, ustaca akılcılığın gereklerine uyduruldu ve bir kuşak içinde tüm aile yapısı kökten değiştirildi”* (Huxley, 2021, s. 111-112). Yeni kurulan aile yapısında herkes birbirinin ailesi olarak tasarlanmaktadır. Her çocuğun en az yirmi tane ailesi vardır. Pala aile yapısında, çocukların baba evlerinde kalmak istemedikleri takdirde gidebilecekleri başka evleri de vardır ve bu durum medya yoluyla kamuoyu tarafından desteklenmektedir. Nüfus artışı da devlet tarafından kontrol altına alınarak toplumun refahı öncelenmektedir. *“Hepimiz birer KEEK'e üyeyiz, yani Karşılıklı Evlat Edinme Kulübü. Her KEEK on beş, yirmi beş çiftten oluşur. Çiçeği burnunda yeni evliler, çocuk büyüten orta yaşlı çiftler, dedeler, nineler, büyükdedeler kulüpte herkes birbirinin ailesidir. Kan bağıyla bağlı olduklarımızın dışında bağlı olduklarımızın hepimizin payına birçok anneler, babalar, teyzeler, amcalar, ağabeyler, ablalar, bebekler ve her yaşta çocuklar düşer”* (Huxley, 2021, s. 112). Özgürlüğün ve mutluluğun ulaşılması gereken bir erek olduğunu daha önce bahsetmiştik, özgürlüğün artırılmasıyla daha mutlu insanların yetişeceği inancı doğrultusunda; toplumsal yapısını

kurgulayan Pala yönetimi, özgür bireyler yetiştirmek üzere planlanmıştır. Çocuklar kimseye bağlı değildir. *“Yetişen çocuklar kendi ana babalarına, ya da kardeşlerine bağlı kalmazlar. O kulüpten ayrılarak başka bir yetişkinler, yaşutlar ve küçükler topluluğuna katılırlar. Bu yeni ailenin üyeleri de onları ve zamanı gelince onların çocuklarını evlat edinir. Mikro-kültürlerin kaynaştırılması; toplumbilimcilerimiz bu işlemi böyle adlandırıyorlar”* (Huxley, 2021, s. 113). Bu şekilde oluşan ilgi ve anlayış bütün topluma yıllar içinde sirayet etmiştir. Bu kulüpler kendi içlerinde yönetilmektedirler, dışarıdan devletin bir müdahalesi yoktur ve amaçları da iyi insan yetiştirmektir. *“KEEK devlet eliyle değil, kendi üyelerince yönetilir Üstelik biz askeri düzenden yana değiliz. Amacımız iyi parti üyeleri değil, iyi insanlar yetiştirmek. Biz dogmalar aşılamayız. Ve son olarak çocukları ailelerinden kopartmayız, tam tersi, çocuklara fazladan ana babalar, ana babalara da fazladan çocuklar veririz. Böylece, bebekliğimizden başlayarak daha geniş bir özgürlük ortamında yaşarız; yaşıyoruz büyüdükçe özgürlüklerimiz genişler ve yaşam deneyimizi çeşitlendirme olanağımız olur, daha çok sorumluluk yüklenebiliriz”* (Huxley, 2021, s. 114).

Eğitim sistemine baktığımızda, Pala’da çocukların bedensel, ruhsal, biyokimyasal açıdan eğitilmektedirler. Çocukların zekâ durumlarına göre eğitime tabii tutulduğu, lakin öncelikli olarak çocukların hangi zekâyâ sahip olduğunu anlamak için her çocuğu yakından gözlemişlerdir. Araştırma sonucunda *“en çekingen, en ergin, en kolay etkilenebilir ve en içine kapalı çocukları ayırarak bir tek grupta toplanır”* (Huxley, 2021, s. 255). Sonra bu gruplarla diğer çocuklarda oluşan gruplar karşılıklı olarak birbirlerini tanımak için kaynaştırılır.

Zihin-beden bütünü birlikte eğitime tabii tutulur, yani bilimsel gelişmeler aynı zamanda bireyin hayatına da olumlu katkı sunmalıdır ikisi aynı oranda gelişmelidir. *“Tek başına dersler kimseyi insanlaştırmaz. Simgesel boyutta bir uzmanlaşma getirirler, o kadar. Platon’u okumak ya da T.S. Eliot üzerine konuşma dinlemekle tüm insan eğitilmez; ancak fizik ve kimya derslerindeki gibi yalnızca simge kullanan zihin eğitilir ve yaşayan zihin-beden bütünü başlangıçtaki kadar cahil ve yetersiz kalır”* (Huxley, 2021, s. 259). Aşırılıklardan kaçınarak, çocuklara hayatın karşılıklı ilişkilere dayandığını bu ilişkilerin ahlak bilimiyle birlikte değerlendirildiği bir eğitim uygulanır. Herhangi bir şeyin tek başına tüm dünyadan bağımsız olarak var olamayacağı ilkesi üzerinden eğitim planlaması yapılmaktadır. *“En baştan bütün yaşamın karşılıklı*

ilişkilere dayandığını açıkça belirtin. Onlara ormanlarda, tarlalarda, göletlerde, ırmaklarda, köy ve çevresinde karşılıklı ilişkileri örnekleyerek gösterin. Bu bilgiyi iyice sindirmelerini sağlayın” (Huxley, 2021, s. 262).

Öz varlıklarının tanımalarını amaçlayan eğitim sitemleri, su sorular üzerine kuruludur. *“Ayırıcı özellikleri belirleriz. Herhangi bir çocuk beden yapısı, biyokimyasal yapısı ve ruhsal yapısı açısından tam olarak kimdir ya da nedir? Organlarından hangisi organlar arası öncelik sırlamasında önde gelir... Beden ve ruh birleşimi ne ölçüde uyumlu ya da uyumsuzdur. Yapısındaki baskı kurma, toplumcu olma ya da içe kapanma eğilimlerinden hangisi daha baskındır? Nasıl düşünür, nasıl algılar, nasıl anımsar? Düş kurma yeteneği var mıdır? Zihni imgelerle mi, sözcüklerle mi, aynı anda ikisiyle birden mi yoksa hiçbirini kullanmadan mı çalışır?... ya da genel olarak, çocuklarımıza, sözcükler ötesi düzlemde yoğun deneyler yaşama yeteneklerini kaybettirmeden, nasıl kuramsal bir eğitim verebiliriz (Huxley, 2021, s. 251).*

Bütün bu eğitim sistemini ayakta tutan ve ileriye götüren öğretmenlerdir. Öğretmenin yetiştirilmesine ise çok önceden başlanmış ve ilk iş olarak ele alınmış bir konu geleneksel Pala eğitimidir. *“Öğretmenlerimizi yetiştirmeye başlayalı yüz yedi yıl oluyor dedi Bayan Narayan. Geleneksel Pala eğitimi almış genç erkek ve kadınlar. Bilirsiniz, geleneksel eğitim, halk hekimliğini, kocakarı fiziğiyle biyolojisini, büyü ve peri masallarına inançla karışık iyi tarım, iyi sanatkârlık ve iyi zanaatkârlık eğitimlerini, iyi görgü ve terbiyeyi kapsar. Bilim, tarih, dış dünyada olup bitenler hakkında en ufak bir bilgi yoktur. Buna karşın, öğretmen adaylarımız inançlı Budistlerdi; çoğu meditasyon yapıyordu ve hepsi Mahayana felsefesini ya okumuş ya da duymuştu. Bu da demektir ki uygulamalı metafizik ve ruhbilim alanlarında sizin dünyanızdaki herhangi bir öğretmen adayından çok daha etkin ve gerçekçi bir eğitimden geçmişlerdi (Huxley, 2021, s. 272).*

Sağlık açısından toplumun inşasına baktığımızda, *“Kendi şişkin cüzdanımın ve başka insanların insanlıkla bağdaşmaz yoksulluklarının daha az bilincinde olmak. Sıtma ve bağırsak kurtları okyanusunda kendi kusursuz sağlığımın, açılıktan ölen bebekler okyanusunda benin korunmalı cinsel eğlencemin daha az farkında olmak” (Huxley, 2021, s. 292).* Pala’da sağlık sistemi de koruyucu önleyici hekimlik üzerine kuruludur. Hastalanmadan önce sağlıklı kalmanın yollarına çalışılmış ve bunun için

ruhun ve bedeninin beslenmesine eşanlı olarak dikkat edilmektedir. Eğitim sistemlerindeki beden ve zihin ikilisini sağlık sisteminde de uygulamaktadırlar. “Varsın ruh olmasın. Ama ya kanserin varoluşu, yavaş yavaş çürüyüp körelmenin varoluşu? Ya açlık, aşırı nüfus” (Huxley, 2021, s. 293). Meditasyon gibi teknikler kullanarak tedavi uygulanmaktadır. “Ama toplum sağlığının önemsenmesine ve sosyal reforma karşın insanlar ölüyorlar... İşte bu nedenle refahın yanı sıra meditasyon da gereklidir-can çekişirken bile, en kötü koşullarda bile öz varlığımızın bilincine varmamızı sağlayan tüm yaşam ve ölüm yogaları...” (Huxley, 2021, s. 293). Sağlıklı beslenme, meditasyon negatif iyonlar kendi kendine telkin yolları kullanılarak hastalık ortaya çıkmadan kontrol altına alınmanın yollarına bakılırken Will ile hemşire arasında geçen konuşmada, konunun vahametini şöyle ortaya koyar. “Ama iyileştirme koruyuculuktan çok daha gösterişli. Üstelik doktor açısından daha karlı dedi Will” (Huxley, 2021, s. 83). Kapitalist bir dünyadan gelen Will para kazanmadan ya da çok kârlı bir iş olmadan çalışmanın anlaşılabilir bir şey olmadığını anlatmaktadır. İnsan sağlığı dahi olsa önemli olan buradaki kârdır. Kapitalist düşünce insanı bu şekilde kodlamaktadır ve hiçbir şey metadan daha önemli değildir. “Anlaşılan bizde tıbbın çok ilkel olduğunu düşünüyorsunuz. Bu yanlış bir tanım. İlkel değil. Yüzde elli müthiş, yüzde elli yok sayılır. Olağanüstü antibiyotikler-ama antibiyotikleri işlevsiz kılmak için doğal direnci artırıcı yöntemleriniz yok. Akıl almaz ameliyatlar-ama insanlara kesilip biçilmeden yaşamayı öğretmiyorsunuz. Öbür alanlarda da aynı ikilem gözleniyor. Tüm çabalar bozulan sağlığı düzeltmeye yönelmiş ama sağlığın bozulmaması için hiçbir önlem alınmamış. Kanalizasyon ve yapay vitaminler dışında koruyucu hekimlik alanında hiçbir şey yapılmamış. Oysa bu konuda bir atasözünüz bile var: Korumak iyileştirmekten yeğdir” (Huxley, 2021, s. 83).

Cinsellik ve nüfus kontrolü konuları da kontrol altına alınmaktadır ve nüfusun artması halinde refahın düşeceği endişesi cinselliği kontrol altına alma noktasına getirmiştir Pala yönetimini. Malthus kuramı nüfus artış oranı gıda artış oranından daha hızlı olduğu için insanların refahının azalacağı iddiasını içermektedir. Öyleyse bir şey yapmak gerekir bir yanda açlık korkusu bir yanda cinsellik “Maltus kısaçları arasında daha iyi, daha zevkli, daha insanca bir orta yol olmalıydı... Doğum-ölüm döngüsünden çıkmak için elinden geleni yap ve Tanrı aşkına, döngüye fazladan kurbanların girmesini önle. İyi bir Budist için doğum kontrolünün doğaötesi geçerliliği vardır. Pirinç

yetiştiricisi köylü bir toplum içinse sosyal ve ekonomik geçerlilik taşır. Tarlada çalışmaya yaşlı ve çocuklara bakmaya yeterli sayıda genç nüfus gereklidir. Ama gençler çok çoğalırlarsa ne yaşlılar ne emekçiler ne de onların çocukları yeterli besin bulabilirler maithuna ve aşk yogası eğitimi yapılarak”(Huxley, 2021, s. 104).

Din, iman ve inanç konuları hakkında Pala'daki sistem erdemli kişiler ortaya çıkarmak üzere kurgulanmıştır. İnançtan çok İman konusunu incelemektedir. “Çünkü iman herkesin öz varlık bilincine varabileceğine ve saplantılı, bağımlı ikinci beninden kurtularak Erdemli Kişi olabileceğine duyulan, yaşam deneyimleriyle desteklenip doğrulanan güvendir. Tanrım bize iman bağışla ve bizi inançtan sakın (Huxley, 2021, s. 50). Kurumsallaşmış bir kiliseleri yoktur yaşam deneyimlerine önem verirler, Papalığa bir bela olarak bakmaktadırlar ve Budist'tirler. “Budizm aşağı yukarı bin iki yüz yıl önce Pala'ya gelmiş. Hem de bize daha yakın olan Seylan'dan değil de Bengal'den ve Bengal kanalıyla Tibet'ten. Sonuç: Bizler Mahayana⁶ kolundanız ve bizim Budizmimiz Tantra⁷ ile iç içedir” (Huxley, 2021, s. 93). “Kurumlaşmış bir kilisemiz yoktur; dinimiz, doğrulanamayan doğmalar ile bu doğmalara körü körüne inanmanın esinlendiği duygular yerine doğrudan yaşam deneyimine ağırlık verir. Böylece bir yanda Papalık belasından, öbür yanda köktenci din akımlarından korunuruz. Aşkın yaşam deneyiminin yanı sıra sistemli biçimde kuşkuculuğu geliştiririz” (Huxley, 2021, s. 183).

Ekonomik olarak ise sınırsız tüketime karşı olan bir sistemleri mevcuttur. Tüketecekleri kadar üretim söz konusudur. Sınıflar arası farklılıkları ortadan kaldırmışlardır. “Sıra geldi ekonomik düzenimize: Bu düzen kimseye ortalamanın dört, beş katı zengin olma olanağı tanımaz. Yani bizde büyük sanayiciler, sınırsız yetkili maliyeciler yoktur. Dahası, sınırsız yetkili politikacılar ve bürokratlar da yoktur. Pala kendi kendini yöneten özerk yönetim birimlerden, coğrafi birimlerden, meslek birimlerinden, ekonomik birimlerden oluşan bir federasyondur. Bu düzenlemeyle küçük girişimcilere ve demokratik önderlere yaşam hakkı tanınır (Huxley, 2021, s. 183).

⁶ Mahayana: Kuzey Budizm'i. Büyük Kurtuluş yolu anlamındadır. Budizm'in başlangıçtaki özgün biçiminin farklılaşmış, gelişmiş biçimi.

⁷ Tantra: Hinduizm'in bir kolu. Tantra öğretisi tutkulardan kurtulmanın en doğru, en kestirme yolunun isteklere karşı koymak yerine istekleri doygunlaştırmak olduğunu savunur; bu doktrinde cinsel imgeler önemli yer tutar

3.5.2. Toplumsal Cinsiyet ve Otorite İlişkisi

Pala toplumunun yönetim şekli meşruti krallıktı. Bakanlar kurulu, temsilciler kurulu ve danışma meclisinden oluşan bir sistem ile yönetilmektedir. Büyük Raca'nın yazdığı, “*Gerçeklerin Gerçekliği ve Gerçek Konusunda Akılcılıkla Neler Yapılabileceği Üzerine Notlar*” (Huxley, 2021, s. 46). Adlı kitapta bu ülkenin nasıl ve hangi ilkelerle yönetildiği anlatılmaktadır. Birinci maddesinden itibaren kişinin öz varlığını tanıması gerektiğine dem vurmaktadır. Öz varlık ile ikinci ben arasına sıkışmış bir kişilikten bahseder ve ikinci benden kurtulan kişilerin erdemli kişiler olacağını söyler. Tarihin yaşam öyküsünün çatışma ve düş kırıklığı olduğunun ve bundan kurtulmanın yolu olarak da öz varlık bilincinin tamamıyla özümsemişi ve yaşanması olarak yazılmıştır.

Erdemli kişiler öz benliğinin farkında olan kişilerdir, öz benliğin yaşamın her anıyla bağlantı içinde tutulduğu zaman kişi ister sövülsün ister övülsün ister duygusal ister eylemsel olsun sürekli uyanık olma durumuna gelir. Diğer türlü bakıldığında ise “*Hepimiz aynı gemiye binmiş sapık günahkârlarız ve gemi giderek batmakta*” (Huxley, 2021, s. 82). Toplumu daha iyi bir noktaya getirmek için bireylerin özgürlüğü artırılmıştır. Pala dışındaki dünyada toplumu yöneten bir avuç politikacının, para sahiplerinin, generallerin, tüm dünyadaki insanların yazgısını elinde tuttukları anlatılarak. Pala’da oluşturulan toplumsal yapının kıyaslanması istenmiştir.

Nüfusun kontrol altına alınabilmesi, toplumsal refahın sürekliliği ile orantılanmıştır. Yani nüfusun artmasını iktidar istememektedir. Bu durumu kendisini gizleyerek yapan iktidar, cinselliğin farklı şekillerde yaşanması üzerine eğitimler vererek, özgürlük sosuna batırılmış ama sınırları sistem tarafından çizilmiş bir dünya kurgulanmıştır. “*Yalnız istediğimiz bebekler doğar. Aileler en çok üç, genellikle iki çocuk yapar*” (Huxley, 2021, s. 99). Doğum kontrol araçlarının devlet tarafından ücretsiz şekilde verilmesi de bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bir de yapay dölleme yoluyla ırklarının arıtımı sağlandığı anlatılmaktadır ki birçok aile tarafından tercih edilen bir yöntemdir. Taşıyıcı annelik konusu uzun süre tartışılmış olmasına rağmen üstün nitelikli çocuk dünyaya getirme fikri kazanmıştır. Çünkü otorite sakat ve hastalıklı insan olarak tanımladığı bir canlıyı istememektedir.

Fakirliğin ve yoksulluğun evrensel bir durum olmadığı ideolojilerin oluşturduğu bir sonuç olduğu, Pala'da bu tür şeylerin oluşmasına izin verilmediği, çevre sağlığına önem verildiği, nüfus artışına izin verilmediği, ancak bunu dikta ile değil akılcı ve gerçekçi davranarak yaptıklarını anlatmaktadır. İktidar burada kendisini gizleyerek mutlu bir toplum yaratmak için Pala halkının şanslı olduğunu kabul ettirmesi ile ortaya çıkmıştır. *“İktidarsız bir bordro mahkûmu, doyumsuz bir dişi, iki ya da (isteğe bağlı) üç küçük televizyon hastası alınız; Freudculuk ve sulandırılmış Hristiyanlık karışımında dinlendiriniz; sonra dört odalı bir apartman dairesine sıkıca kapatarak kendi suyunda on beş yıl hafif ateşte pişiriniz* (Huxley, 2021, s. 113).

İktidarın zor kullanımı ya da şiddetin otoritenin oluşmasındaki bağlantısı, *“Tanrıbilim kuramları ile çocuklukta dayak arasındaki ilişkiler. Benim savıma göre küçük kız ve oğlanlar düzenli olarak dayak yediklerinde-sizin o pek tutulan güncel argo deyiminizle- evreni tepeden yöneten bir tanrı kavramı ediniyorlar. Oysa çocuklarına bedensel şiddet uygulamayan toplumlarda tanrı kavramı içkin oluyor”* (Huxley, 2021, s. 145). İktidarın içkin hale gelmesi toplumun uyması gereken kurallara daha çok dikkat etmesini sağlayacaktır. Toplumsal cinsiyet rolleri çok belirgin olmamakla birlikte kadının ve erkeğin toplumun içerisinde özgürlüğü en üst düzeyde tutulmaktadır. Kadının ya da erkeğin cinsiyetçilik üzerinden bir haksızlığa uğratıldığı bir izlenim ütopyanın sonunda oluşmamaktadır. Otoritenin, özgürlükle perdelendiği hissi ütopyanın sonunda zihinlerde belli belirsiz ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Pala'nın büyük önermesi: *“Tanrı Tümüyle Tepeden yönetendir. Küçük Önerme: İnsan tümüyle yoldan çıkmıştır. Yargı: Çocuklarınızın popolarına size yapılanı, Tanrı Babanızın Âdem ile Havva'dan bu yana insanlığın ortak poposuna yaptıklarını yapın. Şırak, şırak, şırak!”* (Huxley, 2021, s. 146). Modern çağın baskıcı yönetimini bu ütopyada Albay Dipa temsil etmektedir. Pala'yı ele geçirdiğinde savaş, petrol ve ağır sanayinin içerisinde alarak insanları köleleştirecektir. Kölelikten insanları kurtarmanın yolu Pala'yı dış dünyaya kapatmaktır. Mokşa adını verdikleri ve hemen herkesin kullandığı uyuşturucu ile cinselliğin bir araya getirilerek yaşanması bu ütopyanın en dikkat çeken yeridir. Aldous Huxley'in, insanı salt yaşadığı cinselliğin mutlu etmeyeceğine ya da din yoluyla anlatılan mutluluğun da üzerinde gerçek bir mutluluğa erişmek için ekstra bir şeye ihtiyaç olduğunu düşünmesidir. Pala yönetimi yani iktidar, Mokşa ile herkesi gerçekte düş arasında bir yerde tutmaktadır ve sürekli

insanlara mutluluğu vadetmektedir. Bunun asıl amacı ise Pala'da oluşturulan ütopyanın devamını sağlamaktır. Ancak adaya aydınlanma bir askeri aracın farlarıyla gelmiştir.

3.6. DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ

Kadın, “*bunaltıcı düşlerden uyandığı*” bir sabah, hiçliğe dönüşmüş olarak buldu kendini. Artık bir adı yoktu, düşüncesi, benliği, arzusu yoktu ama bir rahmi vardı. Yaşamını kolonilere sürülmeden, öldürülmeden, "Damızlık Kız" olarak sürdürmesini sağlayan rahmi. Artık âşık olmayacaktı, sevmeyecekti, onaylanmış bir dilin ötesine geçmeyecekti. Duvarlara asılmış sıra sıra cesetler, tek gerçeğin savaş ve üreme olduğunu hatırlatıyordu. Özgürlük hatırlanmayacak kadar uzaktaydı. Margaret Atwood'un başyapıt niteliğindeki feminist distopyası "*Damızlık Kızın Öyküsü*", bütün distopyalar gibi geleceğe dair bir paranoyayı değil, içinde yaşadığımız gerçeğin ta kendisini dile getiriyor. Erkek egemen muhafazakâr bir rejimin üremeyle sınırlandırdığı, mahrem örtülerin ardına gizlediği kadın bedenleriyle bize aşına gelen bir gerçeğin (Atwood, 2020).

Amerika'da hayat devam ederken, doğal dengelerin bozulması ile çevre felaketleri ve sağlık problemleri ile kısırlık yaygınlaşmış, nüfus giderek azalmıştır. Salgın hastalıkların artması bir yana terör olayları da her gün artmaktadır. İnsanlar da sürekli bir endişe ve kaos ortamı hakimdir. Ülke liberal bir demokrasi ile yönetilmekteyken terör saldırıları sonucu başkan öldürülür. Başkanın öldürülmesi aslında içeriden bir grubun işidir ama bunu Müslümanların üzerine atarlar ve bir darbeye yönetime el koyarlar; yönetime el koyanlar kendilerine “Yakup’un Oğulları” adını vermektedir. Düzeni yeniden sağlamak amacıyla, birtakım yasaklar koyarlar ve özgürlükleri askıya alırlar, teokratik askeri diktatör ve aynı zamanda ırkçı ve şovenist koyu Hristiyanlık üzerine kurulu Gilead Cumhuriyetini kurarlar. Kadınlar üzerine kurdukları ve doğurganlığın artırılması ile toplumun devamını sağlamak amacıyla yaptıklarını iddia ettikleri bir sistem kurarlar. İlk işleri kadınların dışarı çıkmasını engellemek olur. Banka hesaplarına el koyarlar ve artık kadınlar arasında doğurganlık durumuna göre bir kast sistemi vardır.

Kadınlara uygulanan kast sisteminin en tepesinde doğuramayan evli kadınlar, en altında da otellerde saklanan ve satılmak için bekleyen meta haline dönüştürülmüş fahişeler vardır. Aradaki sınıflar da kız evlatlar, Martha'lar ve Teyzeler'den oluşur. Bir de fahişelerle teyzelerin bir üstünde, üst sınıflar için çocuk doğurma işlevi üzerinden sınıflandırılan damızlık kızlar bulunmaktadır. Ana karakter June (Offred) isimli bir damızlık kız olarak bir komutanın evine tahsis edilir. June, geçmiş hayatında eşi ve çocukları ile yaşadıkları anıları hatırlayarak ve aynı zamanda komutanın ve eşi serana Joy ile aralarında geçenleri anlatıldığı bir distopyadır.

3.6.1. Toplumun İnşası

“Daha iyi asla herkes için daha demek değildir, diyor. Kimileri için daha kötü demektir, her zaman” (Atwood, 2020, s. 272). Damızlık kızın öyküsünde komutanın söylediği bu söz aslında gerçek hayatta da aynı şekliyle geçerlidir. Herkesin başka bir hikâyesi vardır. Margaret Atwood bu hikâyeyi SSCB'den, Almanya'dan ve Çekoslovakya'da yaşanan karışıklıklardan esinlenerek yazmıştır (Atwood, 2020, s. 15).

*“Damızlık kızın öyküsü”*nde anlatılan toplumsal cinsiyet esasına dayalı sosyal bir kast sistemi oluşturulmuştur. İktidara gelen Yakup'un Oğulları adlı tarikat Gilead Cumhuriyetini kurmuştur. Ütopya ve distopyalarda genellikle farklı bir uzam kullanılırken, bu eserde aynı dünya ve yaşadığımız zaman dilimi kullanılmıştır. Bu yönüyle baktığımızda Almanya da Hitlerin iktidara gelişi ve sonrasında ülkesini dönüştürdüğü rejim açısından bakıldığında her ülkenin başına gelebilecek bir şey olduğu zemini okuyucunun zihninde oluşturulmuştur. Kaldı ki darbelerle iktidarların değişimi sonucu oluşan yeni yönetimlerin tamamen hepsi baskıcı ve korku üreten yönetim anlayışını seçmişlerdir. Bu eser feminist bir bakış açısı ile yazılmıştır, cinsiyet temeli güçlü bir eserdir ama cinsiyetçi değildir. Erkeklerin kötü olduğu anlatılmamaktadır ki yaşanan yönetimsel sorunun tüm herkesi kadın erkek etkilediğini anlatmaktadır. Asıl dikkati çekmek istediği yer ise üretilen korkunun, yaşanan zulüm karşısında toplumun direnememesi ve bu duruma ses çıkarmaması ve toplumsal bir harekete dönüşmemesi ile iktidarın kendini sürekli yeniden üretmesidir.

Eserin yazıldığı dönem ikinci dalga feminizmin sönümlenmesi ile radikal feminizmin ya da üçüncü dalga feminizm akımlarının ortaya çıktığı döneme denk gelmektedir. Sovyetler Birliği yıkılmış artık kapitalizmin önünde hiçbir engel ve alternatif kalmamıştır. Liberalizm artık yeni bir evreye geçerek devletler tarafından neoliberal politikalar benimsenmiştir. Artık tüm dünyada insan olmanın ürettiği katma değerle ilişkilendirildiği finansal genişleme dönemi yaşanırken sermayenin akışkanlığı ile yer değiştirmeye başladığı görülmektedir. Bu işin sonucu yine bir savaş ve hegemonyanın el değiştireceği bir zamana doğru akmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan Yakup'un Oğulları ABD'nin iyi yönetilmediği bahanesiyle yönetime el koymuşlardır. Hristiyanlığın en radikal şekilde uygulandığı siyasi iktidarın ilk uygulamaları kadın bedeninin denetimine yönelik olarak uyguladığı politikalar olmuştur. Katı ve muhafazakâr bir biçimde Eski Ahit'ten esinlenilerek getirilmiş kuralları uygulamaktadır. *“İncil'deki öncülü Yakup, iki karısı Rahel'le Lea ve iki cariyesinin öyküsüdür. Bir erkek, iki kadın, on iki oğul-ama cariyeler oğullarına sahip çıkamazdı- hikâye böyle gelişir”* (Atwood, 2020, s. 17).

“Ve Rahel Yakup'a çocuk doğramayınca, ablasını kıskanmaya başladı. Yakup'a “Bana çocuk ver, yoksa öleceğim” dedi. Yakup Rahel'e öfkeleni. “Çocuk sahibi olmanı Tanrı engelliyor. Ben Tanrı değilim ki!” diye karşılık verdi. Rahel, “İşte cariyem Bilha” dedi. “Onunla yat, benim için çocuk doğursun, ben de aile kurayım” (Tekvin 30/1-3)

Radyasyon ve daha birçok sebepten doğum oranları düşmüş ülkede yaşayan herkeste bundan etkilenmiştir. Kısırlık birçok aileyi yakında etkileyen bir durum olmuştur. Gilead Cumhuriyeti bu durumun önüne geçmek için sosyal bir kast sistemi oluşturmuştur. Kadınlar ve erkekleri için iki ayrı sosyal yapı vardır. Kadınlar için oluşturulan sosyal sınıflar; eşler toplumun en üst düzeydeki yöneticileri olan komutanlarla evlidir ve mavi renk elbiseler giyerler toplumun en üst kadın sınıfını temsil ederler çalışmalarına da izin yoktur. Evlerin temizlik işlerini ve hizmetlerini gören kadınlar ise marthalardır. Marthalar ev işlerini görürler bahçe işleri ve örgü örmek gibi hobilerinin yanında bazen diğer eşlerle birlikte vakit geçirmelerine izin verilen marthalar aynı zamanda tutumlu olmak zorundalardır ve yeşil elbise giymek zorundalardır. Damızlık kızlar, toplumda doğurabilen kadınlardır. Hem Gilead'ın inanç sistemi hem de yasaları gereği komutanların evlerinde yaşarlar. Bir isimleri yoktur

hangi komutanın evine gönderilmişlerse komutana ait olduğunu belirtmek için ferd'e ait anlamına gelen "offred" gibi isimleri vardır. Komutanın ailesine bebek vermekle sorumludurlar ve kırmızı elbiseler giyerler. Bir kadın damızlık kız olarak seçilmişse ilk önce "Rachel ve Leah" adı verilen bir eğitim merkezine gönderilir ve orada yapılan eğitimlerle zihinleri boşaltılır ve geçmiş yaşantılarından kopartılırlar. Bu merkeze gelen kadınlar buraya "kızıl merkez" demektedirler ve burada eğitimlerinden sorumlu kadınlar vardır ve bunların adı "teyzeler"dir. Teyzelerin görevi merkeze gelen kadınları eğitmektir. Okumaları yasaktır, kurallara uymadıkları zaman ölüm cezası ile cezalandırılacaklarını onlara iyice belletmektir. Gilad'ın en sadık hizmetkârlarıdır ve elbiseleri bol ve kahverengidir. Ekonokadınlar olarak adlandırılan kadınlardır ve fuhuş yapmak zorunda kalan kadınları temsil eder. Bir de gayri-kadınlar vardır ki kolonilerde yaşamlarını sürdüren kadınlara verilen isimdir sistem için onlar kadın değildir ve gri giymek zorundadırlar.

"Sepetli başka kadınlar da var, kimisi kırmızı, kimisi Marthaların donuk yeşiline bürünmüş; kimisi de çizgili elbiselerini giymiş, kırmızı ve mavi ve yeşil ve ucuz ve eski püskü, bunlar daha fakir erkeklerin karılarına benziyor. Ekonokadın deniliyor onlara. Bu kadınlar işlevlerine göre ayrılmıyorlar. Her şeyi yapmak zorundalar; yapabilirlerse. Bazen de tamamen siyahlar içinde bir kadın geçiyor, bir dul. Eskiden çok vardı onlardan, ama görünüşe bakılırsa azalıyorlar. Komutanların eşlerini kaldırımda göremezsiniz. Sadece arabalarının içinde" (Atwood, 2020, s. 50).

Erkekler için oluşturulan sosyal sınıflar ise, komutanlar devletin yönetim elitidir ve yasa koyucularıdır ve yönetici sınıfı temsil ederler. Eşlerinin çocuk doğuramaması durumunda evlerine damızlık kız alırlar ve bu damızlık kızlarla, her ayın belirli günlerinde yine yanlarında eşleri olduğu halde ilişkiye girmek zorundadırlar. Bu durum bir seremoni şeklinde her ay tekrarlanmaktadır (Atwood, 2020, s. 130-133). Hamilelik sonuçlanıp çocuk emzirme dönemine kadar damızlık kız komutanın evinde kalmaktadır. Emzirme bittikten sonra çocukla damızlık kızın bağı kesilir çocuk komutanın eşinin çocuğu olarak kaydedilir ve damızlık kız başka bir komutanın evine gönderilir.

Gözler gizli polislerdir ve her yeredirler bütün toplumu takip etmektedirler bu şekilde kendisinin izlendiğini düşünen toplum artık kendisinden başka kimseyle irtibat kuramamaktadır. "Yaşamın kendisini iktidarın bir nesnesi haline getirmesinden dolayı bir denetim toplumu oluşturmaktadır. Bu toplumda bireyler kapatmaya ihtiyaç

duymadan, yanılısma altındaki özgürleşme pratiği içerisinde alınarak normalleştirilen nesnelere dönüştürülerek gözetlenmektedir. Gözetleme mekanizması olarak eserde “göz” adı verilen gizli yapılar kurulmuştur. Foucault’un “Panaptikon” kavramsallaştırmasını akıllara getirmektedir” (Pak, 2019, s. 7). Kendisinin sürekli görüldüğünü zanneden insanlarda oluşan psikolojik bozukluk Gilead Cumhuriyeti’nin yönetimini kolaylaştıran ve toplumsal hareketlerin oluşmasını engelleyen en güçlü teşkilatıdır. Meleklerle gelince onlar askerlerdir. İnsanlara verilen cezaları uygulayan sınıftır. Duvar adı verilen yerlerde kurallara uymayan kadınların asılması ve günlerce orada kalmaları yoluyla toplumda korku oluştururlar. Otoritenin sağlanması, her zaman olduğu gibi kadın ve toplumsal cinsiyet üzerinden meşru zemin kazanmaktadır. Topluma uygulanacak her ne ise ilk olarak kadın üzerinden uygulanmıştır. Kadını değiştiren sistem toplumu da değiştireceğini bilmektedir. Kadınlar her daim hayatlarına ilk müdahale edilen ilk kurbanlardır.

3.6.2. Toplumsal Cinsiyet ve Otorite İlişkisi

“*Damızlık Kızın Öyküsü*”nde toplumsal cinsiyet ve otorite ilişkisine baktığımızda Offerd’in komutanın evine gönderilme ve orada yaşanan olaylara ses çıkaramamasının ana nedeni toplumun tahakkümüne girmiş olması, daha sonra kendi benliğini inşa edecek ve özgürlüğünü yeniden kazanmak için mücadele etmeye başlayacaktır (Pak, 2019, s. 6). Dolayısıyla burada Foucault’un iktidar ve otorite tanımlarının hayata nasıl işlediğini tüm açıklığıyla görmüş oluyoruz. Atwood, “*Damızlık Kızın Öyküsü*”nde, kadınların ötekileştirilerek ataerkil toplumun doktrinleri altında kuluçkahane olarak kullanıldığı bir toplumu tasvir etmektedir. Henüz yaşamadığımız bir dönemde, fütüristik bir Amerika Birleşik Devletleri’nde başkanın suikasta uğraması ve bundan Müslümanların sorumlu tutulmasından sonra, yönetimi askerler ele alır. Anayasanın bir süreliğine askıya alındığı söylenmiştir. Gazeteler sansürlenir, kadınların okuma/yazma, çalışma ve servet edinme hakkı elinden alınır (Kazak, 2018, s. 38).

Totaliter rejimlerin uygulamaları birey ve toplum üzerinde her daim korku oluşturmuş ve geleceğe dair sürekli umutsuzluk doğurmuştur. Gilead Cumhuriyeti işin

özünde doğum oranları azaldığı ve gelecekte insan soyunun tükenebileceği ihtimali üzerine toplumsal bir meseleye dönüşmüş kısırlık konusunu çözmek ister. Kısırlığın artmasına sebep, sanayi ve diğer gelişmiş teknolojinin yanı sıra asıl mesele eşcinselliğin artması, eşcinsel evlilikler, kürtaj, çeşitli doğum kontrol yöntemleri ile kadınların işlediği günahlar olduğuna inanmalarıdır. İktidara gelen yeni yönetim dolayısıyla ilk olarak kadınlar üzerinde bir politika geliştirmiştir. Mülkiyet hakkı, seyahat özgürlüğü, bilgi edinme hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi birçok konu askıya alınmıştır. Ancak burada en çok dikkat çeken durum ise kadının bedeni üzerinde kurulan iktidar ilişkisi olmaktadır.

Gilead Cumhuriyet'inin ana taşıyıcısı sistem yanlısı “teyzeler”dir. Kurulan sistemin en korkunç yanı doğurabilen kadınlara tecavüz etmenin resmiyet kazanması ve bu korkunç tecavüzün bir seremoniye dönüştürülerek belirli kurallara bağlanmasıdır. Tecavüze uğrayan damızlık kızların bu seremoniye hazırlanması “teyzeler” denilen kadınların sorumluluğundadır. Doğurgan olmayan kadınlar, marthalar olarak komutan eşlerine yardımcı olarak çalışmaktalar, bu sisteme uymayan kadınlar ise, durumuna göre ya öldürülür ya da işkence ile geçmişi silinir ya da fahişe olarak genel evlere gönderilirler. Kadınlık özelliklerini yitirmiş ve hiçbir iş yapamayacak durumda olanlar ise radyoaktif çalışmaların yapıldığı kolonilere gönderilirler. Erkeklerin en üst noktasında ise komutanlar bulunur ve “Tanrı” rolündedirler. Kadın erkek herkes sistemin kendisine biçtiği rolü yerine getirmek ve devlete sadakatle bağlanmak zorundadır. Gilead Cumhuriyeti totaliter ataerkil ve aynı zamanda dini referansları olan bir yapı kurmuş durumdadır.

Devlette yaşayan herkes devletin çıkarları için yaşamak zorundadır. Kendilerine biçilen rolü harfiyen uygulamaları gerekmektedir. Kaldı ki bu rol komutanların damızlık kızlara tecavüzünü izleme ve hatta eşlik etme vazifesi olsa dahi, eşler tarafından bu tecavüze yardım ederek hatta damızlık kızı kendi kucağına yatırıp tecavüzü izlemleri gibi. Bu durum hangi statüde bulunursa bulunsun kadın-erkek hiç fark etmez hepsi için geçerlidir. “Marthalar”, “teyzeler”, “gözler” her biri sistemin kendilerine yüklediği sorumluluğu istisnasız yerine getirmekle görevlilerdir. *“Bu bağlamda sosyal yapıda eşler dışındaki tüm kadınların çalışmasının, eğitim almasının yasaklanması, çocuklarının ellerinden alınması ve doğurgan tüm kadınların çocuk sahibi olmayan kastın üst kısmında bulunan soylu komutanlara verilmesi, her kadının rolüne ve*

statüsüne göre giyinmesi, evdeki kadınların kendi alanının mevcut olması ve damızlık kızların bu bölgeler girmelerinin kesinlikle yasaklanması bir hegemonya oluşturmaktadır” (Pak, 2019, s. 7). Zaten böyle toplumlarda işin esasına bakınca iki sınıf vardır yönetenler ve yönetilenler. Hiyerarşi şu şekildedir, komutanlar, teyzeler ve askerler ve ezilen ya da yönetilenler.

Toplumsal cinsiyet açısından baktığımızda, kısırlığın sadece kadınlarda olabileceği ve erkeklerin kısır olma ihtimalinin dahi olamadığı bir ataerkil düşünce hâkimdir. Kadın bedeninin tahakküm altına alınması M. Foucault’a göre biyopolitik olarak tanımlanmış ve iktidarın kadın bedeni üzerinden geliştirdiği, ne kadar çocuk doğuracağından tutunda beden üzerindeki tüm tasarrufların iktidar tarafından belirlenmesi, bu duruma da bireyin itaatkâr olması sağlanır. Burada özgür irade yoktur ve bu iradenin ortadan kaldırılması için iktidar gerekli söylemleri, kanunları, idari kararları alır ve bu durumda zorlama yoktur bireyin rızası olacak şekilde tüm manipülasyon araçları kullanılmaktadır ki buna biyo-iktidar denir (Foucault, 2005, s. 16-17). Eserde kadının değersizliği ve ikinci planda oluşu yasalarla sabit kılınmış, erkeklerin kısır olamayacağı ve çocuğun olmamasının yalnızca kadınla ilgili olduğu normu geliştirilmiştir. Aynı zamanda, totaliter bir rejim söz konusu olup bir adli sistem mevcut değildir. Eserin yapısal özelliklerine bu açıdan bakıldığında, Gilead rejiminin mikro iktidar alanı olarak kadın bedeni üzerinden tahakküm ilişkisi kurduğu ve oluşturduğu mekanizmalarla bu sistemi devam ettirdiği görülmektedir (Pak, 2019, s. 7).

“Ellerim titriyor, neden korkuyorum? Hiçbir yasağı çiğnemedim, hiçbir söz vermedim, tehlikeye atılmadım, her şey güvenli. Beni korkutan bu seçme şansı, bir çıkış yolu bir kurtuluş” (Atwood, 2020, s. 92). Bireyler yaşadıkları zorluklardan bir çıkış yolu bulamadıklarında, önlerine sunulan seçeneklerden birini seçmek zorunda kalırlar ve burada baskıyı içselleştirerek bu yaşanan durumun normal olduğunu sanırlar. Burada bireyin kimliği ortadan kalkmış durumdadır. Artık kimliksizdir, bunun içindir ki kendi adları yoktur. Onunki, bununki gibi başkaları üzerinden tanımlanan kimliksizlik durumu oluşturulur. Zaten kadınlar açısından Atwood’un da işaret etmeye çalıştığı nokta Hristiyanlığın kadına ikincil bir anlam yüklediği gerçeğinin bilinçaltında bir yerlerde her zaman yaşadığı gerçeğidir. Bireysel özgürlükler artık tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Sadece damızlık kızlar için değildir bu durum aslında *“Birden fazla özgürlük çeşidi vardır, derdi Lydia teyze. Bir şeyler yapma ve bir şeylerden*

sakınma özgürlüğü. Anarşi günlerinde, bir şeyler yapma özgürlüğü vardı. Şimdiyse size sakınma özgürlüğü veriliyor, azımsamayın bunu derdi” (Atwood, 2020, s. 51). İktidar bilgiyi kontrol altına alarak yön vermeye başlayınca, bir diğer ifadeye bilgiyi üreten iktidar, yine bu ürettiği bilgi ile özgürlüklerin ve bireyin hak ve sorumlulukların sınırını çizerek toplumu disiplin altına almaktadır.

Sonuç olarak damızlık kızın öyküsünde toplumsal cinsiyetin oluşması ve meşruiyet kazanması için iktidarın oluşturduğu otorite tarafından, üretilen korku ve baskı unsurlarının yine iktidar tarafından üretilen “bilgi” ile içselleştirilmesi sağlanmaktadır. Dolayısıyla bireyin tüm özgürlükleri otoritenin isteği doğrultusunda değişmekte ve bireyler tarafından bu durum bir kader olarak algılanıp sorgulamayı bırakın farklı bir düşünceyi dahi aklından geçirememektedir ki bu yüzden olsa gerek toplumsal hareketlerin oluşması çok uzun yıllar almaktadır. Çünkü bilgiyi ve bilgiye erişim imkânlarını kontrol eden iktidar istediği ve müsaade ettiği kadar bilgi vermektedir. Günümüzde de yaşanan sorunlar aslında iktidarın, topluma sunduğu ve ürettiği bilginin manipüle edilip edilmediğinin bireyler tarafından bilinmemesidir. Bu distopya da yaşanan ataerkil yapının ürettiği toplumsal sorunların aslında iktidar tarafından sorun olarak algılanmaması meselesi, kapitalizmin meta zincirini insandan üstün görmesi olayıdır. Döngünün sağlanabilmesi için ne gerekiyorsa yapılmaktadır, “Perçinci Roze” de yaşananda ilke olarak aynı yerden beslenmektedir.

SONUÇ

Kadın ve otorite ilişkisinin ütopya ve distopyalarda, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında nasıl kurgulandığına baktığımız bu çalışmanın ilk bölümünde iktidar olgusunun nasıl meydana geldiği ve tarihsel süreçte ne gibi değişikliklere uğrayarak erilleştiği incelenmiştir.

Düşünsel olarak yapılan fikir yürütmelerde, zihin dünyasında özne olarak bir kez erkek kabul edildiğinde, üretilen her düşünce ve akımların da ataerkil olması kaçınılmaz bir sürece tekabül etmektedir. İktidar en geniş anlamıyla, arzulanan bir güce ulaşma, başkaları istemese dahi onlara kendi istediklerini yaptırabilme gücünü ifade etmektedir. Bu durumda iktidar olgusu kişi ya da gruplar tarafından yönetilmektedir. Toplu yaşamın başladığı ilk andan itibaren insanın insanla ve insanın toplumla olan bütün ilişkilerinde iktidar olgusuna rastlanmaktadır. Farklı toplumlarda ve farklı zaman dilimlerinde oluşan farklı iktidar olgularının hemen hepsinin ortak noktası ise iktidarın erilliği olgusudur. En ilkel toplumlardan en modern toplumlara kadar hepsinde erkek egemen bir yapı karşımıza çıkmaktadır. İktidarın, erkekler tarafından kullanılmasından ziyade temel sorun iktidarın eril bir söylem kullanarak kadınları ötekileştirmesi hususudur. İktidarın kadınlar tarafından kullanıldığında da eril söylemin devam etmesi sorunun kaynağını daha iyi göstermektedir. İktidarın ele geçirilen bir olgu mu yoksa kendi başına müstakil bir unsur mu olduğu sarmalına dikkatle bakıldığında, iktidarın sürekli kendini yenilediğini görülmektedir. İktidar bilgiyi üretir, bilgi iktidarın devamı için algıları oluşturur oluşan algı sayesinde ise iktidar yaşamaya devam eder. Öyleyse burada kemikleşmiş bir durum bulunmaktadır. Üretilen bu bilgi ve söylem tarih boyunca kadınların aleyhine olacak şekilde yorumlanmıştır. Diğer taraftan otoritenin var olabilmesi ve sürdürülmesi için toplumsal rıza önemli bir unsura tekabül etmektedir. İnsanların, kişi ya da grupların iktidarını kabul etmeleri bilinçaltında olan otorite imgesi ile doğru orantılıdır. Bilinçaltındaki otorite imgesinin öznesi erkeksen ve eril özellikler taşıyorsa, kadınların iktidarını kabullenmek oldukça zor olabilmektedir. Kaldı ki modern dönemin temellerinin atıldığı Aydınlanma Çağında dahi bu eril bilinçaltından kurtulunamamıştır. Aslında delegelerin başkanı, başkanın da delegeleri seçtiği matruşka gibi bir yapı oluşturulur. İktidarın soyut

bir varlık olması ile ütopyaı bir arada düşündüğümüzde ütopya ve iktidar arasında güçlü bir bağıntı olduğı hissi uyanmaktadır. İktidarın erilliğı veya ataerkil iktidar olguları sadece erkeklerin iktidardan uzaklaştığında değıseceğı gibi bir illüzyon oluşturmaktadır. Oysa tarih boyunca ve dahi günümüzde kadın yöneticilerin olduğı yerlerde iktidarın ataerkillikten kurtulmadığı görölmektedir. “*Damızlık Kızın Öyküsü*”nde, iktidara en yakın olan hatta kendine has yetkileri olan kadınlar yine iktidarın geleceğı için kadınları hazırladıkları örneğı gerçek hayatta da karşımıza çıkmaktadır.

Kapitalizm ile kadının ilişkisine bakıldığında da yine aynı şeyler görölmektedir. Sürekli sermaye birikimi için sermaye biriktirmek ilkesi ile hareket eden kapitalizm, birinci bölümde ele alınan “iktidar” olgusuna benzemektedir. Bazen de ikisinin - kapitalizmin ve iktidarın- aynı yapıyı işaret ettiğini düşündüren birçok olayla karşılaşlmıştır. Kapitalizmin hayatta kalabilmesi için en önemli unsuru “birey”dir. Bireyin cinsiyetine bakıldığında maalesef erkek olduğı görölmektedir. Kadını yok sayan bir inanca sahip insanların kurguladığı kapitalizmde kadın için farklı bir yönetim ortaya koyması zaten beklendik bir durum değildir. Özellikle son iki yüzyıldır tüm dünyayı etkisi ve yönetimi altına alan kapitalizmin kadınların sistemsel yaşanan sorunlarını çözmesi beklenirken maalesef çözüm üretmek yerine çözümsüzlüğü adres göstermektedir. Özellikle son yıllarda kadına karşı şiddeti önlemek için şiddet konusunu ön planda tutarak kadının haklarını perdelemektedir. Birinci ve ikinci dalga feminizm akımları kapitalist iktidardan, haklarının büyük bir kısmını mücadele ve azimle almış olmalarına rağmen, üçüncü dalga feminizm ile birlikte mücadelenin öznesi değışmiş kapitalist iktidarın yerine “erkek” konulmuştur. Bu durum feminizm akımını çok parçalı bir yere sürüklemiştir. Artık kendisine beyaz kadından daha çok siyahi erkeğı yakın bulunduğunu itiraf eden insanların varlığı artmıştır. Yakın bir zamandan örnek verirsek Suriye ve Ukrayna savaşlarının mağduru kadınlar, kapitalist iktidarlar tarafından aynı şekilde muamele görmediğı gibi inanç ve kimliklerinden dolayı ayrıştırılmıştır.

Ütopya ve distopyalarda toplumun nasıl inşa edildiğini incelediğimiz üçüncü ve son bölümde “*Kadınlar Ülkesi*” ve “*Karanlığın Sol Eli*”nde toplumun inşasında, cinsiyet temelinden uzak bir toplum kurgulandığı görölmektedir. Yani bu kurguda bildiğimiz cinsiyet yoktur. Deneyler veyahut başka bir sebeple insanın cinsiyetsiz ya da çift cinsiyetli bir hale dönüşmesi ile ortaya çıkan cinsiyet temelinden uzak bireyler

üzerinden toplumsal bir eleştiri söz konusudur. Kadınlar ülkesinde oluşan Partenogenez insanlarla eşeysiz döllenme ile erkeksiz bir yaşam kurgulanmaktadır. Bu ütopya da toplum kurgulanırken, erkek cinsiyet olarak çıkartılmıştır. Yaşadığı dönemin toplumsal ve ekonomik sorunlarına siyasal düzenlerine, ataerkil düşünce yapısının sebep olduğu eşitsizliklere, iletişimin teknolojinin ve bilimin yanlış kullanımı gibi birçok konuya kadınlar ülkesinde eleştiri getirilmektedir. Bireysel farklılıkları ayrı tutarak, kültürü, ırkı, inancı, cinsiyeti ve cinselliği görünmez hale getirerek bir toplum tasarlanmıştır. Farklılıklar yaşamı zenginleştiren unsurlar olarak görülmüş ve kadın ile erkeğin hayatı eşit şekilde paylaşması için, kadınları kültürel kodların yüklediği sorumluluklardan kurtarıp cinsiyet ayrımının olmadığı ve birey olmanın esas olduğu bir toplum inşa edilmiştir.

“*Kadınlar Ülkesi*”nde erkekler toplumun dışına çıkarılarak, savaşlar, ayrılıkçı dil, çatışmalar, rekabet, sömürü, yoksulluk ve kadınlara yönelik ayrımcılık da toplumun dışına çıkarılmıştır. Çünkü Gilman’ın toplumda yaşanan bütün olumsuzlukların erkekler tarafından oluşturulan ataerkil düşünce sisteminin ve kadınların bu sistemden uzak tutulmasının sebep olduğuna ilişkin ciddi eleştirileri bulunmaktadır. Aslında bu ütopya da, evde yaşayan anne ve çocuklarının özel hayatlarını, öyle güzel bir şekilde tasarlayıp genişletmiştir ki kadınlar ülkesinde kurulan sistem özünde aile içinde yaşanan hayatın genişletilmiş halini yansıtmıştır. Sadece kadınlardan oluşan bu ütopya da işbirliği ve dayanışma ana ilkedir dolayısıyla savaş, rekabet, sömürü gibi kavramlar bulunmamaktadır. Bireyler kendilerini geliştirebilecekleri tüm imkânları bu dünyada bulurlar. Kadınlar ülkesine dış dünyadan gelen erkekler bekledikleri gibi bir ilgi ile karşılaşmazlar çünkü bu dünyadaki kadın, geldikleri dünyadaki kadın ile aynı ruh dünyasına sahip değildir. Gilman bu ütopyasında dünyanın yaşanılabilir bir yer olması için kendi yaşadığı dünyaya cinsiyetçilik üzerinden bir eleştiri getirmiş ve kadınların bireysel farklılıklarından korkmadan toplumun inşasında hak ettiği yeri alması halinde, insanlık adına yaşanan birçok olumsuz sürecin biteceğini öne sürmektedir.

“*Karanlığın Sol Eli*”nde ise hem kadın hem erkek üreme organlarına sahip ama çift cinsiyetli canlıların olduğu bir gezegen kurgulanmıştır. Bu insanlar ayın belirli günlerinde hormonlarının durumlarına göre kadın ya da erkeğe dönüşebilirlerken hamilelik durumu ortaya çıktığında ise kadın olarak bebeği doğurup emzirme sürecinin

bitimine kadar aynı cinsiyette kalmaktadırlar. Le Guin cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair oluşan normları, varsayımları ve ön kabullerin hepsini bu distopyasında yerle bir etmektedir. Cinsiyetin olmadığı, cinsiyetçiliğin toplumu kurgulamadığı bu uzamda, bir kişinin bir çocuğun annesi fakat aynı zamanda başka bir çocuğun ise babası olma durumu toplumsal cinsiyeti alt üst etmektedir. İşbölümünün cinsiyetlere göre gerçekleşmemiş olması, cinsiyetlerin birbirleri üzerinde ki üstünlük kurma olgusunu tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu ütopya cinsellik salt olarak ortaya çıktığı zaman bireylerin cinsiyeti belirlenirken, cinselliğin olmadığı yani kemmer dönemi dışında bireylerin cinsiyetsiz oluşu, erkek ve kadının toplumsal rolleri ve ontolojik olarak varlıkları açısından birbirleriyle eşit olduklarını anlatmak için kurgulanmaktadır. Cinsiyetin belirleyiciliğini yitirdiği böyle bir toplumda savaşlar da dâhil olmak üzere birçok konunun problem olmaktan çıkacağı ve insanlığın gündeminde olmayacağına anlatılmaktadır. Bu durumun en çarpıcı örneği ise kış gezegeninde yaşayan insanların savaş kavramını bilmiyor olması gösterilebilir. Bireylerin sabit bir cinsiyetinin olmaması geçişken bir anlayışı hâkim kılmış ve dolayısıyla kurguda geçişgenlik toplumun her aşamasında uygulanan bir hal almıştır. İnsan hayatından cinsiyeti çıkarınca geriye ne kaldığını görmek isteyen Le Guin, kadınla erkek arasında fizyolojik farklılıkların dışında sorunların olduğunu göstermek istemektedir. Bireyler arasında ekonomik olarak bir eşitlik, toplumsal olarak bir denklik oluşturulduğunda sorunsuz bir dünyanın olabileceği inancı, kadın ve erkek ikiliğinin birbirini iten zıtlık değil de birbirlerini destekleyen ahenkli bir bütün oluşturduğu bir toplum inşasının mümkün olabileceğini göstermesi açısından değerlendirilebilir. Böylelikle ataerkil düşüncenin kadınlar aleyhine oluşturduğu baskıdan toplumu kurtarmak istemiştir.

Bu ütopya ve distopyanın kıyaslanmasında ilkesel olarak ikisinin de aynı noktadan referans aldıkları görülmektedir. Yaşadığımız kapitalist dünyada oluşan haksızlıkların sebebinin cinsiyetçi bakış açısı olduğu ve bu cinsiyetçiliğin de erkeklerden yana büküldüğüne olan inançtır. Stratejileri ve kurguları birbirinden farklı olmakla birlikte ikisinde de yoğun bir erillik eleştirisi hâkimdir.

“*Ada*” ve “*Damızlık Kızın Öyküsü*”, ütopya ve distopyalarında ise durum daha farklıdır. İkisinde de zaman gerçek dünyadaki zamanla eşanlıdır. *Ada*’da özellikle kapitalist iktidara bir eleştiri söz konusudur. Dünyayı saran petrol kavgaları ve sanayileşmenin içerisinde insanın tüketildiği ve bu durumun yine aynı zamanda ve

farklı bir uzamda bir ülke kurgulanarak eleştirildiği bir ütopyadır. Sınırsız özgürlüklerle perdelenmiş bir otorite ilişkisi söz konusudur. Cinsellikle birlikte moşka adlı halüsinatif maddenin birlikte verilmesi yeryüzünü cennete çevirme idealidir. İnsanın aklına hemen Hassan Sabbah'ın fedailerini getirmektedir. Yapay döllemenin olduğu bu ütopyada ari bir ırk yaratma ideolojisi topluma kabul ettirilmiş durumdadır. Nasıl oluştuğunu bilemediğimiz, sarı saçın, siyah saçtan üstün olduğu, mavi gözün, kara gözden daha iyi olduğu, uzun boylu olmanın kısa boylu olmaktan daha muteber olduğu hissini bir sonucu olsa gerektir. Tersinde bakıldığında ise “uygun olmayan kişilerin üremesine sınırlama” getirilmesi yaşadığımız dünya için hiç yabancı olmayan bir durumdur ki Kanada'da yasası bile bulunmaktadır.

“*Damızlık Kızın Öyküsü*”nde ise, yine gerçek dünya ile aynı zaman dilimi kullanılmıştır. Bu distopyanın üzerine tartışmak ve karar vermek gerçekten zordur. Aşırı radikal Hristiyan tarikatının Amerikan başkanının dünyayı gerektiği gibi yönetmediğini düşünerek yönetime el koymaları ile başlar. Burada oluşan otorite ve kadın ilişkisi aslında şu anda dünyamızda yaşanandan çok farklı değildir. Kadın erkek bütün insanlığın çıkmaza doğru sürüklendiği, dünyanın adeta küçük bir köye dönüştüğü günümüzde, kısırlaştırılan kadın ve erkeklerden taşıyıcı anneliğe, organ ticaretinden, çocuk kaçırmaya hemen hepsi bu distopyada olduğu gibi bir takım elit gurupların hayatını kolaylaştırmak için yapıldığını ortaya koymaktadır. Bu distopyada otorite ve kadın ilişkisine iktidar olgusunun kavramsallaşması penceresinden baktığımızda, kadınların ezilmiş hallerine itiraz edememeleri toplumsal tahakkümü ortaya koyduğu gibi, önceki hayatlarında kadın hakları savunucusu olan komutanlardan birinin eşinin bu yeni hayatına hiç itiraz etmemesi şaşırtıcı gelmektedir. Ancak gerçek şudur ki dünyanın gelişmiş ülkelerinde yaşayan kadın hakları savunucusu olan birçok aktivistin, kadın haklarını savunma yöntemlerine bakıldığında kendisinden olan/olmayan, dini veya ırki ayrımlarının olduğu net bir şekilde görülecektir. Kadın haklarının savunucularının bu kadar çok ve yoğun olduğu bir dünyada, bedenini satarak hayatta kalmaya çalışan kadınların varlığı bir paradoks olarak ortada durmaktadır. Toplumsal sınıfların çok kesin çizgilerle çizildiği kapitalist toplumda ne yaşanmışsa “*Damızlık Kızın Öyküsü*”nde de aynı şeyler yaşanmış ve kurgulanmıştır.

Kapitalizmin, insanın emeğini metalaştırmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğine bir de ekonomik veriler etki etmeye başlamıştır. Kadının emeğinin yok

sayıldığı ailenin dışında, sanayileşmeyle birlikte insanlık bir distopyanın içerisine yuvarlanmış durumdadır. İnsanlığı bu çıkmazdan ve adaletsizlikten kurtarma vadiyle kurgulanmış olan bütün ideolojiler esasında birer ütopyayı yansıtmaktadır. Ütopyalar mevcut toplumsal yapılarını korumak için koruyucu ve önleyici tedbirleri artırmak zorunda kalarak distopyaya dönüşebilirler. Liberal politikaların zamanla evirilerek kapitalizme veya neoliberal politikalara dönüşmesi ancak bu şekilde açıklanabilir. Bir ülkeye özgürlük götürmek için yola çıkan bir ordunun, oraya ulaşmak için geçtiği yerleri yağmalaması gibi bir tenakuz içerir ütopyalara giden bütün yolların distopyalardan geçmesi ya da her ütopyanın distopyaya dönüşmesi.

KAYNAKÇA

- Ağkaya, O. (2016, Aralık 21). Ütopya ve Distopya:Siyasetin edebiyat Üzerindeki Etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 23-48.
- Akal, C. B. (1999). “Devlet, Yasa, Hakimiyet,” *Cumhuriyet’in 75. Yıl Armağanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Akal, C. B. (2003). *İktidarın Üç yüzü*. Ankara: Dost Kitabevi yayınları.
- Akgün , E. (2020). Türkiye’de Sosyalist Feminizm: Sosyalist Feminist Kolektif Örneği. *Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2-101.
- Akkoyunlu Kıvılcım, E. (2003). Kentin Tükeniği ve Ütopyalar. *Amme İdaresi Dergisi*, 143-164.
- Altınbaş, D. (2010). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 21-52.
- Altun, M. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadına Yönelik Cinsel Şiddet Tahakküm Distopyası: “Damızlık Kızın Öyküsü” Adlı Dizi Örneği*. Edirne: Trakya Üniversitesi Yüksek Lisans tezi.
- Ansal, H. (1989). Kapitalist Üretimde Cinsiyetçilik. *11.Tez: Marksizm ve Feminizm* (1), 8-22.
- Atan, M. (2015, Ocak). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politikdir" öyleminde Aile. *Jemsos*, 1(2), 1-21.
- Ateşoğlu, N. (2019). Michel Foucault 'da İktidar ve Özgürlük Kavramlarının Orhan Tekelioğlu, Cem Deveci ve Tina Besley'in Çalışmaları Bağlamında Değerlendirilmesi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(5), 220-237.
- Atwood, M. (2020). *Damızlık Kızın Öyküsü*. (S. Altınçekiç, & Ö. Kabakçıoğlu, Çev.) İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

- Avsat, Ş. (2022, Ağustos 22). *independent*. <https://www.indyturk.com/:https://www.indyturk.com/node/544471/dünya/abd-çocuk-evlilikleriyle-insan-haklarını-ihlal-ediyor> adresinden alındı
- Aydar, F. (2018, Ağustos 23). *T24 Bağımsız internet gazetesi*. <https://t24.com.tr/k24/yazi/toplumsal-cinsiyet-tarihciligi,1910:https://t24.com.tr/k24/yazi/toplumsal-cinsiyet-tarihciligi,1910> adresinden alındı
- Aydın, A. (2016). 1950-1960 Döneminde Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Yasama Dergisi*, 50-67.
- Bayram, A. K. (2003). İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenk: michel Foucault. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 33-47. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/29113/311464> adresinden alındı
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın "İkinci Cins"* (7 b.). (B. Onaran, Çev.) İstanbul: Payel yayınları.
- Berberoğlu, B. (2009). *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel bir Perspektif*. (C. Cemgil, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 1-31.
- Berktaş, F. (2013). Feminist Teoride Açılımlar. F. Berktaş, Y. Ecevit, A. Gündüz Hoşgör , B. Kümbetoğlu, E. Köker, H. Karaslan Şanlı, . . . S. Sancar, Y. Ecevit, & N. Karkıner (Dü) içinde, *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (s. 2-23). Eskişehir: Anadolu üniversitesi Yayını Yayın No:2312.
- Bezel, N. (1984). *Yeryüzü Cennetleri Kurmak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bezel, N. (2001). *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Bilmiş, H. (2006). Türkiye'de Sosyalist Feminizme Kaktüs'ten Bakmak. *Parkis*, 19-43.
- Bulut, N. (2009). *Siyasal İktidar Tipleri ve Bir Siyasal Tipi Olarak (modern) Devlet*. İstanbul: İstanbul edu.

- Butler, J. (2010). *Cinsiyet belası: feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2003). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çağıl, A. (2020). Feminizm ve Politika İlişkisi Bağlamında Radikal. *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, 137-143.
- Çaha, Ö. (2003). Feminizm. *Siyaset* (s. 564-566). içinde Ankara: Lotus Yayınları.
- Çakır, S. (2016). Feminizm Ataerkil İktidarın eleştirisi. B. ÖRS içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 416-475). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çam, E. (1966). *Batı Demokrasisinde Siyasi İktidar İle İktisadi İktidar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 512-523.
- Çetinel, E., & Ersoy Yılmaz, S. (2016). Feminist Teori: Yönetim Ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 119-148.
- Çevik Tan, F. (2017, Aralık). Foucault'nun İktidar Kavramı Odağında Distopik Kurgular ve Sam Shepard'ın Görünmeyen El'i. *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 10(20), 372-386. doi:10.21602
- Çörekçioğlu, H. (2015). *Modernite ve Ütopya*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Demir, Ö., & Acar, M. (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Demir, Z. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Demren, Ç. (2001). *Ataerkillik ve Erkeklik Biçimlerinin Karşılıklı İlişkileri ve Etkileşimler Yüksek Lisan Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü.

- Dikici, E. (2016). Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü* , 523-532.
- Doğan, M. (2022). Hiyerarşik İktidar İlişkileri Ve Toplumsal Cinsiyet:Uluslararası İlişkiler Disiplininde Hegemonikilikler Ve Eril Aklın Eleştirisi. *İMGELEM*, 6(10), 47-68.
- Donovan, J. (2009). *Feminist Teori*. (A. Bora, M. Ağduk Gevrek, & F. Sayılan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dunbar, R. (1969). Toplumsal Devrimin Temeli Olarak Kadın Kurtuluşu. *Bir Kadın Kurtuluş Dergisi*(2).
- Durğun, S. (2019). *Rawls ve Okin Üzerinden Aile Kurumunu Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Duverger, M. (1998). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Düzgün , V. (2011). *Aldous Huxley'in Ütopya Dünyası: Cesur Yeni dünya ve Ada*. Erzurum: Yüksek Lisans Tezi.
- Engels, F. (2021). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (E. Özalp, Çev.) İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Enginyurt, D. (2018). Sosyal Hareketler Açısından Feminizm. *Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, 36-59.
- Ersoy Çak, Ş. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Teorileri Bağlamında Türkiye'deki Reklam Filmleri Ve Popüler Müzik Videoları. *Yedi*, 101-110.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin Tarihi I*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*. (I. Ergüden, & O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2006). *Sonsuza Giden Dil*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *İktidarın Gözü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Friedan, B. (1983). *Kadınlığın Gizemi*. (T. Mertoğlu, Çev.) İstanbul: e yayınları.
- German, L. (2006). *Cinsiyet Sınıf ve Sosyalizm*. (Y. Önen, Çev.) İstanbul: Babil Yayınları.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. (Ü. Battal, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gilman, C. (2018). *Kadınlar Ülkesi* (10 Baskı 2021 b.). (S. Karalı, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Gönenç Yapar, A. (2006). Fransa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 63-84.
- Grint, K. (1998). *Çalışma Sosyolojisi*. (V. Bozkurt, Çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 245-256. doi:10.18069/firatsbed.346526
- Harman, C. (2010). *Halkların Dünya Tarihi Taş Çağından Yeni Binyıla*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Heywood, A. (2011). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Adres.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Huxley, A. (2021). *Ada*. (S. Akar, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya Denen Arzu*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, & F. Özbay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Karakuş Öztürk, H. (2017). Mary Wollstonecraft'Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi Kitabında Rousseau Eleştirisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 471-485. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59416/853281> adresinden alındı

- Karakuş, G. (2019). Sovyetler Birliği'nde Kadının Konumuna Genel Bakış. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 1580-1598.
- Karatani, K. (2019). *Dünya Tarihinin Yapısı Üretim tarzlarından Mübadele Tarzlarına*. (A. Karatay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kazak, Ö. (2018). Margaret Atwood'un "Damızlık Kızın Öyküsü" ve Ayşe Kulin'in "Tutsak Güneş" Adlı Distopik Eserlerinde Kadın İzleğinin Karşılaştırılması *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Kır, Y. (2007). *Klaskik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Kirman, M. (2004). *Din Sosyolojisi terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1996.30 basım). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kızılay, Y. (2017). Herbert George Wells'in "Körler Ülkesi" ve Ursula K. Le Guin'in *Karanlığın Sol Eli Eserlerinde Gerçeklik-Algı İlişkisi ve Gerçekliğin Yeniden Kurgulanabilmesi Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Koç, C. (2020). *Bilimkurgu ve Cinsiyet: Ursula K. Le Guin'in Mülksüzler ve Karanlığın Sol Eli Romanları Doktora Tezi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Koyuncu Güçbilmez, B. (2005). *İktidar ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Kubbealtı Lugatı*. (tarih yok).
- Kubbealtı Lugatı*. (2022, Nisan 3). <http://lugatim.com/s/İDEOLOJİ> adresinden alındı
- Kul, A. (2019). *Ütopya ve Distopyalarda Devlet Tahayyülü*. Çorum: Yüksek Lisans Tezi.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*. (A. Somel, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*. (A. Galip, Çev.) Ankara: Kalkedon yayınları.
- Küçük, N. (2010). John Stuart Mill'de Kadın Sorunu. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 91-110.

- Le Guin, U. (2021). *Karanlığın Sol Eli*. (Ü. Altuğ, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Levitas, R. (1990). *The Concept Of Utopia*. Syracuse University Pres .
- MacKinnon, C. (2020). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. İstanbul: Metis.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat yayınları.
- Marx, K. (2003). *Kapital*. (A. Bilgi, Çev.) Ankara: Eriş Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2012). *Komünist Manifesto*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Megill, A. (2008). *Aşırılığın peygamberleri/ Nietzsche, Foucault, Heidegger, Derrida*. (T. Birkan, Çev.) Ankara: Ayraç yayınları.
- Mill, J. (2017). *Kadınların Köleleştirilmesi*. (A. Özcan, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika Kuramı*. İstanbul: Payel Yayınları.
- More, T. (2019). *Ütopya*. (M. Urgan, S. Eyüboğlu, & V. Günyol, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Morgan, L. (1994). *Eski Toplum ya da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanklıktan Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar I*. (Ü. Oskay, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Müftüoğlu, M., & Özbay, F. (2015, Nisan). Gündelik Hayatta Totalitarizm:George Orwell'in 1984 Adlı Distopya Romanında İdeal Toplum Tasavvurları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(44), 179-189.
- Nozick, R. (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. (A. Oktay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Omay, U. (2011). Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar . *Çalışma ve Toplum*(3), 137-166.
- Örnek, S. (2015). ABD'de Kadın Haklarının Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 105-129.

- Örs, B. (2018). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, Ö. (2017). İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 395-414.
- Özen, D. (2019). *Ütopyalarda Kadın Feminist Bir Ütopya İncelemesi: Charlotte P.Gilman- Kadınlar Ülkesi*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Lisan Tezi.
- Özüdoğru, B. (2018). Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 304-319.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/41861/460916> adresinden alındı
- Pak, M. (2019). Feminist Distopyada İktidar, Baskı ve Direniş: Damızlık Kızın Öyküsü. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-11.
- Palabıyık, A. (2012-2013, Kasım, Aralık, Ocak). Toplumsal Cinsiyet'e Sosyolojik Bir Yaklaşım: Ortadoğu'nun Halleri. *Doğu Batı*(63), 223-255.
- Pelizzon, S. (2009). *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme*. (İ. Sadi, & C. Somel, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Riot-Sarcey, M., Bouchet, T., & Picon, A. (2003). *Ütopyalar Sözlüğü*. (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Rousseau, J. (2012). *Toplum Sözleşmesi*. (V. Günyol, Çev.) İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Salihoğlu, H. (1988). Almanya'da 19. Yüzyıldaki Kadın Hakları Tartışmalarına Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 33-47.
- Scott, J. (2013). *Feminist tarihin Peşinde*. (F. Dinçer, & Ö. Aslan, Çev.) İstanbul: BGST Yayınları.
- Scott, J. (2013). *Femist Tarihin Peşinde*. (F. Dinçer, & Ö. Aslan, Çev.) İstanbul: BGST yayınları.
- Sennett, R. (1992). *Otorite*. (K. Durand, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sınmaz Uzgan, Y. (2021). *Ekofeminist Bir Yapısöküm Denemesi: Margaret Atwood'un Damızlık Kızın Öyküsü ve Ursula K. Le Guin'in Karanlığın Sol Eli Romanlarında İkili Karşıtlıklar Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Stone, A. (2019). *Feminist Felsefeye Giriş*. (Y. Cingöz, & B. Tanrıver, Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Şenel, A. (1982). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Şenel, A. (1985). *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Şenel, A. (2014). *Kemirgenlerden Sömürgecilere İnsanlık Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirmeye: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 163-175.
- Tatar, S. (2015). *Feminist Distopyalarda Mekân ve Zaman*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük* (11.Baskı b.). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Tekelioğlu, O. (1999). Moderniteye Sıkışan Özgürlük, Foucault'nun Kendilik Teknolojilerine Bir Bakış. *Doğu Batı*, 3,9, 45-46.
- Tekvin 30/1-3*. (tarih yok).
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Turgaylı Zengin, G. (2021). *Kapitalizmde Devletin Değişimi Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Tür, Ö., & Aydın Koyuncu, Ö. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(26), 3-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39273/462479> adresinden alındı
- Ulaş, S. E. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Wallerstein, I. (2016). *Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık*. (N. Alpay, Çev.) İstanbul: Metis yayınları.
- Walters, M. (2009). *Feminizm*. (H. Gür, Çev.) İstanbul: Dost Kitabevi.
- Weber, M. (1996). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* (2 b.). (D. Hakyemez, Çev.) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Yamaner, O. (2014). Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Kadını Üzerine Bir İnceleme: Savaşın İngiliz Kadınının Hayatına Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 145-150.
- Yılmazbilek, M. (2012). *Lgbtt Bireylerin Ataerkillik Ve Hegemonya Deneyimlerinin Çözümlemesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Zabunoğlu, H. (2016). Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'Un Devlet Anlayışı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 431- 456. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inuhfd/issue/22944/291309> adresinden alındı